

2015
10.

BELÜGYI SZEMLE

A BELÜGYMINISZTERIUM SZAKMAI, TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

IFI-VALDE ORSOLYA – KLOTZ PÉTER – VÁRADI PIROSKA – VÉGH VIKTÓRIA: Az új irány: korrupciómegelőzés a Nemzeti Védelmi Szolgálatnál

GECE GÁBOR GUSZTÁV: Lehetséges eszközök a rendőri korrupció elleni küzdelemben – új jogszabályi lehetőségek

KARDOS SÁNDOR ISTVÁN: A rendőri kisközösségek hatása az egyén korrupciós hajlamára

FÓRIZS SÁNDOR: Gondolatok Németország rendőrségi rendszeréről

KÁNTÁS PÉTER: Szabálysértés – rendes jogorvoslat nélkül?

BÁNYÁSZ PÉTER: Egy terrortámadás visszhangja a közösségi médiában

63.
évfolyam

SZERKESZTI A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

ELNÖK Dr. Felkai László

TITKÁR Dr. Korinek László

TAGOK Csóti András, Dr. Dános Valér, Dr. Frech Ágnes,
Dr. Janza Frigyes, Dr. Lukács János, Dr. Nyiri Sándor, Papp Károly,
Dr. Patyi András, Dr. Tollár Tibor, Dr. Tóth Mihály

FŐSZERKESZTŐ Dr. Korinek László, az MTA rendes tagja, egyetemi tanár

MUNKATÁRSÁK Dr. Finszter Géza egyetemi tanár, főszerkesztő-helyettes,
Takács Andrea olvasószerkesztő, Rubicsekné Bene Eszter tördelő,
Luda Henrietta munkatárs, Végh Zsuzsanna szerkesztőségi titkár

SZERKESZTŐSÉG 1051 Budapest, Nádor utca 4.,
levélcím: 1903 Budapest, Postafiók 314,
e-mail: bszemle@bm.gov.hu, telefon: 441-1935

BORÍTÓTERV ÉS NYOMTATÁS

Adyv Grafika Kft.

FELELŐS VEZETŐ Tóth Katalin nyomdavezető

FELELŐS KIADÓ Belügyminisztérium

ISSN 1789-4689

KÖZLÉSI FELTÉTELEK

A szerkesztőség olyan kéziratokat vár közlésre, amelyek a társadalmi devianciák, valamint a közbiztonság és a rendészet kérdéseit kriminológiai, kriminálszociológiai, büntetőjogi, rendészeti szempontból elemzik, értékelik.

A kéziratokon kérjük feltüntetni a szerző nevét, beosztását, telefonszámát, lakcímét.

Kérjük, hogy a cikkek szövegét e-mailben vagy CD-n is küldjék meg.

Felhívjuk tisztelt szerzőink figyelmét, hogy lapunkban nyomdatechnikai okok miatt színes fényképeket és ábrákat nem tudunk megjeleníteni, ezért kérjük, hogy azokat fekete-fehérben mellékeljék a cikkhez.

A szerkesztőség a beérkezett kéziratot szakmai szempontból lektoráltatja, és fenntartja a jogot a kéziratok stílizálására, korrigálására, tipografizálására.

El nem fogadott kéziratokat nem áll módunkban visszaküldeni.

A szerkesztőség másodközlést nem vállal.

TARTALOM 2015/10.

**IFI-VALDE ORSOLYA – KLOTZ PÉTER –
VÁRADI PIROSKA – VÉGH VIKTÓRIA**

Az új irány: korrupciómegelőzés
a Nemzeti Védelmi Szolgálatnál (5–16)

GECSE GÁBOR GUSZTÁV Lehetséges eszközök
a rendőri korrupció elleni küzdelemben
– új jogszabályi lehetőségek (17–30)

KARDOS SÁNDOR ISTVÁN A rendőri kisközösségek hatása az egyén korrupciós
hajlamára (31–46)

FÓRIZS SÁNDOR Gondolatok
Németország rendőrségi rendszeréről (47–64)

KÁNTÁS PÉTER Szabálysértés – rendes jogorvoslat nélkül? (65–70)

BÁNYÁSZ PÉTER Egy terrortámadás visszhangja
a közösségi médiában (71–85)

TOLNAI VILMOS A régi büntetőjog néhány nyelvi maradványa
(86–97)

BENEDEK ZOLTÁN A DNS-vizsgálatok validitása (98–111)

• KÖNYVISMERTETÉS

Ibolya Tibor: Kriminallisztikatörténeti tanulmányok

FINSZTER GÉZA (112–115)

Rendőrség a demokráciában –
demokrácia a rendőrségben?

SZABÓ MÁTÉ (116–128)

SZERZŐK 2015/10.

BÁNYÁSZ PÉTER PhD-hallgató,
Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Katonai Műszaki Doktori Iskola

BENEDEK ZOLTÁN vizsgáló,
Pécsi Rendőrkapitányság vizsgálati osztály

DR. FÓRIZS SÁNDOR egyetemi tanár,
Nemzeti Közszolgálati Egyetem

DR. GECSE GÁBOR GUSZTÁV jogtanácsos,
Országos Rendőr-főkapitányság
Ellenőrzési Szolgálat

DR. IFI-VALDE ORSOLYA főtanácsos,
Nemzeti Védelmi Szolgálat

KARDOS SÁNDOR ISTVÁN rendőr alezredes, kiemelt fegyelmi főreferens,
ORFK humánigazgatási szolgálat fegyelmi osztály,
doktorandusz hallgató,
Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Hadtudományi Doktori Iskola

KÁNTÁS PÉTER megbízott oktató,
ELTE

DR. KLOTZ PÉTER antikorrupciós szakértő

DR. VÁRADI PIROSKA főosztályvezető,
Nemzeti Védelmi Szolgálat

DR. VÉGH VIKTÓRIA rendőr százados, kiemelt főreferens,
Nemzeti Védelmi Szolgálat

DR. SZABÓ MÁTÉ egyetemi tanár,
ELTE Állam- és Jogtudományi Kar
Politikatudományi Intézet

SUMMARY

Ifi-Valde, Orsolya – Klotz, Péter – Váradi, Pirooska – Végh, Viktória
The new direction: Preventing corruption at the National Protection Services [5–16]

The authors provide an overview of anti-corruption strategies in the naturalization process in Hungary.

Gecse, Gábor Gusztáv

New legislative instruments for combating police corruption [17–30]

The author provides an overview of the legislative framework, practices and potential in combating police corruption in Hungary.

Kardos, Sándor István

The effect of corporate micro communities on police corruption [31–46]

The author provides an overview of the effects corporate culture on police corruption.

Fórizs, Sándor

Notes on the German police [47–64]

The author provides an overview of the structure of the German police force.

Kántás, Péter

Misdemeanours without remedies? [65–70]

Focusing on the inadequacies of the review-system, the author provides an overview of the new Hungarian petty criminal law statute.

Bányász, Péter

Echoes of a terrorist attack in social media [71–85]

The author provides an overview of the popular discourses within the Charlie Hebdo-case's social media representation.

Tolnai, Vilmos

Linguistic reminiscences of old criminal law [86–97]

In a series of essays published in 1913, the author, a reknowned linguist, provides a collection and explanation of terms and phrases used in criminal law – much of which are still used, even if unaware of their original meaning.

SUMMARY

Benedek, Zoltán

The validity of DNA-examinations [98–111]

The author provides an overview of the development and potential of DNA-analysis in criminal investigation.

**IFI-VALDE ORSOLYA – KLOTZ PÉTER –
VÁRADI PIROSKA – VÉGH VIKTÓRIA**

**Az új irány: korrupciómegelőzés
a Nemzeti Védelmi Szolgálatnál**

Noha a korrupció történelmi világjelenség, már háromezer évvel ezelőtt is létezett, hiszen az ókori Egyiptomból is származnak korrupcióra utaló feljegyzések, mégsem nevezhető az ember veleszületett hajlamának. Több tanulmányban olvasható, hogy a korrupciót – legyen az ókori, középkori, újkori vagy legújabb kori – társadalmi-szituációs tényezők idézik elő, olyan társadalmi környezet (például hierarchikus tagozódás, a források egyenlőtlen elosztása) és csoportérdekek, amelyek lehetőséget kínálnak, illetve kitermelik az erre vonatkozó igényt.¹ A korrupció táptalaja a túlzott bürokrácia, a folyamatok átláthatatlansága, a joghézagok, a külső és belső ellenőrzési rendszerek hiányosságai, a munkatársak anyagi megbecsülésének gyengesége. Ilyen környezetben megnő a korrupció kockázata, és nagy valószínűséggel be is következik.

Magát a szóhasználatot etimológiai szempontból a latin *corruptio* szóból eredeztethetjük, ami romlást, rontást jelent. *Niccolò Machiavelli Polübiosztól* vette át a fogalmat, és a *corruzione* kifejezést általánosságban használja a kormányzás romlására. A XVII. században még általánosan használták a kifejezést, de a XIX. századi Angliában már a vesztegetés is e szó jelentési körébe tartozott.

A korrupció elleni fellépés koronként és nemzetenként változott. Machiavelli korában és az azt követő évszázadokban még nem vizsgálták az okokat, a korrupciót jelképező „rothadt alma” híres hasonlatával élve a „rothadt almát” akarták csak kiemelni a kosárból, hogy ne károsítsa a többi, a jelenség okát és a kosár minőségét senki nem firtatta.

A demokrácia kiteljesedése, a globalizációval együtt járó gazdasági és társadalmi változások új szempontok figyelembevételét tették szükségessé. A korrupcióra ugyanis már nem kizárólag bűncelekményként tekintenek, hanem olyan, minden társadalmat és gazdaságot érintő, országokon átívelő je-

¹ Bereczkei Tamás – Tóth Péter: A korrupció kialakulása és fennmaradása: evolúciós-etológiai szempontok. http://mek.oszk.hu/07900/07999/pdf/bereczkei-toth_p.pdf, 1. o.

lenségre, amely alássa a demokráciát, a fenntartható fejlődést és a jogállamiságot, továbbá veszélyezteti a piaci verseny tisztaságát, és jelentősen csökkenti az államok bevételeit. E szemléletbeli változás alapján a kilencvenes évek második felétől számos korrupció elleni nemzetközi egyezmény született, és az Európai Unió is létrehozta a korrupció elleni fellépés közösségi kereteit.²

Ahogy a világ többi országában, Magyarországon is sokáig a korrupció elleni fellépés büntetőjogi megközelítése volt jellemző. 1992-ben a volt szocialista országok régiójában elsőként Magyarországon iktatták be a személyes adatok védelméről, illetve a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló törvényt. 2001-ben elkészült egy átfogó korrupcióellenes kormányzati stratégia, de ezekben a represszív, megtorló megközelítés volt az uralkodó. Egyre inkább előtérbe került az a felismerés, hogy a korrupció felderítése különösen nehéz, mert a szereplői konspirálnak, ha szervezeti szinten zajlik, akkor is az esetek többségében bizonyíthatatlan, hiszen „*ha megvizsgálja valaki, akkor is csak a technicizálásnak nevezett jelenséget találja: sajátos értelmezések, furcsa műszaki, jogi feltételek, szokatlan gazdasági követelmények, valamint egy feltételezhető érdek-összefonódás (amelynek rejtelmei, megegyezései azonban nem látszanak)*”.³

A korrupció elleni programok egyre inkább felismerték, hogy a kulcs a megelőzés, ez pedig nagymértékben múlik a társadalom szemléletváltásán, ahol a korrupció már nem egy elfogadott és örök, hanem elítélendő, a társadalomra, gazdaságra rendkívül romboló hatású jelenség.

Ha a bennünket körülvevő környezet korrump, nagy valószínűséggel mi is könnyebben elfogadjuk a jelenség létezését, illetve veszünk részt benne, ha lehetőségünk nyílik rá.

Megváltozott a „rothadt alma” hasonlatra vonatkozó szemlélet: már nemcsak a „rothadt alma” kiemelése vált szükségessé, hanem a kosár megerősítése is, hogy az ebben tárolt többi alma ellenállóbbá válhasson e veszéllyel szemben.

A kormány 2010 és 2014 közötti korrupcióellenes intézkedéseiről

Az előbbieknél megfelelően fontos céllá vált az állam iránti bizalom növelése, valamint a korrupció lehetőségének jelentős csökkentése. Mivel a korrup-

² Integritás a közszférában. Javaslat a jogalkotóknak. Állami Számvevőszék, Budapest, 2012
http://integritas.asz.hu/uploads/files/javaslat_a_jogalkotoknak.pdf

³ Jávor István: Korrupció az állam csapdjában. Felélőtlen szervezetek – korrupciós mechanizmusok. Társadalomkutatás, 2014. szeptember

ció három területe (politikai, társadalmi és gazdasági) egymásra is hatással van, ezért együttesen kell őket kezelni, az állami vezetés különböző szegmenseinek, a civilszervezeteknek és a társadalom egészének összefogásával.

A korrupció elleni összehangolt, hatékony állami fellépésről a korábbi közigazgatási és igazságügyi miniszter, az Állami Számvevőszék elnöke, a Legfelsőbb Bíróság elnöke és a legfőbb ügyész nyilatkozatot írt alá 2011. november 18-án. Az aláírók személyes erkölcsi felelősséget vállaltak a korrupcióval szemben, és megállapodtak abban, hogy folyamatos tájékoztatás mellett a jövőben együtt küzdenek a korrupció megelőzéséért és megfékezéséért.

Az új irányt mutatja az is, hogy 2010 szeptemberében Magyarország alapító tagként csatlakozott a Nemzeti Korrupcióellenes Akadémiához (*International Anti-Corruption Academy; IACA*), amely az Interpol, az ENSZ, az Európai Csalás Elleni Hivatal (*Office de Lutte Anti-Fraude; OLAF*) és Ausztria kezdeményezésére jött létre. Ez a világ első olyan intézménye, amely a világ minden tájáról képez szakembereket a korrupció elleni küzdelem témájában.

Magyarország az első országok között csatlakozott 2012-ben a Nyílt kormányzati együttműködéshez (*Open Government Partnership; OGP*), amelyet 2011. szeptember 20-án az Amerikai Egyesült Államok, az Egyesült Királyság, Norvégia és további öt állam írt alá. A kezdeményezés jelenleg 65 tagot számlál, célja a nyílt és átlátható kormányzás megteremtése, és a társadalmi részvétel erősítése.

A kormány 2012. március 28-án elfogadta a korrupció elleni kormányzati intézkedésekről és a közigazgatás korrupció megelőzési programjának elfogadásáról szóló 1104/2012. (IV. 6.) kormányhatározatot, amelynek fő célja a jelenségnek való ellenálló képesség növelése a közigazgatás, államigazgatás területén.

Az összehangolt etikai szabályozás elősegítése érdekében Zöld könyv készült az állami szerveknél érvényesítendő etikai követelményekről, ez segítséget nyújt ahhoz, hogy a közszolgálati hivatásrendi köztestületek, illetve a költségvetési szervek saját szervezetükre szabva elkészíthessék a hivatásrendi, illetve szervezeti etikai kódexüket.

Az Állami Számvevőszék korrupcióellenes tevékenységének egyik kiemelt eleme a korrupciós kockázatokra és a korrupcióval szembeni védettségre koncentráló integritásprojekt. Ennek lényege a költségvetési szervek önkéntes kérdőíves adatszolgáltatása egy kockázati térkép kialakítása érdekében. Az évenként frissített korrupciós kockázati térkép interneten elérhető.⁴

⁴ <http://integritas.asz.hu/terkepek>

A kormány 2013. február 13-án elfogadta az államigazgatási szervek integritásirányítási rendszeréről és érdekérvényesítők fogadásának rendjéről szóló 50/2013. (II. 25.) kormányrendeletet. E szerint az államigazgatási szerveknél minden év december 31-ig fel kell mérni az államigazgatási szerv működésével kapcsolatos kockázatokat, és erre intézkedési tervet is készíteni kell. A kormányrendelet alapján a korrupciós kockázatok kezelésére az intézményekben integritás-tanácsadót kell kijelölni, aki elkészíti az integritásjelentést.

Szervezeti változások a kormányzati struktúrában

Látható, hogy a korrupcióval kapcsolatos teendők számos különféle profilú, a témával valamilyen körben érintett szerv hatáskörébe tartoztak. A kormány átfogó korrupció elleni programjának intézkedései és az ezzel kapcsolatos feladatok átszövik az intézményi szervezetrendszer, ezért óriási koordinációt igényel ezek megszervezése, a célkitűzések összehangolása, a párhuzamosság kiiktatása. Szükségessé vált, hogy e feladatok végrehajtásának irányítása egy kézben összpontosuljon.

A 2014-es választások után a kormányzat részéről nem vetődött fel egy külön korrupcióellenes szerv vagy hatóság létrehozásának igénye, e feladatokat továbbra is a meglévő szervezetrendszeren belül kívánta ellátni. A Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium megszűnésével az antikorrupciós szakpolitika továbbvitele tekintetében a kormány végül az antikorrupciós terület belügyminiszteri irányítás alá helyezése mellett döntött, aki az antikorrupciós szakpolitikai feladatok végrehajtását a Nemzeti Védelmi Szolgálatra bízta.

Döntésében közrejátszott, hogy a Nemzeti Védelmi Szolgálat nem csupán adminisztratív eszközökkel bír, hanem a bünfelderítés jogi, technikai és szakmai feltételei is rendelkezésére állnak, így ezzel a választással a gyakorlat és az elmélet egymásra épülve tudja nyújtani a szakmai, szakértői háttérrel a korrupcióellenes küzdelemben.

Ennek megfelelően módosult a rendőrség belső bünmegelőzési és bünfelderítési feladatokat ellátó szerve kijelöléséről, valamint feladatai ellátásának, a kifogástalanéletvitel-ellenőrzés és a megbízhatósági vizsgálat részletes szabályainak megállapításáról szóló 293/2010. (XII. 22.) kormányrendelet is. A 2014. szeptember 5-től hatályos új 5/A alcím szerint a Nemzeti Védelmi Szolgálat közreműködik a korrupcióellenes tevékenységgel összefüggő kormányzati feladatokban.

Feladatai taxatív szereznek a rendeletben:

- a) előkészíti a korrupció elleni kormányzati stratégiát és felterjeszti a rendszert felelős miniszter részére;
- b) kidolgozza a korrupció megelőzési intézkedési terv és az integritásjelentés elkészítését támogató módszertani segédletet, amelyet felterjeszt a rendszert felelős miniszter részére;
- c) végzi az integritási és korrupciós kockázatok felmérését;
- d) folyamatosan értékeli a korrupciós helyzetet és a korrupcióellenes kormányzati tevékenység helyzetét, valamint a rendszert felelős miniszter útján tájékoztatást ad a kormány részére;
- e) közreműködik az államigazgatási szervek integritásirányítási rendszerének fejlesztésében és összehangolásában;
- f) előkészíti a korrupcióellenes kommunikációs szakmai anyagokat;
- g) részt vesz a nemzetközi együttműködésből, nemzetközi egyezményekből eredő jelentési és képviselési kötelezettségek ellátásában.

A korrupció megelőzési főosztály megalakulása és tevékenysége

A korrupció elleni küzdelem megtorló és megelőzési oldala egy szervezet kezei között egyesült: a jelzett új szakmai feladatok ellátására a Nemzeti Védelmi Szolgálaton belül 2014. október 1-jétől közvetlenül a főigazgató alá rendelt új szervezeti egység, a korrupció megelőzési főosztály kezdte meg működését. A korábban projektek formájában már évek óta létező és egyre inkább teret nyerő integritás szemlélet erősítése, koordinálása ezáltal szervezeti formát öltött.

A főosztály megalakulásával horizontális szemléletűvé vált a kormányzati antikorrupciós szakpolitika: központi eleme az együttműködés, a koordináció, a korrupció elleni fellépésben érintett szervek munkájának támogatása.

Közreműködés a kormányzati stratégia-alkotásban

A Nemzeti Védelmi Szolgálat egyik első és legfontosabb feladata a korábbi antikorrupciós stratégiát felváltó új korrupcióellenes kormánystratégia kidolgozása volt. Az új dokumentum, a Nemzeti korrupcióellenes program (a továbbiakban: program) társadalmi egyeztetése több hónapos aktív szakmai előkészítő munka és belső egyeztetés után 2015. február közepén kezdődött

meg. A Nemzeti korrupcióellenes program és az azzal összefüggő intézkedések 2015–2016. évre vonatkozó tervének elfogadásáról szóló 1336/2015. (V. 27.) kormányhatározat a korrupció leküzdését támogató eszközök erősítésén túl továbbra is nagy súlyt fektet a megelőzésre. A program átfogóan kezeli a korrupciómegelőzés témakörét, a hazai előzmények és helyzetértékelés alapján határozza meg a szükséges cselekvési irányokat. Figyelemmel van eközben a korrupció elleni egyezmények végrehajtásával kapcsolatban a nemzetközi szervezetek által tett megállapításokra és ajánlásokra, az Európai Unió antikorrupciós törekvéseire, és a pénzügyi érdekeinek védelmével kapcsolatos követelményekre, az irányadó trendekre és a felmért kockázatokra, valamint a témában megismerhető jó nemzetközi és hazai gyakorlatokra.

Figyelembe veszi a közigazgatás szereplőinek, továbbá a korrupció elleni küzdelemért különös felelősséget viselő független állami szervezeteknek a véleményét és javaslatait.

A modern antikorrupciós mechanizmusok nagy súlyt fektetnek a belső szervezeti működés vizsgálatára és a működési kockázatok feltárására, az érték alapú működés erősítésére, a tudatformálásra, a korrupciós lehetőségek szűkítésével járó megelőzési technikákra, valamint a hatékony ellenőrzési rendszerek bevezetésére. A program tartalma és szakmai célrendszere is ezt a logikát követi.

Az antikorrupciós problémaköre komplex, egyrészt mert számos egymástól független területet és szabályozást érint, amelyek elkülönült kezelésétől nem várható a helyzet érdemi javulása, másrészt azért is, mert sokszereplős, tehát nemcsak az államigazgatásra terjed ki, hanem a gazdasági szférára, valamint a társadalom egészére is.

A programban a jelenlegi helyzet részletes elemzése, a problémafeltárás után ambiciózus, ám reális általános célokat határoztak meg a 2015 és 2018 közötti időtávra, a lehetséges szakmai kapcsolódások figyelembevételével.

Kiemelten fontos, hogy a lakosság egészének változzon a megítélése a korrupció jelenségéről, amit csak hosszú távú, következetes programokkal, és pozitív visszajelzéssel lehet elérni. A korrupció visszaszorítása tekintetében jelentős előrelépés, de még mindig nem elégséges reakció, ha a lakosság mind nagyobb hányada passzív módon elutasítja a korrupciós cselekményeket. Komplexebb szemléletformálásra van szükség, és elkerülhetetlen a közszféra gondolkodásmódjának modernizálása is.

Az antikorrupciós küzdelem egyfelől azoknak a belső és külső kontrolloknak a megerősítését jelenti, amelyek visszaszorítják a korrupciós cselekmények megvalósulásának lehetőségét és könnyebbé teszik e cselekmények fel-

derítését. Idetartoznak a jogszabályi feltételek átalakításán túl az átláthatóság, és ezen keresztül a számon kérhetőség erősítésére vonatkozó intézkedések, valamint a hozzájuk kapcsolódó kutatások és fejlesztések.

A korrupció elleni küzdelem másfelől olyan intézkedések összessége, amelyek lehetővé teszik, hogy a már megvalósult korrupciós cselekmények utólagosan feltárhatók és bizonyíthatók legyenek. Jellemzően adatközlésről, a szolgáltatott adatok körének modernizációjáról, elektronizációjáról van szó, a feladat azonban túlmutat a technológiai megvalósításon, felvetheti bizonyos feladatok kezelése újragondolásának szükségességét is. Egyes, a korrupciótól kiemelten veszélyeztetett területeken a magas szintű szakmai megvalósítás mellett nem elegendő a jogszabályi vagy az antikorrupciós minimumkövetelményeknek történő megfelelés. Az alaptevékenység szükségtelen akadályozása nélkül olyan szabályozásokat kell kialakítani és eszközöket célszerű alkalmazni, amelyek kellő információt és mozgásteret kínálnak a hatékony antikorrupciós fellépéshez.

A program legnagyobb feladata a rendszer gyakorlatba átültetése, hogy a jelenleg főként szigetszerűen működő, vagy nem elégséges hatékonyságú antikorrupciós kezdeményezések egységes rendszert alkossanak. E téren kiemelten fontos az államigazgatási szervek, valamint a korrupció elleni küzdelemért különös felelősséget viselő autonóm szervek együttműködésének megerősítése, elmélyítése, továbbá a program megvalósításából fakadó új feladatok esetében a hatáskörök és kompetenciák egyértelmű rendezése.

A program megoldási javaslatokat, szakmai orientációt is fűz a felvetett problémák megoldásához a kitűzött célok elérése érdekében, illetve szakmailag megalapozza a kapcsolódó kormányhatározat feladatait.

Általános célja a közpénzekkel való gazdálkodás átláthatóbbá tétele, a hatósági eljárások fejlesztése, az üzleti élet tisztaságát elősegítő szabályozás kialakítása, az oktatás és képzés kiterjesztése, a szemléletformálás, továbbá a hatékony korrupció elleni küzdelemhez szükséges személyi és tárgyi feltételrendszer megteremtése; az e területekre vonatkozó intézkedésektől már középtávon a korrupcióval szembeni szervezeti és egyéni ellenálló képesség erősödését várja.

E célok eléréséhez szükséges eszköz a kapcsolódó jogszabályi környezet felülvizsgálata, képzések, oktatások, tájékoztatási kampányok folytatása. A program a közzszféra, az állami tulajdonú vállalatok és a versenyszféra, illetve a társadalom egésze számára fogalmaz meg célokat, valamint támaszkodik és számít a közigazgatás és a civil társadalom intenzív együttműködésére.

A Nemzeti Védelmi Szolgálat a program kidolgozása mellett aktívan közreműködött a 2014–2020-as időszakra vonatkozó közigazgatás- és közszolgálat-

tás-fejlesztési stratégia előkészítésében is, amely szerint „A 2010-2014 közötti időszakhoz hasonlóan a következő fejlesztési ciklusban is kiemelt kormányzati cél a korrupciós jelenségek visszaszorítása, az átlátható állami működés biztosítása és az integritás szemlélet erősítése. A korrupció elleni fellépés hiányában veszélybe kerülne a Stratégiában kitűzött általános célok elérése, és a szolgáltató állam modelljének megvalósítása.”⁵ A Nemzeti korrupcióellenes program kiegészíti a közigazgatás- és közszolgáltatás-fejlesztési stratégiát, kibontva a korrupciómegelőzésre vonatkozó célkitűzéseket és intézkedéseket.

A stratégiai keretek meghatározása és megfelelő kialakítása azért is kiemelkedő jelentőségű, mert ezek alapozzák meg a következő évekre vonatkozó fejlesztési lehetőségeket. Jelenleg zajlik a 2014–2020-as évekre vonatkozó európai uniós közigazgatás-fejlesztési célkitűzések legfontosabb tervezési dokumentumának, a közigazgatás- és közszolgáltatás-fejlesztési operatív programnak (köfop) az egyeztetése, ennek alapja nagyrészt a hivatkozott két stratégia. A korrupciómegelőzési főosztály aktívan részt vesz e tervezési folyamatban, és ennek nyomán a tervezetben célkitűzésként megjelenített az átláthatóság erősítése és a korrupció elleni fellépés is.

Szakmai kapcsolatok megerősítése

A Nemzeti Védelmi Szolgálat korrupciómegelőzési főosztálya a megalakulásától kezdve aktív együttműködésre törekszik mindenkivel, aki a korrupció elleni fellépésben érintett, legyen az nemzetközi és magyar szerv, civilszervezet, egyetem, érdek-képviselői szervezet, vagy kutató. A nemzetközi tapasztalatok megismerése és elemzése szempontjából fontos ez a tapasztalatcsere, a jó gyakorlatok egymás közti megosztása, mivel lehetővé válik a szakmai párbeszéd. A nemzetközi szervek közül kiemelt együttműködő partner a korábban már említett Nemzetközi Korrupcióellenes Akadémia, az ENSZ Kábítószer-ellenőrzési és Bűnmegelőzési Hivatala (*United Nations Office on Drugs and Crime; UNODC*) és a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (*Organisation for Economic Co-operation and Development; OECD*).

A hazai szakértői közreműködés keretében szoros kooperáció alakult ki a Nemzeti Közzolgálati Egyetemmel az integritásirányítási rendszerrel kapcsolatos képzések kapcsán. A szakmai kapcsolatok kialakítása a civilszervezetek vonatkozásában is nagy jelentőséggel bír, hiszen azon túl, hogy remek szakembereket fognak össze, a társadalmat érintő problémákat is eltérő

⁵ Közigazgatás- és Közszolgáltatás-fejlesztési Stratégia 2014–2020. Budapest, 2015, 27. o. http://www.kormany.hu/download/8/42/40000/Kozigazgatás_feljesztési_strategia_pdf

szemszögből nézik, és ez nagyobb spektrumú megoldási lehetőségekre ad esélyt. Az együttműködés fontos állomása volt a Nemzeti Védelmi Szolgálat és a korrupció elleni küzdelem terén egyik legjelentősebb civilszervezet, a Transparency International Magyarország Alapítvány között 2014. november 3-án aláírt közös nyilatkozat. Ezen kívül is a szakértői egyeztetések és véleménycserék folyamatosan szerves részei a védelmi szolgálat korrupció megelőzési tevékenységének. 2014-ben a Nyílt kormányzati együttműködés második nemzeti akciótervének kidolgozása érdekében, majd a Nemzeti korrupcióellenes program előkészítése kapcsán zajlott szélesebb körű egyeztetés a civilszervezetek bevonásával.

Az integritásirányítási rendszer támogatása

A Nemzeti Védelmi Szolgálat fontosnak tartja a korrupció elleni fellépés területén az értékalapú szervezeti működés kialakítását. A nyilvánított elvek és értékek gyakorlatba való átültetésére, valamint a visszaélések megelőzésére és szankcionálására egyaránt törekvő ügynevezett integritásrendszerek kiépítésének fontosságát már a világ különböző országaiban – elsőként Hollandiában – felismerték. Az integritás szemlélet megismertetésében és megvalósításában úttörő szerepet vállalt az Állami Számvevőszék, amely 2015-ben immár ötödik alkalommal bonyolítja le az integritásfelmérést a költségvetési szervek körében. Az integritásfelmérés az egész magyar közsférára kiterjed, célja az intézmények korrupciós kockázatainak és a kockázatokkal szembeni védettségének feltérképezése.

Az integritásirányítási rendszer koordinált működtetése érdekében a Nemzeti Védelmi Szolgálat a Belügyminisztériummal együttműködve kialakította az államigazgatási szerveknél működő integritás-tanácsadó kijelöléséhez kapcsolódó új eljárási rendet. E szerint a miniszteri egyetértés megadása előtt a Nemzeti Védelmi Szolgálat minden egyes jelölt esetén külön vizsgálja a rendelkezésben meghatározott feltételek meglétét, illetve a jelölt erkölcsi megfelelése szempontjából fontos körülményeket, így segítve elő a belügyminiszteri döntés kialakítását.

Fontos feladat volt 2014 végén az integritási és korrupciós kockázatok felméréséhez, valamint a korrupció megelőzési intézkedési terv és az integritásjelentés elkészítéséhez kapcsolódó módszertani segédlet kidolgozása. Olyan segédanyag kidolgozása volt a cél, amelyben a kockázatelemzés, a tervezés, valamint az értékelés nem különül el egymástól, hanem egységet alkotva segíti elő, illetve támogatja az államigazgatási szervek korrupció elleni fellépését.

A módszertani segédletet a Nemzeti Védelmi Szolgálat korrupció megelőzési főosztályának munkatársai kijelölt integritás-tanácsadók reprezentatív csoportjával, az Állami Számvevőszék projektvezetőjével, valamint tudományos tanácsadóival, és más munkatársaival együttműködve dolgozták ki.⁶ A dokumentum jelentős mértékben támaszkodik a 2013-ban kiadott módszertanra, egyúttal a kockázatelemzés és a jelentés elkészítése vonatkozásában is bevezet új szempontokat. A korábbi gyakorlathoz viszonyítva markánsabban jelenik meg az ellenőrzés, a kontroll követelménye, amely a tervezést és az értékelést is segíti.

A módszertani útmutató részeként elkészült az integritásmenedzsment-értékelő lap, amelynek célja kettős: egyrészt megmutatja a szervezet integritásának fokát, másrészt hozzájárul a korrupciót elősegítő jogszabályi hiányosságok feltáráshoz. E hiányosságoknak a kiküszöbölése elsőséget kell hogy élvezzen a korrupció megelőzési intézkedési tervben.

Az integritás-tanácsadók továbbképzése érdekében a védelmi szolgálat szoros együttműködést alakított ki a Nemzeti Közszolgálati Egyetemmel. Az együttműködés célja, hogy a Nemzeti Közszolgálati Egyetem és a Nemzeti Védelmi Szolgálat közösen fejlesszék tovább azokat a mechanizmusokat, amelyek elősegítik az államigazgatási szervek integráns működését. Az együttműködés lehetőséget teremt arra, hogy az integritás-tanácsadók munkája hazai és nemzetközi jó gyakorlatok összegyűjtésén alapuló, a közszolgálati egyetem által végzett nemzetközi kutatások eredményeinek ismertetésével is támogatható legyen.

Az integritás-tanácsadók szakirányú képzésének harmadik évfolyama 31 fő részvételével 2015 februárjában indult a Nemzeti Közszolgálati Egyetemen, a továbbfejlesztett tematika előkészítésében a korrupció megelőzési főosztály is közreműködött.

Kommunikáció, szemléletformálás

A korrupció elleni hatékony fellépéshez elengedhetetlen a szemléletformálás a lakosság és a szakemberek körében egyaránt. Ez nem jelent mást, mint a korrupció jelenségére, a korrupciós kockázatokra, a korrupciós helyzetek kialakulásának elkerülésére vonatkozó információk átadását. E szemléletformáló tevékenységgel – hosszabb távon ugyan, de – elérhető a korrupciónak

⁶ Módszertani segédlet az integritási és korrupciós kockázatok felméréséhez, valamint a korrupció megelőzési intézkedési terv és az integritásjelentés elkészítéséhez. 2013. http://korrupciomegelozes.kormany.hu/download/a/a9/90000/Modszer_tani_segedlet_integritas_tanacsadoknak.pdf

ellenálló szervezeti kultúra és állampolgári öntudat kialakítása, valamint a közsféra tiszta működésébe vetett bizalom megerősítése.

A *Korrupció megelőzése és a közigazgatás-fejlesztés áttekintése* című ÁROP-1.1.21. kiemelt projekt forrást nyújtott a szemléletformáláshoz, a tájékoztatáshoz is. Egyik célja ugyanis a lakosság és a közsféra dolgozóinak tájékoztatása a korrupciós kockázatokról és az ellene tehető lépésekről, intézkedésekről. E cél elérése érdekében a Nemzeti Védelmi Szolgálat tájékoztatói kampányt készített elő, és bonyolított le. A kampány egyrészt tömegkommunikációs eszközök segítségével, másrészt személyes, szakembereknek szóló tájékoztatókkal szólította meg a célcsoportokat.

A kampányok mellett fontos feladat a korrupciós jelenségekről és kockázatokról, valamint korrupció megelőzését és leküzdését célzó intézkedésekről szóló folyamatos és tárgyilagos tájékoztatás. Ennek jelenleg legfontosabb csatornája az Nemzeti Védelmi Szolgálat által üzemeltetett honlap (<http://korrupciomegelozes.kormany.hu>), amely angol nyelven is elérhető.

Oktatás, képzés

A Nemzeti Védelmi Szolgálat célja a társadalom által érzékelt hivatali, az azon belül is fokozott veszélyt jelentő rendvédelmi korrupció visszaszorítása. A közbizalom erősödésének záloga az, hogy a szervezetek ellenálló képessége látványosan növekedjék, a közszolgálatot ellátók ismerjék fel a korrupciós veszélyeket, s arra megfelelő, a társadalom által elvárt választ adjanak. Az ezt megalapozó szemléletváltás egyik fontos eszköze a korrupcióval, annak megelőzésével kapcsolatos ismeretek bővítése. E célkitűzést szem előtt tartva, figyelemmel a fokozott társadalmi igényekre, a rendvédelmi szolgálatok végzős hallgatóinak, valamint az adott állomány oktatóinak olyan előadásokat tartunk, amelyekben egyszerre jelenik meg a korrupció elleni represszív, valamint preventív fellépés. Az ismeretbővítés nyomán a célcsoport képes kap a korrupció, valamint az ellene való küzdelem-fellépés általános helyzetéről, illetve megismerkedik az adott rendvédelmi szervre jellemző kockázati tényezőkkel, illetve védekezési módzatokkal.

További feladatok

A jövőre vonatkozó feladatok közül elsőként említhető meg a stratégiai tervezési folyamatok véglegesítése. Ennek utolsó állomása volt a Nyílt kor-

mányzati együttműködés második nemzeti akciótervének elfogadása, amely 2017-ig határoz meg célkitűzéseket, vállalásokat. A feladatok végrehajtásának eredményességét nagymértékben befolyásolja, hogy azokra mekkora hazai és uniós költségvetési forrás áll rendelkezésre. Ennek kapcsán kulcsfontosságú a következő antikorrupciós projekt szakmai előkészítése, amelynek pénzügyi fedezetét a közigazgatás- és közszolgáltatás-fejlesztési operatív program biztosítja. Ez a projekt akkor lehet igazán sikeres, ha épít a korábbi integritásprojektek tapasztalataira és eredményeire, miközben mind az előkészítés, mind a végrehajtás idején lehetőséget ad a korrupció elleni fellépést célul kitűző civil- és állami szervek aktív bekapcsolódására, részvételére.

Az államigazgatási szervek integritásirányítási rendszeréről és az érdekvényesítők fogadásának rendjéről szóló 50/2013. (II. 25.) kormányrendelet fontos előrelépés volt a tekintetben, hogy a korrupció elleni fellépést, valamint az államigazgatási szervek integritásának erősítését a központi szintről szervezeti szintre is kiterjesztette. Ugyanakkor elmondható, hogy a következő időszak nagy feladata az integritás-tanácsadók munkájának és hálózatának működésének támogatása.

A Nemzeti Védelmi Szolgálat korrupciómegelőzési teendőinek ellátására alakult főosztálynak a létrejötte óta eltelt rövid idő alatt sikerült beilleszkednie az új szervezeti keretekbe, és érdemi munkájával hozzájárulnia a korrupció elleni kormányzati intézkedésekhez. A szervezeti átalakulás során sikerült a kormányzati szakpolitika különböző elemeit (döntés-előkészítés, projekt, Nyílt kormányzati együttműködés) egy szervezeten belül összefogni, megőrizve és hasznosítva a korábbi években felhalmozódott tapasztalatokat. Az új főosztály Nemzeti Védelmi Szolgálat szervezetén belüli elhelyezése lehetővé tette a kormányzati döntés-előkészítési folyamatban való gyakorlati és aktív közreműködést. Emellett a korrupciómegelőzési főosztály szoros kapcsolatot épít ki a kormányzati szervekkel, a civilszervezetekkel, a gazdasági érdekképviseletekkel és a szakértőkkel.

GECSE GÁBOR GUSZTÁV

Lehetséges eszközök a rendőri korrupció elleni küzdelemben – új jogszabályi lehetőségek

A rendőrbűnözésnek nemcsak az a meghatározó jellemzője, hogy rendőrök követik el, hanem hogy olyan személyek, akiknek különleges feljogosítottságaik vannak. Ez a különleges feljogosítottság „áruba bocsátható”, piacképes „termék”. Egyúttal ez a különleges feljogosítottság az a jellemző, amely kijelölheti, mely pontokon lehet megelőzni és felderíteni a rendőrök által elkövetett korrupciós jellegű bűncselekményeket. A tanulmány az előbbiek alapján gyakorlati tapasztalatok felhasználásával konkrét javaslatokat tesz a megelőzésre.

Elkészítése előtt a jogerősen lezárt rendőri korrupciós büntetőeljárások, illetve a terheltként érintett rendőrök száma tekintetében összehasonlító vizsgálatot folytattam. Az elemzés a rendelkezésre álló 2010. I–II., a 2011. I–II. és 2012. I–II. fél év adatai alapján történt.

Nézzük tehát először a számokat azokkal a bűnelkövetési módokkal összefüggésben, amelyek körébe a rendőrök által elkövetett korrupciós cselekmények sorolhatók (*1. számú táblázat*).

Látható, hogy a jogerősen lezárt büntetőeljárások száma hullámzást mutat, a rendőrségi állomány számához képest azonban ezek a számok elenyészők. Ezért teljességgel bizonyos, hogy a felderítési hatékonyságon javítani kell.

A nagyfokú latenciára sokszor szokás hivatkozni. Az okokat is sorolhatjuk: a cselekmény mélyen konspirált jellege, a közvetlen sértett hiánya, valamennyi szereplő érdekeltsége a rejtettségben, a felelősségre vonás elmaradása, az okozott kár nem mérhető volta, bizonyos elkövetési formák erkölcsi elfogadása vagy legalább eltűrése.

Sokszor még a felderített ügyek sem kerülnek az igazságszolgáltatás csatornáiba, vagy ha igen, elmarad a mélyebb okok feltárása. Az amúgy is kevés számú ügyben a bűnügyi iratok tanulmányozása a várakozásokkal ellentétben csekély információval szolgál.

Gond van a latencia megbecsülésének hagyományos módjával, a sértetti kikérdezéssel is. A sértettek ugyanis itt maguk is elkövetők, akiknek saját bűnükéről kell nyilatkozniuk.

I. számú táblázat
Büntetőeljárások száma

Bűncselekmény megnevezése	2010. I. félév	2010. II. félév	2011. I. félév	2011. II. félév	2012. I. félév	2012. I. félév
Vesztegetés büntette	15	3	11	8	8	7
Hivatali visszaélés büntette	10	8	11	8	7	9
Bűnpártolás büntette	-	-	-	2	-	-
Vesztegetés feljelentésének elmulasztása vétsége	-	-	1	-	-	-
Befolyással üzérkedés büntette	-	-	1	1	-	-
Hivatalos személy által elkövetett közokirat-hamisítás büntette	-	-	-	1	-	-
Hivatalos személy által elkövetett személyes adattal visszaélés büntette	-	-	-	-	1	-
Összesen	25	11	24	20	16	16

Van egy szervezetszociológiai jelenség is a latencia mögött. Azok a vezetők, akik szervezeteik belső gondjait sikeresen el tudják rejtetni, elismerést kapnak, noha lehet, hogy a tevékenységükkel még növelik is a bajt. Akik viszont sokszor fokozott felelősségérzettel indítva, a változtatás szándékával a nyilvánosság elé tárják a rendszereik botlásait, azok a segítség helyett elmarasztalást kapnak.

Azt is mondhatjuk, hogy ha a rendőrség nem minden területére vonatkoznak az átláthatóság szabályai, akkor a demokratikus működéshez ragaszkodó vezetők szervezeteik rossz menedzsereinek bizonyulnak.

Az elkövetett bűncselekményeket áttekintve mindenképpen figyelemre méltó, hogy a korrupciós bűncselekmények között magasan vezet a hivatali visszaélés és a vesztegetés büntette. Ezek azok az elkövetési magatartások, amelyek a közértelmezés szerint is a legtipikusabb korrupciós cselekményeknek számítanak.

Mínthogy a hivatali vesztegetéseknek kiemelkedően nagy a társadalmi veszélyességük, továbbá ezek a magatartások alkalmasak arra, hogy megingassák a közszolgálatba vetett bizalmat és ezzel gyengítsék a jogbiztonságot, és végül azért is, mert a korrupciós cselekmények klasszikus megjelenésének a hivatali vesztegetés esetei számítanak, a mintának szánt bűnügyek mindegyike ebbe a kategóriába tartozik.

A vesztegetési bűnügyekből levonható tapasztalatok szerint a korrupció veszélyével akkor kell számolni, ha a hivatali eljárásban olyan kölcsönös érdekek találkoznak, amelyek kielégítése csak bűnös úton lehetséges. A hatósági ügyfélkapcsolatokban a hivatal oldalán egy olyan jogi helyzet jelentkezik, amely szerint a hatóságnak lehetősége van az ügyfél számára kedvező vagy hátrányos döntést hozni, és ebben széles a mérlegelési jogköre.

Ugyanakkor a hivatalos személy oldalán a jog által nyújtott bőség mellett hiányok is megjelennek, így például az eljáró hivatalos személynek lehetnek anyagi gondjai, hiányos lehet a szakmai kiképzettsége, hibás lehet a saját hivatali tevékenységével kapcsolatos erkölcsi felfogása, hiányt szenvedhet életpaszlatokban. Az ügyfél oldalán a bőség megjelenhet olyan anyagi javakban, amelyeket vesztegetésre fordíthat, nála viszont hiányként mutatkozhat az a jogi felhatalmazás, döntési kompetencia, engedélyezési jog, amely csak a hatóság sajátja. Ezért a vesztegetési cselekmények felfoghatók olyan illegális ügyletként is, amelyben a kereslet és a kínálat a piac szabályai szerint találkozik. Mind az erkölcsi elítélés, mind pedig a hatásos bűnüldözés akadályja lehet az is, hogy ennek a bűncselekménynek nincs közvetlen sértettje, továbbá hogy számos megjelenési formájával a társadalom igen toleráns.

Az egyes ügyek elemzése természetesen nem képes választ adni arra a kérdésre, hogy példának okáért a hivatali visszaélések e formái a rendészet mely ágazataiban terjedtek el nagyobb mértékben, illetve melyek azok a területek, amelyek fertőzöttsége kisebb.

A szakirodalom szerint¹ a vesztegetések körében a legnagyobb mértékű a latencia, a napvilágra került bűnügyekből nem is a fertőzöttség méreteire lehet következtetni, hanem sokkal inkább arra, hogy a rendőri munka adott szektorában nagyobb vagy kisebb a lebukás veszélye.

A terheltek száma szintén enyhe hullámzást mutat (*2. számú táblázat*). A legtöbb terhelt 2010 első, a legkevesebb pedig 2010 második fél évében észlelhető. Álláspontunk szerint ennek nincsen rendszerszintű magyarázata, nincs mögötte tendencia. Ezek a számok a rendőrség összlétszámát tekintve elenyészők.

Sajnos azonban a lakosság szubjektív érzete, a konkrét, de nem bizonyítható bejelentések száma alapján arra következtethetünk, hogy ez csupán a jéghegy csúcsa. De hogyan lehetséges, hogy a hierarchikus irányítás alatt álló rendőrség vonatkozásában ilyen magas a latencia? Hiszen az ilyen szervezetek önszabályozó rendszerként működnek, ami azt jelenti, hogy tevékenységük zavarait gyorsan képesek észlelni, és hatásos eszközeik vannak a korrekcióra.

¹ Finszter Géza: A vesztegetés nyomozása. Magyar Rendészet, 2010/3–4., 16–40. o.

2. számú táblázat
A terheltek száma

Bűncselekmény megnevezése	2010. I. félév	2010. II. félév	2011. I. félév	2011. II. félév	2012. I. félév	2012. II. félév
Vesztegetés büntette	17	5	16	8	10	13
Hivatali visszaélés büntette	14	9	12	8	8	10
Bűnpártolás büntette	–	–	–	2	–	–
Vesztegetés feljelentésének elmulasztása vétsége	–	–	1	–	–	–
Befolyással üzérkedés büntette	–	–	1	1	–	–
Hivatalos személy által elkövetett közokirat-hamisítás büntette	–	–	–	1	–	–
Hivatalos személy által elkövetett személyes adattal visszaélés büntette	–	–	–	–	1	–
Összesen	31	14	30	20	19	23

És minél szigorúbban szabályozott a szervezet működése, minél kisebb a munkatársak cselekvési szabadsága, annál hamarabb derülnek ki a szabálytalanságok, és annál hatásosabb módszerek kínálkoznak a hibák elhárítására.

Szabályozási kérdések

Álláspontom szerint – és ezt munkaügyi pereim tapasztalatai is alátámasztják – elengedhetetlen szigorú, a korrupciós magatartások megakadályozására vonatkozó adminisztratív-jogi szabályok előírása, és azok következetes ellenőrzése.

A korrupciós cselekmények túlnyomó része – mivel az elkövetők közös érdeke a felelősségre vonás elkerülése – felderítetlen marad, és nyílt ellenőrzési eszközökkel csak az említett szemlélettel érhető el eredmény.

A megoldás tehát a rezsimszabályok szigorítása a korrupció által veszélyeztetett szakterületeken. Szükség van a korrupciós cselekményt lehetővé tevő, vagy az azt megelőző kisebb súlyú normaszegések, illetve a korrupciós cselekményekhez kapcsolódó szabályszegések elleni fellépésre. A korrupciós cselekmény ugyanis nehezen felfedhető, de vannak bizonyos kísérőjelenségek, amelyek alapján a cselekmény elkövetése valószínűsíthető. Például a gépkocsizó járőrök szívesen hagyják el az útvonalukat, ha zsebre akarnak

bírságot. Ha a járótávonal elhagyása rendszeres, és ez GPS-szel mérhető, akkor van lehetőség fellépni.

A másik megoldás, hogy az ellenőrzési szolgálatok nagyobb számban végezzenek rejtett figyelést.

Ezzel összefüggésben lényeges rögzíteni, hogy a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról szóló 2015. évi XLII. törvény a technikai eszköz igénybevétele vonatkozásában teljesen új szabályozást vezetett be. A 23/2015. (VI. 15.) BM rendelet részletesen meghatározza a miniszter irányítása alá tartozó rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományú tagjai esetében a technikai ellenőrzés szabályait.

Ezen túlmenően a belügyminiszter irányítása alatt álló rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományú tagjai által szolgálatban birtokban tartható vagyontárgyak, magáncélú telekommunikációs eszközök, készpénz, készpénzt helyettesítő eszközök korlátozásának szabályairól szóló 21/2015. (VI. 15.) BM rendelet a rezsimszabályok erősítésével igyekszik megelőzni a korrupciót.

Ezek a szabályok 2015. július 1-jétől hatályosak. Az előbbieket alapján a rejtett megfigyelés értelmezésére vonatkozó kérdéseket fejtem ki.

A rejtett megfigyelés adatvédelmi és módszertani kérdései kapcsán feltétlenül ki kell emelni, hogy a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról szóló 2015. évi XLII. törvény 104. § (1) bekezdésében felhatalmazást ad arra, hogy a rendvédelmi szerv a hivatásos állomány tagjának szolgálatteljesítését az e törvényben meghatározott feltételekkel, az erre szolgáló technikai eszköz igénybevitelével is ellenőrizheti. Fontos kiemelni, hogy ezt a lehetőséget nem korlátozza az ellenőrzési szolgálatokra, azt a megfelelő szintű vezető is alkalmazhatja. A technikai ellenőrzést az állományilletékes parancsnok rendelheti el a rendvédelmi szerv hivatásos állományú tagja vonatkozásában.

Technikai eszköz vagy helymeghatározó eszköz eseti alkalmazása legfeljebb harminc napra rendelhető el. Az eseti alkalmazás kezdőnapjáról a hivatásos állomány tagját előzetesen írásban tájékoztatni kell. A közterületen az ott tartózkodók számára nyilvánvalóan észlelhető módon elhelyezett képrögzítő, hangrögzítő, valamint kép- és hangrögzítő eszköz alkalmazható. Ebben az esetben a mobil ellenőrző gépjármű első szélvédőjére „Technikai eszköz” feliratot kell helyezni.

A 104. § (1) bekezdés második fordulatában meghatározza a technikai ellenőrzés eszközeit: képrögzítő, hangrögzítő, kép- és hangrögzítő eszköz, a

tartózkodási hely megállapítására és nyomon követésére alkalmas technikai berendezés.

Garanciális szabályként rögzíti a törvény, hogy a technikai ellenőrzés és az annak során alkalmazott eszközök, módszerek nem járhatnak az emberi méltóság megsértésével. Nem alkalmazható elektronikus megfigyelő rendszer olyan helyen, ahol a megfigyelés az emberi méltóságot sértheti.

A rendvédelmi szerv köteles gondoskodni arról, hogy a technikai eszközzel végzett ellenőrzés során rögzített adathoz illetéktelen személy ne férjen hozzá.

Fontos kiemelni, hogy a rendvédelmi szerv technikai ellenőrzést kizárólag a szolgálatteljesítés ideje alatt, a szolgálatteljesítésre vonatkozó szabályok betartásának ellenőrzése céljából végezhet. Technikai ellenőrzéssel a hivatásos állomány tagjának magánélete nem ellenőrizhető, a technikai ellenőrzés nem terjedhet ki a hivatásos állomány technikai ellenőrzéssel érintett tagjának szolgálaton kívüli tevékenységére, az e tevékenységgel érintett helyre, illetve sor kerülhessen a technikai ellenőrzés keretében végzett adat-rögzítés megszakítására.

Az ellenőrzésnek azért nyújt új távlatokat a technikai ellenőrzés, mert megfelelő végrehajtás esetén alkalmas a szolgálatteljesítésre vonatkozó szabályok megsértésének dokumentált rögzítésére, az adatok bizonyítási eszközként való felhasználására.

A szabályozás lényeges eleme a tájékoztatási kötelezettség. A rendvédelmi szerv előzetesen írásban tájékoztatja a hivatásos állomány tagját az ellenőrzésére szolgáló technikai eszköznek az alkalmazásáról.

A technikai eszköz vagy a helymeghatározó eszköz eseti alkalmazásának lehetőségéről, illetve a technikai eszköz vagy a helymeghatározó eszköz állandó alkalmazásáról az érintettet a munkaköri leírásában, illetve annak kiegészítésében előzetesen, írásban tájékoztatni kell.

Az adatkezelési szabályokat a vonatkozó jogszabályok részletesen meghatározzák. A technikai ellenőrzés folyamán rögzített adat csak a rögzítés helyszínén elkövetett bűncselekmény vagy szabálysértés miatt induló eljárás, egyéb jogsértés miatt induló közigazgatási eljárás, a kényszerítő eszköz alkalmazása vagy rendőri intézkedés jogszerűségének vizsgálata, a fegyelmi eljárás vagy a kártérítési eljárás lefolytatása céljából, valamint a hivatásos állomány tagja jogainak gyakorlása érdekében használható fel.

A rendvédelmi szerv kizárólag az ezen eljárás lefolytatására jogosult bíróságnak vagy hatóságnak adhatja át az adatokat. A technikai ellenőrzés során rögzített adatok legfeljebb a rögzítés után harminc napig kezelhetők, ezt követően – ha nem indul azok felhasználásával meghatározott eljárás – törölni

kell őket. Ha a rögzített adatok alapján meghatározott eljárás indul, akkor azok kezelésére az alapul szolgáló eljárás szabályait kell alkalmazni. A meghatározott eljárás megindításához és lefolytatásához szükséges adatok és információk biztosítása céljából – ha ilyen cselekmény elkövetésére utaló adat vagy információ merül fel – az adatkezelő rendvédelmi szerv a rögzített adatok kezelésének határidejét legfeljebb harminc napig meghosszabbíthatja. Ha harminc napon belül nem indul olyan eljárás, amelyben a felvételek felhasználhatók, az adatokat haladéktalanul törölni kell.

A technikai eszköz és a helymeghatározó eszköz alkalmazási rendjét és a rögzített adatok kezelésének folyamatát olyan módon kell kialakítani, hogy az érintett személyes adatainak kezelésére csak az adatkezelés céljának megvalósulása érdekében szükséges ideig kerüljön sor, és az adatok megőrzési idejének lejártá utáni törlés dokumentált módon történjen.

Az adatkezelő rendvédelmi szerv vezetője kijelöli azt, akinek feladata a technikai eszköz és a helymeghatározó eszköz által rögzített személyes adatok letöltése, feldolgozása, továbbítása, szükséges esetben kiértékelése, megőrzése, tárolása, törlése, a szükséges tárolókapacitás rendelkezésre állásának figyelemmel kísérése. A kijelölt személy feladatait, jogait és kötelezettségeit a munkaköri leírásában kell rögzíteni. Az adatkezelő rendvédelmi szerv köteles megtenni minden szükséges intézkedést annak érdekében, hogy biztosítsa az adatok biztonságos és sérülésmentes kezelését, gondoskodik továbbá arról, hogy a kezelt adatokhoz illetéktelen személy ne férhessen hozzá, ne hozhassa nyilvánosságra, ne továbbíthassa, valamint azokat ne módosíthassa.

Ezek után térjünk át a megváltozott jogszabályi környezetben a rejtett megfigyelés módszerével végrehajtott ellenőrzésre! Ennek lényege, hogy az ellenőrzés első fázisa után, a munkafolyamat megfigyelését követően az ellenőrzés tényét, a végrehajtó szervezeti egységét és személyét minden esetben az ellenőrzött tudomására kell hozni, és a megfigyelés nyílt ellenőrzéssel fejeződik be. A rejtett megfigyelés menete: 1. a munkafolyamat (szolgáltatellátás) megfigyelése; 2. az ellenőrzés alá vont személy(ek) tájékoztatása az ellenőrzés tényéről; 3. jogorvoslati út biztosítása; 4. a kép- és hangfelvételek adatkezelése.

Nem lehetséges olyan megoldás, amely szerint az ellenőrzött nem szerez tudomást a személyét, a tevékenységét érintő ellenőrzésről. Ez ugyanis titkos információszerezés lenne, amelyre a jogszabályok nem jogosítják fel az ellenőrzési szolgálatokat. A titkos információszerezés keretében folytatott megfigyelés esetén a megfigyelő nem fedi fel magát.

A megfigyelés további részletes szabályait az ellenőrzési szabályzat tartalmazza. Az ellenőrzés módszereit felsoroló 20. pontjának *l)* alpontjában

szerepel a munkafolyamat ellenőrzésének (megfigyelés) lehetősége. Az ellenőrzési szabályzat 90–96. pontja az ellenőrzés megállapításait bizonyító kép- és hangrögzítő eszközök alkalmazásának szabályairól rendelkezik. A vonatkozó speciális adatvédelmi előírások az ellenőrzési szabályzatban megfelelő részletességgel szerepelnek, és továbbra is alkalmazandók.

A korrupció megelőzése a vezetői munkában

A korrupció elleni hatékony fellépés egyik feltétele, hogy szervezetre, állománycsoportra és egyénre bontva ismerjük azokat a feladatokat, helyzeteket, amelyben szolgálatot teljesítenek, illetve azokat az elkövetési magatartásokat, amelyekkel például a vesztegetés, a hivatali visszaélés, a visszaélés személyi adattal bűncselekmény megvalósul.

A korrupció megelőzése, a korrupciós veszélyeztetettség felmérése érdekében nemcsak az ellenőrzési szolgálatoknak szükséges ellenőrzéseket végzniük, hanem a vezetőknek is.

Azon szolgálatirányító és alparancsnokok folyamatos ellenőrzése is kiemelkedően fontos, akik találkoznak az állománnyal, hiszen elsődlegesen ők észlelhetik az esetleges problémákat, az elígazítások és beszámoltatások idején. Az apró szabálytalanságok sorozata, a számonkérés, ellenőrzés, felelőségre vonás hiánya a fegyelem lazulásához, majd korrupcióhoz vezethet.

A főkapitányságokon, rendőrkapitányságokon, határrendészeti kirendeltségeken a korrupcióellenes megelőzés és felderítés súlypontjait elsősorban a végrehajtó szolgálatra, a hatósági jogalkalmazásra, a szolgálati, a vezetési és a technikai információk védelmére, az informatikai adatvédelem rendszeres felügyeletére, ellenőrzésére kell helyezni.

A korrupció elleni határozott és jogszerű fellépés, a megelőzés folyamatos irányítása, hatékony szervezése valamennyi vezető kiemelt feladata, amelyet vezetői tevékenységének szerves részeként köteles végrehajtani.

A vezetők a szakmai-szolgálati tevékenységben felvetődő hibák kiszűrése érdekében folyamatosan vizsgálják a szakmai munkafolyamatokat, a munkaszervezés, az ellenőrzés rendjét, a végrehajtás módját, gyakorlati módszereinek hatékonyságát, és végrehajtják az indokolt változtatásokat.

A rendőri állomány fiatal életkorából adódó csekély élettapasztalat és szakmai tapasztalatlanság, illetve az a körülmény, hogy a korábbi lakóhelyétől távolabb kell egzisztenciát teremtenie, szükségszerűen igényli a fokozottabb parancsnoki odafigyelést.

Az esetleges helytelen életvezetés, illetve a parancsnoki és a kollegiális közömbösség korrupciós cselekmények elkövetéséhez vezethet.

Az előbbieken túl ugyanúgy fontos a helyes parancsnoki iránymutatás, gondoskodás azoknak a fiatal és nem kellő tapasztalattal felvértezett kollégáknak is, akik a lakóköznyezetükben teljesítenek szolgálatot. Ez esetben a korrupció veszélyforrásai a már évek óta fennálló rokoni és baráti kötelékek, kapcsolatok.

A belső korrupcióellenes tevékenység megújítását a 22/2007. (OT 15.) ORFK utasítás helyébe lépő, a rendőri korrupciós cselekmények megelőzésével és visszaszorításával kapcsolatos feladatokról szóló, 2013. május 21. óta hatályos 20/2013. (V. 17.) ORFK utasítás (a továbbiakban: korrupciós norma) szolgálta. Az új előírások országosan elősegítik az egységes eljárási rend kialakítását és a korrupció ellen történő érdemi intézkedések megtételét. A korrupciós norma nemcsak az ellenőrzési szolgálatokra, hanem a vezetőkre és az állomány tagjaira is határoz meg feladatokat a korrupciós cselekmények megelőzése, felderítése érdekében.

Ennek szellemében a rendőri szervek vezetőinek ellenőrizniük kell az engedélyhez kötött munkavégzéssel járó, illetve bejelentési kötelezettséghez kötött tevékenységeket, az ismert jogvedelmi viszonyoktól eltérő indokolatlan vagyongyarapodás észlelése esetén jelentést kell tenniük az állományilletékes parancsnoknak.

A korrupciós norma megköveteli a vezetők részéről elvárható és szükséges parancsnoki gondoskodást, amelynek értelmében kötelesek figyelemmel kíséreni a beosztottak aktuális problémáit.

A jogosulatlan adatlekérések érdekében a korrupciós norma előírja a Robot-zsaru betekintési szintjeinek megfelelő meghatározását.

A korrupciós bűncselekmények kiszűrése érdekében az elektromos alko-holteszterek alkalmazásának rendszeres ellenőrzése kötelező vezetői feladat.

Új előírás, hogy a személyi állomány tagja köteles az előljárójának haldéktalanul jelenteni, ha ügyintézői tevékenységét bárki illetéktelenül befolyásolni törekszik, vagy az ügyintézésben személyes érdekeltsége van.

Ha a rendőri intézkedés alá vont személy a rendőrség állományába tartozó személyhez fűződő kapcsolatára hivatkozik, kötelező az ezzel összefüggő jelentések készítése és kivizsgálása.

A korrupciós cselekmények megelőzése, felfedése szempontjából a területi, majd az országos büntügyi, rendészeti és gazdasági szakirányító szervek szükség szerint elemzik, értékelik az irányításuk alá tartozó szervezeti egységek tevékenységét, intézkedéseit, a beosztottaik szakmai tevékenységét, az ügyfelekhez és a hatósági, illetve szolgálati tevékenység alanyaihoz való vi-

szonyát, a rendészeti technológiák megvalósulását, a technikai eszközök meglétét, alkalmazásuk rendjét.

Az állomány képzése, eligazítása során nagyobb hangsúlyt kell helyezni a korrupciós cselekmények megelőzésére, a figyelem felhívására, a testületi szellem, a testületi etika erősítésére.

A prevenció érdekében kialakított gyakorlat (például járópárok cseréje, szolgálatteljesítés helyének változtatása) kiemelkedő jelentőségű.

Az állományvédelmi ellenőrzés jelentősége

Tipikus korrupcióellenes ellenőrzési forma, amely nagyobb esélyt ad az esetleges tettenérésre, valamint a prevencióra is.

A hatályos korrupciós norma külön cím alatt szabályozza az új intézkedésként bevezetett állományvédelmi ellenőrzést, amit az utasítás hatálya alá tartozó szervek vezetőinek negyedévente háromszor kötelező elvégezniük.

Célja az állomány korrupcióellenes, állományvédelmi típusú átvilágítása a feladatok ellátásához szükséges felszerelések, okmányok, szolgálati helyiségek, irodák, gépjárművek, esetleges rejtékhelyek ellenőrzése a helyi sajátosságok figyelembevételével, korrupciós kockázatelemzés és információgyűjtés adatai alapján.

Az állományvédelmi ellenőrzések előre be nem jelentett helyszíni ellenőrzések, együttműködve a Nemzet Védelmi Szolgálat munkatársaival, ennek során a szolgálatteljesítés szakszerűsége, valamint a bűnmegelőzési és a korrupcióellenes célok megvalósulása egyaránt vizsgálható.

Az úgynevezett állományvédelmi ellenőrzés metodikáját 2012-ben a védelmi szolgálat dolgozta ki, egy korrupciós határrendész felderítését, elfogását célzó, közúti határátkelőhelyen korábban végrehajtott közös ellenőrzés tapasztalatai alapján.

Az elmúlt időszak eredményei igazolják, hogy az állományvédelmi ellenőrzés hatékonyan szolgálja a korrupciós cselekmények felderítését, megelőzését. A szabályozás megfelelő alkalmazásával ez az ellenőrzéstípus kiterjeszhető valamennyi olyan rendőri szervekre, amelyek a korrupciós kockázatelemzés és információgyűjtés adatai alapján, a helyi sajátosságok figyelembevételével, veszélyeztetettek tekinthetők.

Az állományvédelmi ellenőrzés több módszerrel is végrehajtható, illetve kombinálható (váratlan, több szolgálati helyen egy időben végzett ellenőrzés; leplezett megfigyelést követő ellenőrzés; visszatérő módon történő álló-

mányvédelmi ellenőrzés; utólagos ellenőrzés; munkafolyamat-ellenőrzés; határrendészeti szolgálati ág vonatkozásában például román rendőri szervekkel egy időben végzett ellenőrzés; a határátkelőhelyre a szomszédos országból érkezve megkezdett váratlan ellenőrzés).

A szakmai ellenőrzések eddigi tapasztalatai alapján nem jelenthető ki, hogy a korrupcióban érintett kollégák köre egy vagy néhány szolgálati ágra szűkíthető. A szakmai anyagok és a területi szervektől bekért, a korrupcióban érintett rendőrökről szóló jelentések alapján elsősorban a határrendészeti és a közlekedésrendészeti szolgálati ág fertőzött, de esetenként a bűnügyi, a gazdasági és az igazgatásrendészeti szerveknél, illetve egyéb állománycsoportoknál is előfordul.

Integritásalapú megközelítés – etikai elvárások

A következőkben egy tendenciára kívánom felhívni a figyelmet: a nemzetközi gyakorlat a korrupció elleni küzdelemben hangsúlyeltolódást mutat. A (büntető)jogi kemény eszközök alkalmazása helyett/mellett a hangsúly az egyes szervezetek és személyek integritásának megteremtésére és támogatására helyeződött át. Meggyőződésem szerint ez a fajta szemléletváltás hatásos lehet a rendőri korrupció elleni küzdelemben.

Az integritás a latin „integer” (teljes, ép, érintetlen) melléknévből származik, a „teljesség” belső érzése, amely a személyiség olyan tulajdonságaiból adódik, mint az őszinteség és a következetesség. Így általában azokról tartjuk, hogy „integritással bírnak”, akik az általuk követett értékek, hit és elvek szerint viselkednek.

A nyugati etikában az integritásra sok esetben a kétszínűség ellentétékeként tekintenek, ebben az értelemben a belső integritás egyfajta erény, amely egyértelművé teszi, hogy nyilvánvalóan az egymással ütköző értékeket valló felek felelősek a nézetkülönbségekért, és változtatniuk kell a nézőpontjukon.

A Transparency International egyszerűsített nyelvi útmutatója szerint az integritás *„az egyének és intézmények által alkalmazott erkölcsi és etikai elvekkel, illetve elvárásokkal összhangban lévő magatartások és lépések összessége, amelyek gátat szabnak a korrupciónak”*². A helyes erkölcsi elvek átadásához, a bonyolult korrupciós helyzetek kezeléséhez a vezetők iránymutatása is szükséges.

² Transparency International Magyarország: Háttér és módszertan.
http://transparency.hu/HATTER_ES_MODSZERTAN

Már ha van erre alkalmas vezetői állomány...

„Az elvárások közvetítésében nehézséget okoz, hogy a szervezetből hiányzik az a generáció, akik a fiatalok felé hitelesen tudnák közvetíteni a szakmai elvárásokat, és át tudnák adni a szakmai tapasztalataikat a pályakezdőknek. Az alparancsnoki állomány sok esetben nem tudja a felső vezetés által megfogalmazott elvárásokat közvetíteni a végrehajtó állomány felé.”³

Az integritásirányítási rendszerek a kockázatok beazonosításán, kockázatelemzésen alapulnak.⁴ Veszélyeztetett területeken azokat a területeket értjük, ahol a kockázatok nagyobb valószínűséggel lépnek fel.

A szervezet tevékenységében rejlő veszélyeztetettség és a veszélyeztetettséget növelő körülmények együtt alkotják az adott szervezet, intézmény vagy folyamat veszélyeztetettségi profilját. A veszélyeztetett területek kezelésére integritásirányítási rendszert kell kidolgozni. E rendszer fejlettségi szintjétől függ, hogy a szervezet jobban vagy kevésbé ellenálló a felvetődő veszélytényezőkkel szemben.

Egy komplex elemzés a következőket foglalja magában:

- a szervezet veszélyeztetettségének elemzése;
- a szervezet integritásirányítási rendszerének elemzése;
- sajátos kockázatok elemzése;
- a sajátos kockázatok enyhítésének eszközei, lehetséges intézkedések.

A veszélyeztetettség értékelésének sajátos módszertana van. Először az értékelt szervezet, a végzett tevékenység folyamatait kell feltérképezni. Azután a veszélyeztetett területeket kell értékelni, meg kell állapítani, hogy mely területeken van kitéve a szervezet az integritással kapcsolatos szabályszegéseknek.

Az ellenálló képesség fejlettségének értékelésekor el kell végezni az összes terület intézkedéscsomagjának a (számszerűsített) értékelését.

Ezután következik az eltéréselemzés: egyensúly van-e a veszélyeztetett folyamatok és az ellenálló képesség (integritásirányítási rendszer fejlettsége) között. Ezután lehet javaslatokat tenni az ellenőrzések erősítésére.

Azt gondolom, hogy az integritásirányítási rendszer a rendőri szervezetek és a rendőrség egésze tekintetében is alkalmazható, a rendszer kialakítása hatékonyabb ellenőrzési és megelőzési eszközöket kínálhat a jelenlegi ad hoc intézkedésekhez képest.

³ Szeles Erika: Szervezeti diagnózis vizsgálat. Összefoglaló jelentés. Országos Rendőr-főkapitányság, Budapest, 2009

⁴ Báger Gusztáv (szerk.): Korruptiók kockázatok feltérképezése Magyarországon. Állami Számvevőszék Fejlesztési és Módszertani Intézet, Budapest, 2008

Ehhez a témakörhöz szorosan kapcsolódik az etikai kódex megújításának a kérdése.

A szervezeti kultúra egy adott szervezet tagjai által nyilvánosan és kollektíven elfogadott értékrend, a jövő alakítására vonatkozó közös törekvések, a szervezet által a működés folyamán felhalmozott szellemi értékek, tudás, valamint a közösségi szellem, az írott és íratlan erkölcsi szabályok összessége.

Egyetértek azzal, hogy e követelményeknek, valamint az Európai Unió országainak rendőrségei által vallott legfontosabb közös értékeknek a megfogalmazása és a személyi állománnyal történő megismertetése alapvető fontosságú.

A közösen vallott értékrend nemcsak orientál, hanem egyben tartást is ad a testület tagjainak. Mindazonáltal ezeknek az értékeknek a védelme, illetve érvényesítése nélkülözhetetlen, ezért nyílt negligálásuk esetén megfelelő módon fel kell lépni.

Az önként vállalt magatartási szabályokat azonban csak akkor lehet betartani és betartatni, ha a rendőrség hivatásos – a későbbiek folyamán a köztisztviselői és közalkalmazotti – állománya számára rendelkezésre áll egy egyszerű, közérthető formába öntött, a testület keretein belül elfogadott etikai normarendszer.

Az új etikai kódex megalkotásakor tisztázni kell a méltatlanság és az etikai eljárás közötti összefüggéseket.

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága Rec(2001) 10. számon ajánlást tett az Európai Rendőretikai Kódexre. A miniszteri bizottság az ajánlást 2001. szeptember 19-én fogadta el. A kódex hatálya a hagyományos rendőri erőkre, a rendőri szolgáltatásokra, valamint mindazokra a közhatalommal felruházott és/vagy nyilvánosan ellenőrzött testületekre érvényes, amelyeknek elsődleges feladatuk a törvény és a rend fenntartása a társadalomban, és amelyeket az állam ebből a célból az erőszak és/vagy speciális hatalom alkalmazására jogosított fel.

Az Európai Rendőretikai Kódex öt fejezetből áll. Az I. fejezet a rendőrség alapvető feladatait határozza meg, amelyet a közrend fenntartásában, az egyének alapjogainak rendőrség általi védelmében, a bűncselekmények megelőzésében, a bűncselekmények elleni fellépésben, és a bűncselekmények felderítésében, valamint segítő és szolgáltató funkciók ellátásában határoz meg. A II. fejezet a rendőrség törvények által meghatározott jogi alapjait taglalja, a III. fejezet a rendőrség és a bünyügyi igazságszolgáltatás rendszere közötti elhatárolás alapelveit rögzíti. A IV. fejezetnek a rendőrség szervezeti struktúrája című pontja alatt a szervezetre vonatkozó általános megjegyzé-

sek található; a b) pont tartalmazza a rendőrök minősítésére, felvételére és alkalmazására; a c) pont a rendőrök képzésére vonatkozó előírásokat; míg a d) pont alatt a rendőrök jogainak a meghatározása található. Az etikai kódex V. fejezete iránymutatás a rendőri tevékenységhez és beavatkozáshoz.

További jellegzetessége az „etikai jellegű” szabályok rendőrségen belüli érvényesülésének, hogy azokat – a szolgálatban tanúsítandó magatartások tekintetében – csak jogi normák keretében fogalmazták meg (például a rendőr magatartására, alakiságára, a körletek rendjére vonatkozó rendelkezések a szolgálati szabályzatban), és azok megszegése fegyelmi felelősségre vonást von maga után.

A jelenlegi jogi helyzetben, ha a normaalkotó a szolgálati tevékenységgel összefüggő etikai szabályt valamely jogszabályban vagy belső normában rögzít, annak megszegője elsősorban nem etikai értelemben lesz vétkes. Ha tehát a követendő etikai szabály a normaalkotás rendjében, a szükséges érvényességi kellékekkel, normaként (jogszabály, belső norma) hatályosul, annak vétkes megszegése esetén a hivatásos állomány tagja fegyelemsértést követ el.

Ahhoz, hogy az etikai kódex valóban befolyásolhassa a hivatásos állomány magatartását, továbbá a méltatlanság eldöntésének eszköze is legyen, alapvető követelmény, hogy kötelező ereje mellett, hatás kiváltására is alkalmas legyen. Mindemelllett azonban szükséges figyelembe venni azt a társadalomtudomány-elméleti megközelítést, amely szerint etikai vétségnek csak etikai konzekvenciái lehetnek.

Az etikai kódexnek az említett funkcióit úgy lenne kívánatos betöltenie, hogy azon etikai kódexben előírt magatartási szabályok megsértése esetén, amelyek egyidejűleg nem valósítanak meg jogsértést (tisztán etikai normát sértenek), ne kerüljön sor a fegyelmi felelősség vizsgálatára.

Fontosnak tartom rögzíteni, hogy az etikai szabályrendszert – legfőképp megsértése következményei tekintetében – el kell választani a jogi normáktól annak ellenére, hogy céljai és fogalmi azzal sok esetben egybeesnek. Az etikai kódexben foglaltak megsértése közvetlen, jogi értelemben vett hátrányt nem okozhat, elsősorban a lelkiismeretre és a közösség erejére alapozva ösztönöz, és segítséget nyújt a munkahelyi szabályok, valamint a munkatársak érdekei érvényesüléséhez. Kiadása nem jogi normában, hanem ajánlás vagy nyilatkozat formájában célszerű.

KARDOS SÁNDOR ISTVÁN

A rendőri kisközösségek hatása az egyén korrupciós hajlamára

„Azt mondhatjuk, hogy az ütközetben elpusztított erkölcsi erők fokozatosan helyreállnak és gyakran nyoma sem marad a pusztításnak. Ez leginkább a hadsereg kis egységeit tekintve igaz, a nagyobbakra ritkán áll.”¹

A rendvédelmi szervek jogszerű feladatellátásának egyik fontos feltétele, hogy annak tagjai minden esetben egységesen értelmezzék és hajtsák végre a testület számára meghatározott szabály- és követelményrendszerekben megfogalmazott utasításokat, parancsokat. A rendőrszakmai tevékenység a szervezetet alkotó rendőrök munka- és emberi együttműködése nélkül elképzelhetetlen, mivel a rendőrségi feladat végrehajtásának színvonalát alapvetően befolyásolja a tagok egymás közötti, valamint a tagok által alkotott csoportok közötti viszonyrendszer.

A rendőrség szakmai munkája speciális, jelentősen eltér más szervezeteiktől. A rendvédelemre kizárólagosan jellemző szakmai feladat-ellátási „teret” az a körülmény határozza meg, hogy tevékenysége jog- és szakszerű ellátása érdekében a rendőrség a legális erőszak monopóliumát birtokolja.² Ennek keretein belül a rendőri állomány „birtokában van” a szolgálati fegyverrel való ellátottság, valamint az egyéb kényszerítő eszközök (*például bilincs, gázspray*) alkalmazásának lehetősége. Ide kapcsolódik továbbá a rendőrség által ellátott ór-, ügyeleti, készenléti szolgálatok rendszere, valamint a nyomozati jogkörben és az egyéb feladatok végrehajtása során az állampolgárokkal szemben érvényesülő kényszer-, illetve kényszerítő jellegű jogkorlátozó intézkedések rendszere.

A vázolt egyedi jellemzőkkel bíró és speciális szabályozók alapján működő rendőrség – mint katonai jellegű közösség és munkahely – törvényszerűen a szervezetben dolgozók olyan speciális szakmai közösségét hozza létre, amelyek különleges, egyedi hatásokat gyakorolnak az egyénre, és speciális pszichés változásokat generálnak benne.

¹ Carl von Clausewitz: A háborúról. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2013, 236. o.

² Finszter Géza: Módszertani szempontok a rendőrségi korrupció kutatásához. Belügyi Szemle, 2000/11., 3–32. o.

A katonai jellegű szervezetek „erkölcsiségének” kisebb csoportok általi meghatározottságát – a mottóul választott clausewitzi idézet alapján is – elfogadva, jelen tanulmányban a rendőrség vonatkozásában azt vizsgáljuk, hogy a rendészeti feladatellátás során szerveződő és működő rendőrségi kisközösségek milyen hatást gyakorolnak, gyakorolhatnak az egyén erkölcsi értékrendjére és normakövető magatartására. Ezen belül kiemelten értékeljük az egyént a rendőri korrupció elkövetéséhez vezető közösségi hatásokat.

A rendőri kisközösségek meghatározása

A tanulmány címében jelzett „rendőri kisközösség” kifejezést nem az egész rendőrségre, csupán azon belül a rendőri szervezet szűkebb értelemben vett közösségeire, kisebb csoportjaira értelmezzük. A rendőri kisközösségek ebben a vonatkozásban két irányból határozhatók meg. Ezek a kisebb közösségek lehetnek hierarchikus alapon szerveződők, ezek egy kapitányság, egy osztály vagy alosztály személyi állományába tartozó rendőrökből állnak ebben az esetben. A rendőri kisközösségek – ezen túlmenően – szolgálai áganként is meghatározhatók.

A rendőrség a szakmai munkáját ugyanis szakterületenként³ (például közrendvédelem, közlekedésrendészet, bűnügy, határrendészet, igazgatásrendészet, személy- és objektumvédelem stb.) végzi, e szakmai közösségek tevékenységi köre jelentősen eltérő, ennek alapján szakterületi alapon is meghatározhatók a különböző rendőri kisközösségek. A szakterületi csoportosítás alapján az azonos tevékenységet végző közösségek munkája tipizálható.

A rendőrség személyi állománya a leírtak alapján tehát hierarchikus alapon, valamint szakágspecifikusan is csoportokba rendezhető.

A hivatkozott csoportok szervezeten belüli működése eltérő, létszámuk különböző lehet, azok tagjait sokféle kapcsolatrendszer tartja össze, valamint egy rendőr egy időben és egy térben mindkét csoport tagja is lehet, hiszen területi elven és szakmailag is meghatározott egységben dolgozik. A rendőri kisközösség elnevezés nem előzmény nélküli, a katonai szervezetek kisebb csoportjainak szociológiai vizsgálata során már ismert meghatározás.⁴ Ellenkéntben viszont a honvédségnél megfogalmazott kisközösségekkel a rendőrség esetében – noha mindkét szervezet felépítése „hadi jellegű”, hierarchikus, és

³ A rendőrség szolgálati szabályzatáról kiadott 30/2011. (IX. 22.) BM rendelet 3. § (2) bekezdése.

⁴ Vámosi Zoltán: A katonai kisközösségek. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1985

azok tevékenysége a parancsok, utasítások által meghatározott – a rendőrség szervezetén belül a korábbiakban jelzett két megközelítésben is értelmezhető a kisközösségek.

A fogalom meghatározását azért tartottuk fontosnak, mert a jelen vizsgálatban az egyén normakövetését befolyásoló csoporthatásokat nem a teljes rendőri állomány és az egyén viszonyában, hanem a kisebb közösségek, valamint az egyén viszonyában értelmezzük és vizsgáljuk. Álláspontunk szerint a belső kapcsolatok rendszere és azok hatása az egyén normakövetésére a kisebb közösségekben pontosabban értelmezhető.

A vázoltak alapján szerveződő rendészeti kisközösségek – legyen az hierarchikus, vagy szolgálati elven szerveződő közösség – a mindennapi munka során hatással vannak azok tagjaira. Felvetődik a vizsgálat keretében az a kérdés, hogy a kétféle szempont alapján meghatározott kisközösség közül melyik szerepe lehet domináns az egyén normaszegéseire, különös tekintettel a korrupciós jellegű magatartásokra.

A rendőri berkekben általánosan elfogadott az a szakmai vélemény, hogy a rendőri jogsértések, különösen a rendőri korrupció, valamint az azt kiváltó okok – a jelenség általános jellemzőin túlmenően – szolgálati áganként külön is vizsgálhatók.⁵

Ennek oka az, hogy más és más korrupciós lehetősége – és esetenként eltérő korrupciós érdeke – fűződhet egy rendőrnök az ilyen jellegű jogsértések megvalósításához attól függően, hogy milyen szakterületen dolgozik. Kutatások alapján a rendőri korrupcióban a leginkább veszélyeztetett a közterületen szolgálatot teljesítő állomány, valamint jelentős a büntügyi szakterület érintettsége is.⁶ A megállapítást jelen kutatás keretében tényként fogadjuk el – a jelenséget saját kutatással is igazoltuk⁷ –, ezért a szakterületi csoportok, kisközösségek hatását külön nem értékeljük részleteiben.

A rendőri kisközösség hatását az egyén korrupciós hajlamára általánosságban elemezzük és mutatjuk be, megjegyezve viszont azt a tényt, hogy azon szolgálatoknál, amelyek a korrupciós érintettségben veszélyeztetettek, erősebben mutatkozik, mutakozhat meg a közvetlen munkahelyi csoport befolyásoló hatása az egyénre.

⁵ Krözsel Károly: Korrupcióellenes közdelem. *Belügyi Szemle*, 2003/9., 62–67. o.

⁶ Sárközi Ferenc: A rendőri korrupció néhány sajátossága. *Belügyi Szemle*, 1999/10., 70–79. o.

⁷ Kardos Sándor István: A rendőri korrupció szinterei. *Belügyi Szemle*, 2014/10., 99–112. o.

A „rendőri jellem” sajátosságai

Jelen tanulmány elsődleges vizsgálati szempontja az, hogy katonai jellegű közösségeken belül a rendőrség, illetve a rendőri kisközösség milyen szerepet játszik az egyén esetében a deviáns viselkedési formák megvalósulásai közül a korrupciós jellegű magatartások elkövetésében. A téma vizsgálatnál elsődleges meghatározásunk az, hogy a normakövető magatartás értelmezése a rendőri szervezetek esetében eltér az egyéb szervezetekétől, munkahelyekétől.

A deviáns viselkedésen általában a társadalmi, közösségi normáktól eltérő, ezért a közösség tagjai által negatívan értékelt és ezáltal szankcionált magatartások összességét értjük. Értelmezhetők a devianciák abszolút megközelítés szerint, amely alapján valamennyi általános normaszegés egyértelműen devianciának minősül. A relatív megközelítés alapján – az előzőeken túlmenően – minden közösségnek lehetnek olyan, a belső szabályrendszerek megszegésével megvalósított deviáns magatartásai, amelyek kizárólag a közösségen belül értelmezhetők.⁸

A rendőrség esetében dominánsan jelentkeznek a belső szabályrendszerek megszegésén alapuló – relatív – devianciák. Ennek alapvető oka az, hogy a rendőri szervezet tevékenysége kizárólag a hierarchikus rendszeren alapuló, konkrétan meghatározott és megfogalmazott végrehajtási mechanizmusok révén képzelhető el. Ezek alapján a rendőrségi szervezet működése jelentős mértékben túlszabályozott. A szabályozók lehetnek helyi, területi, vagy országos szintűek, továbbá – ismét utalva a rendőri munka sokszínűségére – szakágspecifikusak. A rendészet kizárólag úgy működik, ha a tevékenységet befolyásoló szabályozókban foglaltak betartása maradéktalanul és fegyelmezetten megtörténik, enélkül elképzelhetetlen a fegyveres szervek eredményes munkavégzése. A rend és a fegyelem fenntartásának igénye fokozott erkölcsi követelményt állít a szervezet tagjai elé. Utóbbi alapján egy rendőr esetében olyan devianciák is jogszerűen szankcionálhatók, amelyek a „civil” életben nem járnak minden esetben elmarasztalással.

A korrupciós jellegű magatartások nem rendőrség-specifikusak, a fegyveres és rendészeti szervekre jellemző normaszegések tipikus színterét adják például a katonai bűncselekmények. E jogsértések bemutatása nem tárgya jelen tanulmánynak, mivel a korrupciós jellegű cselekmények nem tartoznak a katonai bűncselekmények körébe.

⁸ Fekete Sándor: Deviancia és társadalom. Comenius Bt., Pécs, 2011

A katonai bűncselekményeket kizárólag azért értékeljük érintőlegesen, hogy a rendőrségen belüli relatív deviáns magatartások rendszere értelmezhető legyen. A katonai szervezetre jellemző annak specifikus, más szervezetenél, az egyéb munkaviszonyban lévőkénél fel nem lelhető, speciális magatartások a katonai bűncselekmények. Az eljárási szabályrendszer azt „szolgálja”, hogy a büntetőelveket a katonai szervezetek különleges körülményei között, a máshol nem tapasztalt normaszegő magatartások kapcsán is érvényesíteni lehessen.

A katonai jog forrásai elsősorban a statútumtörvények, a rendőrség esetében a rendőrségi törvény⁹, valamint a szolgálati viszonyra vonatkozó jogszabályok, szolgálati szabályzatok, e magatartások szankcionálása révén érvényesülhet a fegyveres szolgálat ellátásához kapcsolt azon büntetőjog-alkotási szándék, hogy a magasabb szolgálatellátási követelmények fenntartásának egyik eszköze a kiemelt mértékű követelmény és szankcionálás.¹⁰

A katonai bűncselekmények rendszere tehát kiválóan érzékelteti, hogy milyen fokozott erkölcsi követelményt állítanak a rendőr elé. A szolgálati rend és fegyelem fenntartását előtérbe helyező rendőri-szakmai közeg specialitása ezáltal különleges személyiségjegyeket is megkövetel a rendészeti közösség tagjaitól.

A fokozott szakmai és erkölcsi kívánalmakon túlmenően a rendőri állományban lévők vonatkozásában egyedi, más szerveknél – például a polgári életben – ismeretlen és nem szükségszerű alkalmazási képességek és készségek is megfogalmazódnak. Ezek – más rendvédelmi, valamint fegyveres szervezetekhez hasonlóan – a meghatározott fizikai és pszichikai adottságokat megkövetelő felvételi rendszerben, valamint a szolgálat fennállása alatt végzett, folyamatos és visszatérő jellegű egészségi, fizikai, pszichikai, lövészi felmérési és alkalmassági ellenőrzésekben öltenek testet.

⁹ A rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény (Rtv.)

¹⁰ Példákkal is érzékeltetve a leirtakat: a szolgálatra késve érkező rendőrrájór a késés mértékétől függetlenül megvalósíthatja a szolgálatban köteleltségesség vétsége katonai bűncselekményt. Ezzel ellentétben egyéb foglalkozásoknál, például a polgári életben ez a magatartás nem lépi túl a munkaügyi fegyelem megszegésének szintjét. Még markánsabb a katonai bűncselekmények elkövetési specialitása a jelentési kötelezettség megszegése vétség esetében. A katonának minősülő rendőr által elmulasztott jelentési kötelezettség – akár már alapesetben is – büntetőeljárás lefolytatását vonhatja maga után, míg a „civil világban” az ilyen jellegű, vagy ehhez hasonló, a munkaviszonyban alá-fölé rendeltségi szintek között megvalósított magatartást a büntetőjog alapesetben nem szankcionálja. Megjegyzést érdemel továbbá, hogy a mulasztásért – a szolgálatra gyakorolt hatás mértékétől függően – büntetett alakzatban is folyhat eljárás a rendőrrel szemben. A leirtak alapján a katonával szemben már a büntetőeljárások megindítása esetén is kiemelt elvárás mutatkozik meg azáltal, hogy a katonai büntetőeljárás keretében olyan normasértő magatartások is büntetőjogi felelősséget vonhatnak maguk után, amelyek a katonai rendszereken kívül egyáltalán nem vagy csak csekély mértékben szankcionáltak.

A leírtak alapján határozottan kijelenthetjük, hogy egy az állományban lévő rendőrnek számtalan egyedi erkölcsi és természetesen szakmai speciális képességgel és készséggel kell bírnia, valamint különleges elvárási rendszereknek kell folyamatosan megfelelnie a hivatásos szolgálati ideje alatt.

A jelzettek elengedhetetlenek, mivel a rendészeti szolgálat szakszerű ellátása közben a rendőr számtalan olyan szituációval találkozik, amely testileg és lelkileg is gyakran átlagon felüli igénybevétellel jár, s ezalatt folyamatosan és maximálisan jog- és szabálykövetőnek kell maradnia úgy, hogy közben naprakész szakmai tudást és jogszabályismeretet is birtokoljon. A megfogalmazottak mellett, azokon túlmenően egy rendőrnek a rendészeti tevékenységhez kapcsolódó technikai és kényszerítő eszközök alkalmazásának képességén keresztül a rendőrségi szakterülethez kapcsolódó, szolgálat-specifikus elméleti, valamint gyakorlati ismeretekkel és képességekkel is bírnia kell.¹¹

A leírtak természetesen nem azt jelentik, hogy a rendőr olyan különleges képességekkel felvértezett személyiség, aki egyedi és pótolhatatlan. A vázolatokkal csupán azt kívántuk érzékeltetni, hogy a rendőri állomány tagja egyedi szakmai közegben, egyedi erkölcsi-fegyelmi követelményrendszerben, különleges képességekkel felruházva speciális és különleges előírásoknak megfelelni köteles személy. E hatások összessége óhatatlanul erős és meghatározó befolyást gyakorol az egyén személyiségére, gondolkodásmódjára, általános világnézetére, a rendőri „közegben élő” személyt érő hatások specialitása megkérdőjelezhetetlen. A szolgálati évek számának emelkedésével ezek a hatások erősödnek, összeadódnak, több évtizedes szolgálati idő alatt jelentősen alakítják át az egyén pszichéjét.

Álláspontunk szerint a rendőri kisközösségeknek az egyén személyiségére gyakorolt hatása kizárólag a leírtak rendszerében értelmezhető, csupán ezen előzmények ismeretében vizsgálható a rendőrségen belül az állomány tagjai között meglévő összetartozás, a csoporton belüli személyi kapcsolatok rendszere.

¹¹ Kovács István: Egy mesterlövész legfontosabb pszichológiai vizsgálatokkal alátámasztott tulajdonsága – egy kreált – emberkereskedelem bűncselekmény esetelemzésén keresztül. Hadtudományi Szemle, 2014/1.
http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2014/2014_1/2014_1_alt_kovacs.pdf

A rendőri kisközösség hatása az egyén normakövetésére

Az egyénre vonatkozóan vázolt általános követelményrendszerek, a folyamatosan több területen jelentkező megfelelési kényszer, illetve egyéni megfelelni vágyás a jellem formálásán túlmenően erős köteléket, kötődést alakít ki a rendőrben az aktuális munkahelyi kisközösségéhez. A rendszerben elhelyezve magát a rendőr saját szerepét jelentősnek érzi, a rá vonatkozó kívánalmaknak történő folyamatos és sikeres megfelelés növeli az önbizalmát, valamint összességében a ragaszkodását a közvetlen szervezeti egységéhez. A rendőri kisközösséghez kötődés vázolt folyamatának hatását jelentősen fokozza, felerősíti az a bizonyított tény, hogy a munkahelyi közösség tagjai esetében tapasztalt összetartás élménye a rendészeti szerveknél, ezen belül a rendőrségnél az egyéb szervezetekhez képest erősebb.

A külvilágtól elzárkózó, azon túl és a felett megjelenő szakmai összetartozás bármely közösség esetében természetes folyamat. A rendőrség esetében ennek mértéke elsősorban azért erősebb, mert a rendőr – magát a jog öreként „felszentelve” – hivatalból elítéli a bűnt, és a bűnt elkövető személyt.

Ezek alapján a rendészeti dolgozó gyakran a teljes külvilágot – részben szakmájából adódóan – bűnösnek láthatja, a külvilágra vonatkozó alapattitűdjében is elzárkózó, a másik „oldal” bűnözői meghatározása révén magát a jog oldalán állónak tekintve alapjában is elutasító lehet az állományba nem tartozó civilek csoportjával.¹² Kutatások igazolják, hogy általában egy másik csoport iránti előítéletek kialakulásával egy időben, azzal párhuzamosan a saját csoportban megerősödnek az önmagukat, csoportjukat dicsőítő, öngazoló attitűdök, a csoporttagok ezzel együtt a másik csoport teljesítményét lebecsülik és gyanakvással szemlélik. Természetesen a csoportközi kapcsolatok minden esetben befolyásolják a csoporton belüli kapcsolatokat is.¹³

A rendészet esetében a jelzett általános összetartozás mértékét az is meghatározza és erősíti, hogy a rendészeti kultúra önmagában is egyértelműen és fokozottan támogatja az összetartást azáltal, hogy biztosítja a kívánt viselkedést és fegyelmet, redukálja az interperszonális konfliktusokat, és így pozitív hatással van a munka stabilitására, erkölcsére és a rendőrök elégedettségére. Ez a kultúrkör önmagának alakítja a rendészet imázsát, prezentálja erőnyeit,

¹² Uo. 1. o.

¹³ Muzaffer Sherif – Carolyn W. Sherif: Csoportközi kapcsolatok kutatása – csoportlélektan. In: Pataki Ferenc (szerk.): Csoportlélektan. Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1969, 387–412. o.

domináns értékeit és előnyeit. A rendészet kultúrája egyedi és különleges, jellegzetes elemeiként rendszerint az egymás iránti szolidaritást, a titoktartást, a pragmatizmust és zárkózottságot jelöli meg. A rendészeti kultúra alapja a kölcsönös szolidaritás és kollegialitás intenzív átélése, amely meghatározza a speciális rendészeti tevékenységet.¹⁴

A munkahelyi közeg természetesen a „benne” dolgozó egyénre is hatással van, ily módon az egyén óhatatlanul azonosul az őt körülvevő szakmai csoporttal. Ez a megállapítás a rendőrségen belüli fokozott mértékű összetartozás miatt úgy jelenik meg, hogy a rendőr a saját szakmai közegét, az aktuális rendőri kisközösségét az egyéb csoportoktól izoláltan határozza meg. Az „fellette áll” nemcsak a civil csoportoknak, hanem a szervezeten belüli más egységeknek is. A saját közösségét másoknál magasabban értékelő attitűd megfigyelhető mind a hierarchikusan, mind a szakmai alapon szerveződő kisközösségek vonatkozásában. A szervezeten belül megfogalmazódó effajta elkülönülés a szakterületek közötti „gondolati” elkülönülésben érhető tetten, az szinte minden szakterület vonatkozásában jelentkeznek, bár annak mértéke különböző lehet. Ezen a téren a rendőri berkekben a rendészeti és büntügyi szakterület egymástól történő elhatárolódása – évtizedek óta – antagonisztikusnak mondható. A társ rendőri kisközösség értékelése kizárólag virtuálisan létezik, e jelenségnek a szolgálati rendre, a fegyelemre, valamint a szakmai munkára érzékelhető negatív hatása nincs.

A jelzett hatások összessége oda vezet az egyént, hogy a közvetlen kisközösségén keresztül integrálódik a rendőrség egészébe. A közvetlen rendőri egység normáinak elfogadása azért kiemelt jelentőségű a rendészet területén, mert a fegyveres és katonai jellegű közösség működéséhez elengedhetetlen, hogy annak tagjai azonosulni tudjanak a szervezettel, ezáltal annak céljaival, s ez a rendőrség esetében sem képzelhető el másként.¹⁵

A szervezeti azonosulás szerves része a szakmai munka jellemzőinek befogadásán túlmenően a fegyelem és rend elfogadása is, vagyis az egyén általános erkölcsi-fegyelmi értékrendjének kialakulása. Kijelenthető az értékelt csoportthatás alapján, hogy a rendőr normakövető vagy normaszegő magatartása is egyértelműen a rendőri kisközösségben alakul ki, annak általános min-

14 Jozef Balga: A rendészet kultúrája és az etikai kódex. In: Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.): Tanulmányok „A rendészet kultúrája – a kulturált rendészet” című tudományos konferenciáról. Pécs, 2009 <http://www.peshor.hu/periodika/2009/balga.pdf> [Pécsi Határőr Tudományos Közlemények X.]

15 Schild Marianna: A katonák motivációját befolyásoló pszichológiai tényezők, különös tekintettel az érzelmekre. Hadtudományi Szemle, 2014/2. http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2014/2014_2/2014_2_tt_schildm.pdf

tájának átvételével. A csoporthatás erőssége révén a szakmai közeg sem tolerálja hosszú időn keresztül a közösségi normákat el nem fogadó személyt.

A szervezeti kötődés kialakulása és fenntartása – a leírtak alapján – nagyrészt automatikus mechanizmusokon alapuló folyamat, de ennek hatásai mégis befolyásolhatók. Ezen a téren a rendőri kisközösség körülményeinek, munka, fegyelmi és egyéb „szokásainak” kialakítása és fenntartása során jelentős feladat és szerep hárul a parancsnoki állományra.

A parancsnok mint motiváló tényező egyfelől a normákban, szabályozókban foglaltak maradéktalan betartatásával, másfelől maradéktalan betartásával – a személyes példamutatással – befolyásolhatja az általa irányított egység aktuális értékrendjét. E tevékenységbe beletartozik az aktuális rendőri kisközösség erkölcsi-fegyelmi helyzetének meghatározása, fenntartása is. A parancsnoki tevékenységek lehetséges feladataival a tárgykör kapcsán a későbbiekben még foglalkozunk.

A vázoltak alapján kijelenthető, hogy a rendőrnek mint egyénnek a szocializációja – vagyis az egyén és az őt körülvevő társas környezet aktív kölcsönös érintkezésén alapuló folyamata – egyedi közegben és körülmények mellett, meghatározott feltételek érvényesülése révén, különleges személyes attitűdökkel megy végbe. A szocializáció keretében minden esetben kifejlődnek egyedi, máshol nem szükséges tulajdonságai, készségei, másrészt elsajátítja a közösségben való részvételhez szükséges és nélkülözhetetlen normákat, értékeket, viselkedési szabályokat.¹⁶

A rendőrség tagjai esetében az általános szocializáció egységére következtében, valamint az egyénre vonatkozóan megfogalmazott magasabb szintű erkölcsi-fegyelmi rendszerek révén a normaszegő magatartások elkövetésébe történő „beilleszkedési” folyamata is speciális. Ennek keretében fontos meghatározni, hogy egy katonai, rendőri szervezetnek közösségi, kollektív fegyelme van, amely alapvetően a tagok erkölcsi-fegyelmi helyzetétől függ. Ez a kollektív fegyelem viszont nem egyenlő az egyes személyek fegyelmének számtani összegével. A közösségi fegyelem ugyanis minden esetben az adott közösség olyan erkölcs-politikai és társadalmi-pszichológiai jellemzőinek az összessége, amelyek meghatározzák a törvények és szabályok – a rendőrség esetében a belső rendészeti szabályzatok és utasítások –, azaz a jogi és erkölcsi normák általi közösségi magatartás színvonalát.¹⁷

¹⁶ Andorka Rudolf: A társadalmi beilleszkedési zavarok értelmezési keretei. Társadalmi beilleszkedések Magyarországon. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1986, 576–572. o.

¹⁷ Uo. 2. o.

A leírtak alapján kijelenthetjük, hogy a bemutatott speciális rendészeti közegben az egyén normakövetési attitűdje szempontjából dominál – az egyéb munkahelyekhez képest sokkal nagyobb befolyással van jelen – az egyént körülvevő szakmai kisközösség általános erkölcsi-fegyelmi színvonala és az e téren megmutatkozó követelményrendszere. A rendőri kisközösség akár hierarchikus elven, akár a rendőrség szolgálati ágainak megfelelően jön létre, az egyén esetében a normaszegésekbe történő „beilleszkedési folyamat” a rendőrségen belül egyedi vonásokat mutat.

A normaszegő magatartás, valamint a korrupciós jellegű cselekmények elkövetése természetesen a rendészeti szerveken belül nem törvényszerű, de megvalósulása esetén a rendőrség vonatkozásában egyértelműen tipizálható.

A folyamatban fontos meghatározó tényező a korrupció értékelése szempontjából az egyénnek – a rendőrnek – a normaszegésre való saját hajlama. A hajlam részben a felvételi eljárási rendszer keretében, részben a már említett időszakos pszichikai alkalmassági vizsgálatok során szűrhető¹⁸, de a devianciára való egyéni hajlam felfedésének meghatározó eleme a parancsnoki ellenőrző, megelőző tevékenység is.

A rendőrök által elkövetett normaszegések gyűjteménye bőséges, a kisebb súlyú eseti fejelemértésektől kezdve a szándékosan, akár szervezeten elkövetett korrupciós jellegű magatartásokig. Tanulmányunkban – tekintettel a terjedelmi korlátokra – kizárólag a rendőri korrupciós jellegű cselekmények kapcsán mutatjuk be az egyén és a közösség hatását a jogsértés elkövetésébe történő integrálódás kapcsán.

A rendőri korrupciós cselekmények elkövetését a már említett egyéni hajlamon túlmenően három tényező határozza meg:

- a) a tapasztaltabb kollégák szocializációs szerepe;
- b) felsőbb tiltó utasítás hiánya a militáris szervezetekre jellemző sajátos viselkedépszichológiával egyesülve;
- c) a kényszerintézkedésre feljogosított szervezet korrupciójára fokozottan nyitott és elfogadó civil szféra¹⁹.

A rendőri kisközösség hatását az egyén korrupciós magatartására az idősebb, vagyis a több szolgálati időt maguk mögött tudó kollégák szocializációs hatása irányából értelmezve szemléltethetjük legjobban. Az egyén korrupciós

¹⁸ A rendőrségi felvételi eljárás, valamint pszichológiai szűrővizsgálatok rendszere nem tárgya jelen kutatásunknak.

¹⁹ Grecsó Imre – Lehner György: Hivatásos határőrizet – terjedő korrupció. Belügyi Szemle, 1998/10., 111. o.

hajlandóságán túlmenően ugyanis gyakran a szolgálati hely idősebb, tapasztaltabb munkatársai is elősegíthetik a jogsértésbe történő integrálódást azzal, amikor azt sugallják, hogy a való élet az ilyen, nem minden úgy zajlik és történik, ahogy azt az iskolában tanítják. A katonai jellegű szervezeteken belül az erős mintakövető magatartási és csoportnormák hatására a közösségbe újonnan bekerülő kolléga alkalmazkodása más munkahelyekhez képest gyorsabb lehet, s ezzel együtt meghatározóbb mértékben hat rá a munkahelyi közeg, ez igaz a korrupció esetleges elfogadására is.

Ez a helyzet esetenként egyéni lelki ellentmondásokhoz is vezethet a rendőri korrupció belülről – a szervezeti egységen belülről – történő megtapasztalása során. Az „új” kollégák többségében a korrupciós jellegű cselekményekkel történő első találkozások, az első ilyen jellegű tapasztalások elítélése mellett párhuzamosan lehet jelen ennek a „rossz dolognak” a szervezet struktúrájában történő egyidejű elfogadása is.

A korábban elemzett adatok alapján az olyan zárt közösségekben, mint az igazságszolgáltatás szervei – s ezeken belül is a rendőrség –, a közösség mintájának követésén túlmenően nem elhanyagolható mértékben segíti elő a korrupció elfogadását, az elkövetésben való közreműködési szándék kialakulását, hogy a rendőrök az őket körülvevő „civil” világot – a korábban részletezettek szerint – idegennek, ellenségesnek tekintik, ezáltal elutasítón, zártan viselkednek vele.

Álláspontunk szerint a két tényező közül a közösség, vagyis a rendőrt körülvevő szolgálati közeg szerepe a meghatározó. Ennek alapján, amennyiben a normaszegésre hajlamos rendőr normakövető közegbe kerül, ahol a jogsértések elkövetése nem gyakorlat, ott a szolgálati feladatot ellátva a közösség szabályainak követőjévé válva a saját „hajlamainál” kisebb mértékben való sít meg normaszegést. A „tétel” ellenkezője is igaz természetesen. Abban az esetben tehát, ha normakövető rendőr olyan rendőri kisközösségbe kerül, ahol a normaszegések, jogsértések elkövetése elfogadott, gyakorlat szintjén van jelen, akkor idővel a közösség hatására az egyén „integrálódik a normaszegésekbe”, saját erkölcsi rendjét feladja.

Ha erre nem képes, illetve nem hajlandó, akkor esetleg kilép a közezből, például más szolgálati helyre kéri magát. A jogsértések elfogadása vagy a jogsértések miatt a rendőri kisközösség elhagyása minden esetben az egyén egyéni értékrendjének erősségén alapul. Az erős közösségi hatás alapján viszont gyakran saját erkölcsi értékrendjének határáig, vagy akár azon túl is képes „elmenni” a rendőr, míg megfogalmazódik benne egy-egy jogsértés kapcsán annak elítélése.

A szolgálati közösség által vallott erkölcsi normarendszer tehát hatással van az egyén által megvalósított valamennyi normaszegésre, így természetesen a korrupciós jellegű magatartásokra is. Ennek erős hatását tovább fokozhatja az azonos szolgálati helyen dolgozók közötti összetartozás egyik speciális formája, amikor a rendőrök rosszul értelmezik a közösségbe tartozást, illetve annak összetartását.

A helytelenül megfogalmazott úgynevezett „betyárbecsület” a normaszegések terén abban valósul meg, hogy a kollégák nagyon jelentős mértékben képesek tolerálni egymás jogsértéseit, ami ugyancsak visszavezethető a nagyon erős csoporthatásra. Kollégáik bűnei iránt a rendőrök esetenként a végtelékig képesek toleranciát tanúsítani, a legnagyobb súlyú cselekményeket is hajlandók bocsánatos bűnként, eseti botlásként értékelni.

E rosszul felfogott összetartozás alapján értelmezhető a rendőri korrupciós jellegű magatartásokba bevezetés folyamata is. Az egyén korrupció irányába fordítása téren nem általánosan bevett gyakorlat, de tapasztalt, és létező jelenség a rendőri állomány körében az újonnan egy adott egységhez kerülő kolléga „bevezetése” a korrupcióba.

A gyakorlatban ez annyit tesz, hogy a rutinosabb kollégák vezetésével, irányításával kisebb, még kimagyarázható korrupciós cselekményekben történő részvétellel „próbálják ki” az új kollégát, vagy csupán annyi történik, hogy az új kolléga jelenlétében és tudtával valósítják meg az ilyen jellegű bűncselekményeket. Ha az illető a jogsértést nem jelenti, vagy az abban való közreműködést elfogadja, akkor egyre jelentősebb mértékben vonják be őt ezekbe a cselekményekbe. A folyamatban mutatkozik meg az, hogy hol van, hol lehet a korrupcióval „ismerekedő” kolléga egyéni toleranciahatára.

Ha a beavatandó kolléga már az első közös korrupciós jellegű magatartásnál jelzi a rosszállását, esetleg jelentést tesz parancsnokainak, akkor a szolgálati helyen rutinosabbnak számító „öreg rókák” kiközösítik, a vezetők előtt mondvacsinált okokkal lejáratják. Összességében azt a látszatot keltik a parancsnokoknál, hogy az illetővel nem lehet dolgozni, vagyis minden tőlük telhetőt megtesznek, hogy a kollégájuk kikerüljön a soraikból.

Meghatározható tehát a leírtak alapján, hogy az adott „rendőri kisközösségben” a korrupcióról általában kialakult, kialakított és elfogadott gondolkodás jelentős mértékben alakítja az egyén (rendőr) korrupció irányába fordulását. Minden közösségnek jelentős fokú személyiségformáló, irányító és nevelő funkciója van, ennek hatása a közös szolgálat ellátása révén, a fokozott mértékű bajtársiasság hatására jelentősen felerősödhet rendőrségi közegben. Nem megkerülhető ezen kívül az egyén korrupciós cselekmények irá-

nyába fordulása terén – a már szintén említett – a civil szféra hatása sem, amely általában toleráns és elfogadó a kényszerintézkedésre feljogosított szervezet korrupciója kapcsán.

Ennek az elfogadásnak szerves része, hogy az állampolgárok az ilyen jellegű cselekmények tudomásul vétele körében – igaz, csak tapasztalati úton, de – általában tisztában vannak azzal, milyen rendőri tevékenységeknél, intézkedésnél milyen jogtalan előny szerezhető, vagyis általában melyek a rendőri korrupció megvalósulásának körülményei és lehetőségei. Ismerik azt is, hogy egy rendőr korrumpálásához – függően a korrupció mértékétől – mekkora megvesztegetési összeg párosul, vagyis minek „mennyi az ára”. A civil szféra rendőrré gyakorolt hatása – bár kisebb mértékben érvényesül, mint a szolgáltatási közeg befolyása – jelentősen fokozhatja a rendőrré nehezedő kollegiális korrupciós „nyomást”. A jelzett két hatás tehát együtt, egy időben van jelen.

A leírtak ismeretében elengedhetetlen, hogy ismét néhány gondolatot fogalmazzunk meg a már érintőlegesen értékelt parancsnoki tevékenységről. A korrupció elleni vezetői fellépés esetenként eredménytelen lehet, ha az kizárólag a vezetői példamutatásban, az állomány normakövető magatartásának megkövetelésében, valamint a parancsnoki ellenőrző tevékenységben merül ki, és a tanulmányban értékelt hatások nem kapnak kellő hangsúlyt.

A rendőri parancsnokok, vezetők meghatározó feladata kell hogy legyen a szervezeti szakmai és egyéb célok, követelmények teljesítése, teljesülése. Ennek érdekében neki kell kiadnia a munkavégzéshez szükséges parancsokat, és ezek végrehajtását ellenőriznie kell, de a napi működés feltételeinek megteremtésén túlmenően egy jó parancsnok figyelemmel kíséri egyebek között a beosztottai előmenetelét, továbbképzését, általános szakmai fejlődését. A parancsnok szakmai tevékenységét támogató, emellett az érzelmi alapon is megerősített közösség kialakítására irányuló célok csak akkor valósulhatnak meg, ha a parancsnok szakmailag és emberileg példaértékű és követésre méltó, és ez a mindennapokban, a szakmai és magánéletben is tükröződik.²⁰

Természetesen fontos összetevője a „parancsnoki létnek” az is, hogy egy vezetőnek ismernie kell az általa irányított rendőri kisközösség szerepét az egyén normakövetési hajlamára, különösen a korrupciós hajlamra gyakorolt hatását, befolyását. Az állományát ismerő parancsnokként minden vezetőnek tisztában kell lennie azzal is, hogy az általa irányított rendőri kisközösségben

²⁰ Kolossa László: Az ösztönzés lehetőségei alegységszinten II. Hadtudományi Szemle, Budapest, 2008/1. http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2008/2008_1/2008_1_tt_kolossa_laszlo_53_59.pdf

ki az, vagy kik azok a beosztottak, akik a normaszegések, és elsősorban a korrupciós jellegű magatartások terén hangadók, vagy általában meghatározó egyéniségek. E személyek közösségből történő „kizárása” lehet egy olyan irány a korrupció megelőzésében, ami eddig a rendőri berkeken belül nem kapott minden esetben meghatározó hangsúlyt.

A korrupciós cselekedetek megvalósulási lehetőségeinek szűkítése több úton érhető el. Korrupciós jellegű normaszegés felfedése esetén minden esetben vizsgálni kell, milyen esetleges munkaszervezési hiányosságok vagy egyéb munkahelyi körülmények és csoporthatások segítették elő a korrupció elkövetését, ennek felfedése után vezetői intézkedések szükségesek.

Fontos teendő ezen esetekben az állomány rotációs jellegű folyamatos cseréje a szolgálati feladatok végrehajtása során, ez az esetleges személyi összefonódások korlátozásával, a korrupcióra hajlamos rendőri kisközösségek megbontásával visszazoríthatja a korrupció állományon belüli elterjedését. Ez a tevékenység az egyén és az őt körülvevő rendőri kisközösség viszonyrendszerének ismerete nélkül nem végezhető eredményesen.

Álláspontunk szerint a parancsnoki munka hatékonysága érdekében az egyén és a közösség hatásainak pontos megismerése alapkérdés, mivel ez megalapozhatja a korrupciót megelőző tevékenységet is. A csoporton belüli viselkedési formák és elsősorban a normaszegést megvalósító attitűd kialakulási folyamatának ismerete véleményünk szerint bizonyos esetekben nagyobb jelentőséggel is befolyásolhatja pozitív irányba a korrupció elleni harcot, valamint az állomány erkölcsi-fegyelmi helyzetének javulását, mint a jogszabályi szankciók.

Mindezekre tekintettel valamennyi rendőri parancsnoknak – bármilyen vezetési stílust és vezetési modellt alkalmazzon is – fokozott és kiemelt figyelmet kell fordítania az általa irányított rendőri kisközösség erkölcsi normarendszerére, valamint a közösségi normák egyénre gyakorolt hatásaira. Különösen igaz ez napjainkban a rendőri korrupcióra.

Összegzés

A rendőri kisközösségek – a hierarchikus és szakmai alapon szerveződő csoportok – a rendőri szocializáció fő színterei, a közösség hatása az egyén normakövető magatartására ebben a közegben értelmezhető leginkább. A két közösségtípus közül a szolgálati alapon szerveződő egyes meghatározott szolgálati kisközösségekben a korrupciós jellegű cselekmények megjelenési

gyakorisága bizonyíthatóan nagyobb, e tény az egyén esetleges korrupciós irányultságát is negatív irányba befolyásolhatja. A szakterületi csoporthatásokat külön nem vizsgáltuk, a rendőri közösség által az egyénre gyakorolt hatásokat általánosságokban értelmeztük a rendőri korrupció megvalósulása szempontjából.

A rendőr egyénként erősen kötődik a szervezethez a számára meghatározott fokozott szakmai és egyéb folyamatos követelmény-, megfelelési rendszeren keresztül, ez a kötődés egyéb munkahelyek esetében ismeretlen mértékű lehet. Fokozza az egyén szervezethez kötődésének mértékét, hogy a rendészeti szervek, de különösen a rendőrség rendszerében a rendőri kisközösségek összetartozása bizonyíthatóan nagyon erős. A szervezeten kívüli világot a rendőrök gyakran kívülállónak, idegennek, ellenszenvesnek tekintetik, magukat attól elhatárolva, magasabb értékrendüként határozzák meg. A csoportok elkülönülésének élménye a szervezeten belül is megfigyelhető.

E tényezők összessége oda vezet, hogy a rendőrben erős az őt körülvevő közvetlen csoport normarendszerének elfogadása, az egyén a közösség tekintetében jelentős mértékben elfogadó, ez kihat a korrupciós jellegű rendőri magatartásokra is. A rendőr esetenként az őt körülvevő kisközösség tagjai által elkövetett korrupciót bocsánatos, elfogadható magatartásnak értékelheti. Ehhez jelentős mértékben hozzájárul a rendőri közösségek összetartozás-élménye terén rosszul értelmezett „betyárbecsület”, valamint egymás rosszul értelmezett védelme.

A rendőr normakövetésre vagy normaszegésre meglévő egyéni hajlamát tehát minden esetben befolyásolja az őt körülvevő kollegiális csoport. Az átlag feletti erős csoporthatás következtében a rendőri kisközösség általános erkölcsi-fegyelmi helyzete igen jelentős mértékben határozza meg az egyén értékrendjét, e tény igaz a korrupciós jellegű magatartásokra.

Az erős csoporthatáson túlmenően további befolyásoló tényező a rendőri korrupció egyéni elfogadása szempontjából az a tény, hogy a „civil” társadalom gyakran elnézi az erőszakos szervezetek korrupcióját. Ennek befolyásoló hatása – jelenléte ellenére is – kisebb mértékű, mint a közvetlen szakmai közege szerepe.

A parancsnoki állománynak a korrupció elleni tevékenysége során az ellenőrző, nevelő szakmai munka mellett minden esetben tisztában kell lennie a rendőri kisközösségek hatásával az egyén normakövetésére, különös tekintettel a korrupciós jellegű magatartásokra. Ezen ismeretek hiányában a rendőri korrupciót megelőző, feltáró vezetői tevékenység hatékonysága kisebb mértékű lehet, mint a közösségi hatások megfelelő értelmezése esetén.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Andorka Rudolf:** A társadalmi beilleszkedési zavarok értelmezési keretei. Társadalmi beilleszkedések Magyarországon. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1986
- Clausewitz, Carl von:** A háborúról. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2013
- Fekete Sándor:** Deviancia és társadalom. Comenius Bt., Pécs, 2011
- Finszter Géza:** Módszertani szempontok a rendőrségi korrupció kutatásához. *Belügyi Szemle*, 2000/11.
- Greccsó Imre – Lehner György:** Hivatásos határőrizet – terjedő korrupció. *Belügyi Szemle*, 1998/10.
- Kardos Sándor István:** A rendőri korrupció szinterei. *Belügyi Szemle*, 2014/10.
- Kiss Géza – Fogarasi Mihály:** Általános személyiség- és szociálpszichológiai szöveggyűjtemény. BM Könyvkiadó, Budapest, 1994
- Kiss Géza – Fogarasi Mihály:** Kriminálpszichológiai szöveggyűjtemény II. kötet. BM Kiadó, Budapest, 1994
- Kolossa László:** Az ösztönzés lehetőségei alegységszinten II. *Hadtudományi Szemle*, 2008/1.
- Kovács István:** Egy mesterlövész legfontosabb pszichológiai vizsgálatokkal alátámasztott tulajdonsága – egy kreált – emberkereskedelem bűncselekmény esetelemzésén keresztül. *Hadtudományi Szemle*, 2014/1.
- Krószel Károly:** Korrupcióellenes közdelem. *Belügyi Szemle*, 2003/9.
- Popper Péter:** A kriminális személyiségzavar kialakulása. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970
- Popper Péter:** Belső utakon. Relaxa Kft., Budapest, 1991
- Sárközi Ferenc:** A rendőri korrupció néhány sajátossága. *Belügyi Szemle*, Budapest, 1999/10.
- Schild Marianna:** A katonák motivációját befolyásoló pszichológiai tényezők, különös tekintettel az érzelmekre. *Hadtudományi Szemle*, 2014/2.
- Vámosi Zoltán:** A katonai kisközösségek. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1985

FÓRIZS SÁNDOR

Gondolatok Németország rendőrségi rendszeréről

Az ország, hivatalos nevén Németországi Szövetségi Köztársaság (Bundesrepublik Deutschland) nyolcvanegymillió lakosságával Európa második legnagyobb lélekszámú állama, a világ negyedik ipari és gazdasági nagyhatalma. Államformája szövetségi köztársaság, területe tizenhat szövetségi tartományra tagolódik, közülük Berlin, Hamburg és Bréma városokkal. A közigazgatási rendszer felépítése a következő: település, körzet, kormányzati kerület, tartomány, szövetségi állam, de van, ahol (például Niedersachsen) nincs kormánykerület (*Regierungsbezirk*). Berlinben mint városállamban természetesen nem találunk települést, kerületet az alapegység, amelyekhez kapcsolódik a rendőrség szervezete. Két-három kerületet fed le egy rendőr igazgatóság (kapitányság).

A szövetség parlamentje a Bundestag. A szövetségi kormány mellett valamennyi tartománynak saját parlamentje, kormánya, miniszterelnöke van. Az alkotmány megnevezi a közös, szövetségi jogköröket (például külügy, pénzügy, honvédelem) és a tartományok hatáskörébe tartozó területeket (például oktatás, rendőrségek).

Az előzőekből következően az országban tizenhat tartományi és egy szövetségi belügyminiszter tevékenykedik. A tartományi kormányoknak saját rendőrségeik vannak, amelyekre a szövetségi belügyminiszter hatásköre nem terjed ki. Ez érdekes és talán számunkra szokatlan helyzet, akkor érthetjük igazán, ha rendszerszemlélettel közelítjük meg, igazodva *Ludwig von Bertalanffy*-re, a rendszerszemlélet megteremtőjének tanácsához. Így ebben az írásomban a részeket és egészet azok változó viszonyában szeretném bemutatni a rendőrség vonatkozásában. Nem érintem az egykor az NDK területén működő rendőrséget, hiszen azt feloszlatták, és az egységes keletnémet szervezet helyett az újonnan alakult régi-új tartományok saját rendőrségei jöttek létre, például Mecklenburg–Elő-Pomerániában 1990. december 5-én.

A tartományok

A rendőrségi rendszer, amelyen a rendőrségnek minősülő szervezeteket, azok jogi helyzetét, szervezetét, helyüket az államon és a társadalmon belül, tevé-

kenységüket feladataik ellátása során és belső viszonyaikat értem, az ország történelme folyamán sokat változott. (Talán azért annyit még sem, mint a párhuzamos magyar viszonyok.) Az események az egységes Németország létrejöttéig, azaz 1871-ig nyúlnak vissza, de a mai német rendőrség számára a második világháborút követő történések a meghatározók. A császári rendőrség 1918-ban megszűnt, átadva helyét a Weimari Köztársaság rendvédelmi szerveinek, amelyek *Hitler* 1933-as hatalomra jutása után a rémuralom eszközeivé váltak. A nemzetiszocializmus idején, 1936-ban feloszlatták a tartományi rendőrségeket, és egységes Német Rendőrséget hoztak létre, közvetlenül az SS birodalmi vezetője és a német rendőrség főnöke (később birodalmi belügyminiszter), *Heinrich Himmler* vezetése alatt. Amit ez a rendőrség saját népe és más nemzetek ellen elkövetett, az széleskörűen feldolgozott. Csak elismeréssel tudok szólni arról a hozzáállásról, amellyel történelmük eme eseményeit és a levonható tanulságokat a különböző rendőrmúzeumok és rendőri iskolák ismertetik, bemutatják és tanítják. A tiszti iskolák tananyagának kezdőmoduljában általában szerepel egy *a Harmadik Birodalom rendőrsége* elnevezésű blokk, amely kendőzetlenül, következetesen mutatja be a keserű múltat. Úgy érzem, ezen a területen fényekkel vagyunk lemaradva. Talán éppen az előbbieket miatt nem akarták a háború után a megszálló szövetséges hatalmak, hogy újra egységes német rendőrség szerveződjön. Így a három (angol, amerikai, francia) nyugati megszállási övezetben, tartományonként kezdődött az újraépítkezés, és először némileg eltérő megközelítéssel. Az angolok például az önkormányzati, kommunális rendőrséget „favorizálták”. Ők 1947-ben adták át a belbiztonsági feladatok ellátását a hazai szereplőknek. Bajorországban véglegesen 1975. október 1-jével került sor a rendőrség államosítására, amikor az utolsó önkormányzati rendőrség, a müncheni városi rendőrség is megszűnt. Tudomásom szerint ma egyedül Bremerhaven városának van saját önkormányzati rendőrsége, a városi tanács (*Magistrat*) alárendeltségében.

Az eltérések napjainkban is tetten érhetőek bizonyos apró vonásokban, a rendfokozatok számában, megjelölésében, az egyenruha fazonjában. Az átállás az egységes kék színre a különböző zöld-sárga-fekete formaruhákról 2012-ig jórészt befejeződött. Még a miniszterek megnevezése is lehet különböző. Hamburgban és Berlinben szenátorok vannak (belügyi szenátor). Az intézmények is esetenként eltérő címet viselnek: bajor állami belügyminisztérium; alsó-szászországi belügyi és sportminisztérium; saar-vidéki belügyi és sportminisztérium; rajna-vidék–pfalzi belügyi, sport- és infrastrukturális minisztérium. A tartományi rendőrségeket általában egy elnökségnek nevezett főkapitányság

vezeti, amely nem egységes megoldásként vagy a belügyminisztérium egyik főosztálya, vagy egy önálló tartományi hatáskörű szervezet.

A szövetségnek és a tartományoknak saját rendőrségi törvényeik vannak. A tartományoknál esetenként rendőrségi szervezeti törvény is található, ami részletesen leírja az adott intézmény felépítését. Egymás között együttműködési megállapodásokkal szabályozzák a kölcsönös segítségnyújtás módját. Erre szükség is van, hiszen a hatalmas országban adott esetben egy helyre összpontosulnak az események, és azt az adott helyi rendőrség magában már nem lenne képes elrendezni. A kisebb tartományok közé tartozó Schleswig-Holsteinben például 1981. február 26-án Brokdorfban egy atomerőmű építkezési területén százezer demonstráló biztosítására tízezer rendőrt vontak össze, és ez lett a szövetségi köztársaság történetében az addigi legjelentősebb erő-összpontosítás. 2006-ban rendezték a futball-világbajnokságot Münchenben, Nürnbergben és tíz másik városban. Ekkor negyven bevetési (készenléti) század felügyelte a rendezvényt. Ezt Bajorország egyedül nem lett volna képes megoldani. Több tartománynak és a szövetségi rendőrségnek helikopteres szállító századai vannak. Képesek egy időben, felszereléssel együtt – természetesen a nehéztechnika, gépjárművek nélkül – egy rendőr zászlóaljtal a kívánt helyszínre szállítani.

2000 és 2010 között majd mindegyik tartományban rendőrségi reform-programokat hajtottak végre. Ezeknek a következő alapvető céljaik voltak:

- a vezetési, szervezeti szintek és elemek számának csökkentése;
- ezáltal is a munka operativitásának növelése;
- költségmegtakarítás;
- közelebb kerülés az állampolgárokhoz;
- a demográfiai helyzet változásából (a lakosság elöregedése) származó nehézségek ellensúlyozása.

A stratégiai átszervezések követelményei közé tartozott a tényleges járőr- és készenlétirendőr-létszám fenntartása, valamint a létszámcsoökkentések megoldása a vezetői és kiszolgálói apparátus terhére. Az új struktúrák többnyire elszakadtak a polgári közigazgatás szerkezetétől, és egy-egy rendőri egységhez több körzet tartozik. Jól példázza ezt a Hessen tartományban 2011-ben bevezetett rendőrségi reform. Itt a magasabb szintű meghatározó szervezeti elemek számát huszonhétől tizenegyre csökkentették. A háromszintű hivatásos állományi kategorizálást (tiszthelyettes, tiszt, főtiszt) az országban elsőként kétlépcsősre módosították, megszüntetve a tiszthelyettes állományt. Minden, a kötelékbe belépő állampolgárnak tisztí iskolát kell végeznie, és az

utára kezdő járőri beosztásba is hadnagyi (rendőrfelügyelő) rendfokozattal kerülnek a munkatársak. Ezzel létrehozták az ország legjobban kiképzett és fizetett rendőrségét. A módosítástól – a színvonalasabb és hosszabb képzés okán – joggal várják el a szervezet presztízsének emelkedését, a lakossággal történő kapcsolattartás javulását. Lehet, hogy az előzőekhez talán semmi köze sincs, de 2013-ban a tartományban 59,5 százalék volt a bűnügyek felderítési aránya, és ezzel rekordot állítottak fel. A tiszthelyettesi állománykategória megszüntetésének és a legalacsonyabb képzési szintként a tisztiskola bevezetésének alapvető indoka a megnövekedett általános ismereti, műveltségi szint fontossága, valamint a hatékonyabb szakmai, jogi felkészítés nagyobb időigénye.

A tartományok rendőrségeinek meghatározó szervezeti eleme a tartományi bünyügyi hivatal. Ezek tulajdonképpen tükörképei a szövetségi szinten tevékenykedő szövetségi bünyügyi hivatalnak, amelyről e cikk röviden említést tesz. A tartományi hivatalok egy szinttel lejjebb hasonló feladatokat látnak el, mint a felső partnerük, viszont azzal szemben jogilag nem számítanak önálló rendőrségnek. Feladatuk alapvetően az adott tartomány rendőrségének kiszolgálása bünyügyi technikával, elemző-értékelő munkával, valamint a kimelt bűncselekmények nyomozása.

A német rendszer markáns elemei a készenléti rendőr zászlóaljok és azok különböző típusú századai. A normál alegységeken kívül található itt kiképző, nehéztechnikával felszerelt, „bizonyítékbiztosító” elnevezésű speciális feladatokra felkészített kötelékek. A technikai felszerelésbe páncélozott járművek, vízágyúk, teherjárművek, darus kocsik, tolólapos buldózerek, vontatók, tűzoltóautók és a legkülönbözőbb műszaki eszközök, felszerelések tartoznak. Mivel nincs egységes központi szervezés, esetenként a tűzszerező szolgálatok vagy búvármentők is találhatóak az állományukban. Vannak tartományi rendőrségek kisrepülőgépekkel felszerelve az autópálya-forgalom ellenőrzésére. Sajátos megoldásként egyes készenléti szolgálati helikopterek orvosokat is szállítanak a balesetek helyszínére a saját erőkön kívül.

A tartományi rendőrségeket vezető elnökségek alárendeltségében az őrső-kig (24 órás vagy csak munkaidőben dolgozó) húzódo strukturális szervezet nem tér el lényegesen az általánostól, mondhatni a magyartól.

A tartományi belügyminiszterek évente az interneten is elérhetővé teszik bünyügyi statisztikájukat, illetve a soron következő rendőrségi átszervezésekre vonatkozó tervezeteket. Tanulságos olvasmányok lehetnek minden szakmai érdeklődő számára.

A szövetségi belügyminisztérium

Bár a mai minisztérium 1949. július 30-án jött létre, múltja egészen 1879-ig, a császári birodalmi belügyminisztériumig vezethető vissza. Napjainkban jelentős mértékben meghatározza a belpolitikát, tekintve, hogy a belügyminiszter a kormány egyik legjelentősebb, széles körű illetékességgel felruházott tagja. Olyan alapvető területek tartoznak a hatáskörébe, mint a közigazgatás és a sport, a polgári védelem, légi mentés, információs technika és biztonság, bevándorlás, nemzeti kisebbségek, egyházi ügyek, alkotmányvédelem. Cikkünk szempontjából a szövetségi szintű rendőrségi kérdések ide telepítése a legfontosabb. Egyetlen hasonló összetett felépítésű állam sem nélkülözheti valamilyen formában a központosított irányított rendészeti szervezetet. Létezését indokolják a tartományokon átnyúló bűncselekmények nyomozásai, az ezekhez kapcsolódó illetékességi kérdések; az egész államot veszélyeztető terrorcselekmények; az ország képviselői a nemzetközi rendőri szervezetekben; rendőri erők külföldi alkalmazása; rendészeti stratégiák kidolgozása, kutató- és tudományos munka irányítása; a tartományok anyagi erejét meghaladó intézetek, laboratóriumok fenntartása; a politikailag motivált bűncselekmények leküzdése; alkotmányvédelmi feladatok és sok egyéb kérdés.

A szövetségi rendszerben kényesen ügyelnek a részszereplők jogai egyensúlyának megteremtésére. A kormány belügyminiszterének nincsenek utasítási jogosítványai a tartományok rendvédelmi erőire vonatkozóan. Az alkotmány alapján a rendőrségi tevékenység tartományi feladat. A szövetségi rendőrségi törvény és a tartományokkal kötött együttműködési megállapodás szabályozza a különböző szervezetek erőinek más tartományok területén történő alkalmazását. A miniszternek természetesen megvan a szükséges apparátusa feladatai ellátásához. Egyik államtitkára alatt összefogva négy jelentős főosztály működik rendészeti területeken:

- B főosztály – szövetségi rendőrség;
- KM főosztály – válságmenedzselés és lakosságvédelem;
- M főosztály – migráció, integráció, menekültügy, európai harmonizáció;
- ÖS főosztály – közbiztonság.

Két egymástól független önálló rendőri szervezet kapcsolódik a belügyminisztériumhoz, a szövetségi rendőrség (*Bundespolizei*; *BP*) és a szövetségi bünyügyi hivatal (*Bundeskriminalamt*; *BKA*).

Szövetségi szintű rendőrség felállításának kérdését kérelemre több alkalommal vizsgálta az alkotmánybíróság az alkotmányban foglalt szabályozá-

sokkal összefüggésben. A bíróság döntésénél figyelembe vette a nyugati szövetséges megszálló hatalmak katonai kormányzói 1949. április 14-i, *Rendőrségi Levél* néven ismert dokumentumát, amelyben engedélyezték szövetségi szintű rendőri szervezet felállítását. Utoljára 2005-ben az akkori szövetségi határőrség szövetségi rendőrséggé történő átszervezésekor kértek állásfoglalást ebben a kérdésben. Széles körű vita bontakozott ki szövetségi és tartományi szinten egyaránt a rendőrség fogalmának meghatározásáról és a tartományok–szövetség rendőrségi viszonyáról. Az ítélet kimondta, hogy speciális rendőri feladatok átvétele nem ütközik a köztársaság alkotmányának 30. szakaszába. Végül a Bundestag többséggel megszavazta a javaslatot, 2005. július elsejével létrejött a szövetségi rendőrség, amely nem áll a tartományi rendőrségek felett, és nem is diszponál felettük.

2010-ben az akkori szövetségi belügyminiszter, *Thomas de Maizière* megbízásából bizottság vizsgálta a BKA és a szövetségi rendőrség összevonását egy új, úgyszintén „szövetségi rendőrség” néven futó egységes szervezetbe. Míg a belügyminiszter a bizottság javaslatát megfontolandónak és ajánlhatónak találta, addig a BKA elnöke és a tartományi belügyminiszterek elleneztek az elképzelést, amelynek 2013-ig kellett volna megvalósulnia. Végül is a tervet elvetették, közben váltás történt a szövetségi belügyminiszteri poszton, így csupán a két szervezet közötti kommunikáció és a felkészítés szorosabbá tételét határozták el.

A minisztérium évente megjelenteti Németország bűnügyi statisztikáját, jelenleg legfrissebbként a 2013-as érhető el az interneten. A 82 oldalas anyag szakmailag rendkívül informatív összefoglaló, részletes ismertetésre e tanulmány keretében sajnos nincs lehetőség.

Belügyminiszterek konferenciája

A sajátos szövetségi igazgatási szerkezet szükségessé teszi a tizenhét (tizenhat tartományi és egy szövetségi) belügyminiszter tevékenységének, munkaterületeinek szoros összehangolását. Az ország nyugati felében (NSZK) 1954-ben határozták el a belügyminiszterek és a belügyi szenátorok egy állandó konferencia életre hívását a tartományokon átnyúló együttműködés politikai hátterének megteremtése céljából. A tartományi belügyminiszterek mellett a szövetségi belügyminiszter is állandó tag. Az elnöki funkciót az értekezleteken naptári évenként váltásos rendszerben az egyik miniszter látja el. A munka igazgatási jellegű kiszolgálását egy a szövetségi tanácshoz tele-

pített iroda végzi. A rendezvény nem tartozik a hivatalos szövetségi szervezetek közé. Normál körülmények között évi két ülést tartanak. Különleges esetekben, ha a biztonságot fenyegető veszély megkívánja, rendkívüli ülésekre kerülhet sor. Egyszerűbb kérdéseket írásos formában rendeznek. Két héttel a soron következő ülés előtt az államtitkárok tárgyalják meg a tervezett témákat, előkészítve a miniszterek megbeszélését.

Hat szakmai munkakör (AK I–VI.) segíti a döntéshozatalt, ezek állandó tagjai speciális beosztást betöltő személyek (például a tartományi és a szövetségi bünyügyi hivatalok vezetői, a rendőregyetem rektora, a szövetségi alkotmányvédelmi hivatal elnöke stb.).

Az alapelv az, hogy a döntéseiket a résztvevők egyhangú szavazással hozzák, és lehetőség van a tartózkodásra. Határozataik az interneten elérhetők.

A szövetségi rendőrség

A szövetségi határőrséget, a mai szövetségi rendőrség jogelődjét 1951. március 16-án alapították. Ekkor az országban nem voltak fegyveres erők. Megoldásként a kettős rendeltetésű, félkatonai szervezetként működő határőrséget választották, felszerelve páncélozott járművekkel és tűzérségi eszközökkel is. A Bundeswehr felállítása után ezek az egységek kikerültek az állományból. Németország 1990-es újraegyesítése után jelentősen megváltozott a feladatrendszer, visszaszorult az államhatár őrizete, és a vasúti rendőrségi, valamint a légi biztonsági feladatok kerültek előtérbe. A folyamatot *Sallai János* mutatja be.¹ 1994-ben hatályba lépett az új határőrizeti törvény, amely szerint az itt szolgálók már elveszítették félkatonai státusukat. 1998-ban az alkotmánybíróság normakontroll-eljárásban vizsgálta a vasúti rendőrségi és légi biztonsági feladatok 1990-es határőrséghez kerülését. Speciális a szövetségi vasút helyzete. Az intézmény területe, állomások, berendezések, vasúti sínek és létesítmények, vonatok a központi kormány tulajdonába tartoznak, ezeken a területeken a szövetségi rendőrség az illetékes. Az állomásokon kívül a tartományi erők működnek, néha egy az utca és a pályaudvar közötti lépcsőfok dönti el az illetékességet.

A rendőrség vezető szervezete a potsdami székhelyű elnökség. A szövetségi rendőrségi törvény (*Gesetz über die Bundespolizei*), tartalmazza a szer-

¹ Sallai János: Németország határ menti rendőri együttműködésének tapasztalatai. Hadtudomány, 2004/1., 108–114. o.

vezet sokrétű feladatrendszerét. Az alkotmány 73. szakasz 1. bekezdés 5. pontja határozza meg a határrendészeti feladatot, de a menekültügyi, légi biztonsági és tartózkodási törvények is előírják fontos kötelezettségeket a rendőrség részére.

A szervezet nagyságát adatok tömege szemlélteti:

- Negyvenezer alkalmazottjával az ország legjelentősebb rendőri munkáltatója.
- Kilenc normál igazgatóságra tagozódik, illetékességi területeik a tartományi határokat veszik figyelembe, és lefedik az ország teljes területét.
- A tizedik készenléti igazgatósághoz tíz készenléti rendőr zászlóalj tartozik, szétszórva az egész köztársaságban. A repülő századnak huszonegy különböző típusú helikoptere van, tevékenységi körük igen széles a határrendészettől a környezetszennyezés ellenőrzéséig. Alkalmazzák őket uniós kéreésre az ország légtérén kívül is.
- Hatezer-ötszáz járművel, ebből ezer speciális járművel dolgozik. 2005-től kezdtek áttérni a kék egyenruhára és a kék-ezüst, kék-fehér járműszínre.
- Járőrszolgálat, robbanóanyag-keresés céljából 491 szolgálati kutyát alkalmaznak.
- Hat járőrhajó, egyenként tizennégy fős személyzettel a nyílt tengeren történő szolgálatellátásra, és őrhajók a parti vizekre.
- A hivatásos állomány felkészítéséről tiszthelyettes-iskolák és egy tisztviselő gondoskodik.

A szövetségi rendőrség fontosabb feladatai a következők:

- Határrendészeti tevékenységek ellátása az államhatártól számított 30 km-es mélységig, tengeren 50 km-ig.
- A fontosabb állami objektumok őrzete.
- Alkotmányvédelmi, nemzetbiztonsági tevékenységben történő részvétel.
- A német nagykövetségek védelme külföldön.
- ENSZ és uniós rendőri küldetésekben szolgálatteljesítés.
- A tartományi rendőrségek támogatása kiemelten a készenléti rendőr zászlóaljak révén.
- A Bundestag rendőrségének segítése.
- Személyvédelem.
- Légi toloncolás.
- A német légi járatok fedélzeti védelme.
- Szükség- és rendkívüli állapotban feladatteljesítés.
- Légi biztonsági feladatok ellátása, határellenőrzés a repülőtereken.

- Speciális antiterrorista egység fenntartása Sankt Augustinban (GSG9 BPOL).

A szövetségi rendőrség Afganisztánban tevékenykedő German Police Project Teams (GPPT) nevű csoportja 2002 óta körülbelül 72 ezer rendőr hallgató és 1700 oktató felkészítésében vett részt. Csúcsidőben egyszerre kétszáz rendőr volt kint a szövetségi és a tartományi rendőrségektől, hogy évi tízezer személy kiképzését hajtsák végre négy bázison. 2015 kezdetén 40-50 fő lesz kint, és dolgozik az ottani belügyminisztériumban, a repülőtéren és a nemzeti akadémián.

A szövetségi bűnügyi hivatal

A szövetségi bűnügyi hivatal önálló rendőrhatalóság a szövetségi belügyminiszter hatáskörében wiesbadeni központtal, körülbelül 5500 munkatárssal. A szövetségi kormányhoz tartozó két rendőrség egyike. Feladata a nemzeti szintű bűnüldözés szoros együttműködésben a tartományok hasonló hivatalaival, Németország képviselője az Interpolnál és a súlyos külföldi kapcsolódású bűncselekmények nyomozása. Ezekén túl védi az öt alkotmányos intézmény tagjait. 1951. március 15-én törvénnyel alapították, amelyet azóta többször módosítottak. A hivatalhoz tartozik a nemzeti schengeni adatbázis és körözés, valamint az egész ország bűnüldözését kiszolgáló jelentős DNS-labor. Fontos az országos szintű bűnügyi elemző-értékelő munkája, tanulmányok készítése, oktatási, továbbképzési anyagok összeállítása. Kilenc nagyobb részegységre tagolódik.

2000-től napjainkig több kisebb átszervezést is végrehajtottak. A szorosabb munka megvalósítása céljából egyes részlegek (személybiztosítás, nemzetközi együttműködés, iszlamista terrorizmus elleni központ) Berlinbe költöztek. A fővárosban létrehoztak egy közös terrorellenes központot. A bűnügyi technikai központot, amely maradt az eredeti helyén, jelentősen megerősítették új laboratóriumokkal. 2006-ban a szövetségi reform keretében illetékességét meghatározó módon kibővítették a tartományokon túlnyúló terrorveszélyeztetettség esetében (például titkos online kutatás), és ekkortól működteti az antiterrorista adatbázist is. Külön részlege foglalkozik a politikailag motivált bűnözéssel, kémkedéssel, embercsempészettel stb. Tevékenységi körében jelentős a bűnügyi stratégiai elemzés, oktatás. Saját főiskolát is fenntart tisztképzés céljából.

A szövetségi parlament rendőrsége

A Bundestag területe jogilag különálló rendőrségi körzet, ahol a parlament elnökének alárendeltségében működő önálló rendőrség illetékes a legfőbb rendőri hatalom gyakorlására. Hivatalos német megnevezése „Polizei beim Deutschen Bundestag”.

A Bundestag épületében és területén esetenként, például konferenciák idején más helyszíneken, gyakorolja a rendőrségi jogköröket az alkotmány 40. szakasz 2. bekezdés értelmében a Bundestag elnökének alárendeltségében. Más rendőri szerv és az államügyészség képviselője a felségterületen nem tevékenykedhet, de velük szoros együttműködésben dolgoznak. Feladata a parlament szuverenitásának fenntartása, veszélyhelyzetek elhárítása. A tartományi parlamentek hasonló kötelemmel nem bírnak.

A szervezet szükségességét a náci rezsim működéséből levont tapasztalatok indokolták, amikor a parlament immunitását semmibe vették. A szövetségi köztársaság 1949-es megalapítása után egy évvel „Házirend szolgálat” néven létrehoztak egy parlamenti rendfenntartó egységet, ennek azonban nem voltak rendőrségi jogkörei. Többszöri átszervezés után a mai helyzet létrejöttéhez a Vörös Hadsereg Frakció terrorcselekményei adták meg a végső lökést. 1975-től tényleges rendőri jogkörökkel ruházták fel a beosztottakat, így jogosultak személyeket őrizetbe venni, bizonyítékokat lefoglalni. Működésüket nem törvény, hanem a parlament elnöke által kiadott, a belügyminiszteri konferencia ajánlásai alapján kidolgozott rendelet szabályozza.

A kétszázötven hivatásos állományú tagja közül száznyolcvan váltásos rendszerben járőr- és őrszolgálatot lát el, többnyire civilben, „Rendőrség” jelzéssel. Állományát a szövetségi és tartományi rendőrségek köréből pályázattal töltik fel. 2013. szeptembertől saját maga számára is végez tiszthelyettes-felkészítést a szövetségi rendőrség támogatásával.

Önkéntes rendőrszolgálat

Több tartományban működik önkéntes rendőrszolgálat eltérő elnevezésekkel, jogkörökkel, módszerekkel. Ez a kérdéskör is tartományi kompetencia, nincs semmilyen egységesség. Helyileg törvényben szabályozták a létrehozást és az alkalmazást. Leggyakoribb megnevezések: önkéntes rendőrszolgálat, biztonsági őrőség. A biztonsági őrőség (*Sicherheitswacht*) kifejezést használják a rendőrség mellett működő önkéntes szervezetre. Ugyanezt a fogalmat alkal-

mazzák a magánbiztonsági cégekre is, ezért pontosan meg kell nézni, miről is van szó az adott szövegben.

Baden-Württembergben 1963-ban alapították, az önkéntes rendőrszolgálatról szóló, azóta többször módosított, kiegészített törvénnyel. 2012-ben 1041 személy tartozott a szervezethez. Kéthetes alapkiképzés előzi meg az első szolgálatot valamelyik készenléti alakulat kiképző objektumában. A továbbképzések a lakóhely szerinti rendőr-igazgatóság (kapitányság) történnek. A tartományi rendőrségi törvény értelmében szolgálatban teljes jogú rendőrnek számítanak, kényszerítő eszközt alkalmazhatnak, személyeket előállíthatnak, tárgyakat lefoglalhatnak. Valamennyi rendőri eszközt, rendszabályt alkalmazhatják. Szolgálatban ugyanazt az egyenruhát és karjelzést viselik, mint a hivatásos társaik. Felszerelésük is azonos: bilincs, könnygázzsóró palack, rádiókészülék. Eltérés a fegyvertükben van, régebbi típusú Walthers P5 rendőrségi pisztolyt viselnek. Rendfokozati jelzésként zöld vagy kék sávot hordanak, a szervezetnél eltöltött időnek megfelelően ötévenként egyet többet. A járőrszolgálatot főállású rendőrrel közösen végzik, jogosultak a szolgálati gépjárművek vezetésére. A 2011-es tartományi parlamenti választások után a zöld-vörös koalíciós kormány befagyasztotta a 2,2 milliárd eurós évi finanszírozást, felfüggesztették a toborzást, és a szervezet megszüntetéséről döntöttek. A felszabaduló anyagiakat a hivatásos állományra kívánják fordítani. A CDU ezzel szemben az önkéntes szolgálat megtartásának fontosságát hangsúlyozza, mint összekötő kapcsot a rendőrség és az állampolgárok között. Kifogásolják, hogy a régi zöld egyenruhájukat nem cserélték le az új típusúra.

Bajorországban a biztonsági őrsegről szóló törvény 1996. december 31-én lépett hatályba az után, hogy hároméves eredményes kísérleti projekt futott a három alapító városban (Ingolstadt, Nürnberg, Deggendorf). Az őrseg tagjai jogosultak személyeket feltartóztatni, igazoltatni, személyazonosságukat megállapítani, de nem alkalmazhatnak kényszerítő eszközt. Leginkább segédrendőrségként lehet jellemezni a szervezetet, amely jó körülményeket teremt az állampolgárok számára, hogy támogassák a rendőrséget anélkül, hogy a tagjai lennének. Szolgálatot polgári öltözékben látnak el, ruhájukon fényképes igazolvánnyal. Önvédelemként könnygázzsóró palackot hordanak. Jelenleg 118 településen található biztonsági őrseg.

Hessenben 2000-ben vezették be az önkéntes rendőrszolgálatot. Megelőzően egy próbafázis futott Marburg, Wiesbaden, Offenbach am Main és Fulda városokban. A tartomány teljes területén működik, 103 településen 750 személy segíti a rendőrséget. Az önkormányzatoknak az önkéntes rendőr-

szolgálat felállításához együttműködési szerződést kell kötniük a tartomány-nyal. Elsőként 2007. január 1-jével Frankfurt am Main állított fel szolgálatot. A programban részt vevők harminc százaléka nő. Az önkéntesek alapvető feladata segítségnyújtás, támogatás, bűnmegelőzés. Járőrtársi feladatokat látnak el, jelen vannak ünnepeken, rendezvényeken, felvonulásokon, felügyelik a forgalmat. A tartományi rendőrségi törvény lehetőséget nyújt önvédelemre, segítségnyújtásra, a személyazonosság megállapítására, személyek meghatározott helyről történő kiutasítására, távoltartására. Felszerelésük városenként változik, van náluk könnygázsűrítő palack, és mobiltelefon az őrsők értesítésére. Szolgálatukat gyalog látják el. Ötvenórás felkészítésüket a rendőrség végzi, ezt követően ellátják őket szolgálati igazolvánnyal. Igénybevételi pénzt kapnak, ez óránként maximum hét euró. A normál rendőrségi szolgálati egyenruhát viselik a napellenzős fejfedő helyett baseballsapkával és „önkéntes rendőrszolgálat” felirattal, valamint jelvénnel.

Szászország biztonsági őrsége 1998. január 1-jén alakult, 1999-ben zárult a próbafutam, a szervezetnek 800 tagja van. Valamennyi rendőrőrshöz kapcsolódik biztonsági őrség. Mint más tartományokban, itt is a bűnmegelőzés a fő feladatuk. Nyilvános helyeken, bevásárlóközpontokban, nagyobb lakóközvetekben gyalog teljesítenek szolgálatot. Jogosultak személyeket kikérdezni, személyazonosságukat megállapítani, tárgyakat lefoglalni, önvédelmi rendszabályokat alkalmazni. Zöld vagy kék dzsekiben, ingben/blúzban tevékenykednek „szász biztonsági őrség” felirattal. Az alapfelkészítés 60 órás, ezért 153 euró térítésben részesülnek. Óránként 5,11 euró igénybevételi díjat kapnak. Pályázhatnak a 18–68 év közöttiek, befejezett alap iskolai végzettséggel és megfelelő fizikai felkészültséggel, kulturált általános megjelenéssel.

Berlinben (Nyugat) 1961 és 2002 között működött egy „önkéntes rendőr tartalék” megnevezésű szervezet. Tagjai kék egyenruhát viseltek, és fegyverük volt. A Kelet-Berlinben felállított üzemi harci csoportokra hozták létre, mintegy ellenreakcióként. Feladatuk objektumvédelem és politikai krízishelyzetekben történő tevékenység lett volna, egy esetleges nyugat-kelet konfliktusban. Tagjai kéthetes alapképzésben és évente egyhetes továbbképzésekben részesültek. Pisztoly, karabély és géppisztoly használatát sajátították el. Alapvetően a közszolgálat területéről toborozták a jelentkezőket, mert részükre könnyebb volt biztosítani a felkészüléshez és gyakorlatokhoz szükséges időt. Különösen a helységarcra képezték ki őket, egy esetleges Nyugat-Berlin elleni támadást figyelembe véve. Minden egyes személyt egy meghatározott objektum védelméhez osztottak be. A tagság a szélsőjobbos beállítottságuk számára lett igen attraktív jelzés. Az ország újraegyesítését

követően vita bontakozott ki a további fenntartásról. Tagjai gyakran tüntek fel szélsőséges rendezvényeken és egyesületekben. Először átnevezték „önkéntes rendőrszolgálat”-nak, majd végül 2002-ben úgymond pénzügyi okok miatt feloszlatták. A CDU már 2003-ban követelte egy önkéntes rendőrszolgálat felállítását, de ez eddig nem történt meg.

Képzés, felkészítés

Egy szervezet működésének színvonalát, annak jellegétől függően, több tényező is befolyásolhatja. Természetesen így van ez a rendőrség esetében is. E meghatározó szempontok közé sorolom a vezetés minőségét, a felkészítési rendszert, a logisztikai biztosítást, az állomány anyagi támogatását, a társadalmi elismertséget és a jobbiztonságot (szervezeten belül, valamint azon kívül).

A német rendőrség felkészítési struktúráját sok sajátos vonás jellemzi, hosszú idő alatt alakult ki, és illeszkedik a társadalom általános oktatási helyzetéhez. *Szabó Andrea* mindezt részletesen bemutatja.² A mienknél színvonalasabb alap- és középiskolai oktatás felkészültebb fiatalokat ad a rendőrségnek, ez nehezen behozható előny. Alapvetően nincs „merítési” nehézségük. Bár nekünk sincs, de azért a főbb okok meglátásom szerint mások. A felkészítés három állománycsoportban zajlik: tiszthelyettes, tisztt, főtiszt. A belügyminiszterek konferenciája ajánlásokat tesz a háromszintű felkészítésre, ez teszi lehetővé az országos egységességet. Az eltérés hazánkhoz képest azonnal a megnevezéseknél jelentkezik, a német rendőrség nem a hadsereg rendfokozatait alkalmazza, és esetenként a tartományokban sem azonosak. A tiszti kategória ötlépcsős (ezüstcsillagok), alapfeltétele a szakfőiskola elvégzése. A magyarhoz hasonló tömeges, oldaltól polgári diplomával történő belépés nem létezik. Viszont a rendszer megtartó ereje mind tiszthelyettesi, mind tiszti vonatkozásban olyan erős, hogy fluktuációval lényegében nem számolnak. Ennek következtében egyszerűsödik a tervezés, és a szakmai tudás a szervezetben marad, aminek következtében tömegesen olyan évtizedeket átfogó ismeretanyag halmozódik fel, amely újfajta, számunkra elérhetetlen minőséget teremt.

A tiszthelyettesi felkészítés két-két és fél éves időtartamban iskolákban, kiképző centrumokban, készenlétrendőr-alakulatoknál zajlik. Tartományi és

² Szabó Andrea: A németországi rendészeti felsőoktatásról. In: Dám Antal (szerk.): PhD tanulmányok 11. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola, Pécs, 2012, 535–552. o.

saját szervezeti ügy. A tanulmányok kezdetekor a tiszt- és tiszthelyettesjelölteket próbaidős hivatásos állományba veszik, ezer euró körüli ösztöndíjat fizetnek a részükre, ezáltal könnyebb a szakmai gyakorlat, a fegyelmelés stb. A felkészítés moduljellelű, átgondolt, stabil. Nincs csapongás, időhatárok változtatása. A képzés gyakran a készenléti rendőrségeknél történik, a tanulmányok kezdetén próbaidős hivatásos állományba vétellel. Ez megkönnyíti a szakmai gyakoroltatást, a mentor felügyelete melletti egyszerűbb tevékenységek ellátását. Egyes helyeken a végzeteket először két-három évre a készenléti alegységeknél helyezik el, és csak tapasztalatok szerzése után kapnak önálló közterületi feladatot.

A hároméves tisztképzés szintén tartományi ügy. Helyileg többfajta megoldást alkalmaznak. Vannak önálló tiszt iskolák (belügyminiszteri vagy főkapitányi alárendeltségben), polgári főiskolán rendvédelmi kar, esetleg rendészeti szakirány. A rendőri szakirányok nincsenek a magyarhoz hasonlóan ötfelé szétdarabolva, és nincs levelező főiskolai tagozat sem. Meghatározóan bűnügyi és közbiztonsági, Hamburgban a nagy kikötő miatt vízi rendészeti. Moduljellelű képzés, Bologna típusú követelmények, és diploma. A bolognai folyamat rendészeti képzésre gyakorolt hatását elemzi és mutatja be írásában Szabó Andrea.³ A mienktől eltérően alkalmaznak egy speciális oktatói kategóriát „oktató sajátos feladatokra”, az ő esetében az intézmény által adható diplománál nem várnak magasabb végzettséget, de jelentős szakmai tapasztalatot kérnek. E személyeket három-négy évente forgatják, ekként segítve a mindenkori naprakész, alkalmazható tudást.

A legnagyobb eltérés, sajátosság a főtisztek felkészítésében tapasztalható, lásd Sallai Jánosnak a főtisztképzésre vonatkozó írását.⁴ A főtiszti kategória négylépcsős (egy–négy aranycsillag), és a későbbiekben a szerencsésebbek beléphetnek általa a tábormokok klubjába. Induló rendfokozata a rendőr tanácsos. Megszerzéséhez kétéves rendőregyetem elvégzése szükséges Münsterben, polgári iskolai végzettség ehhez nem elegendő. Nappali képzés erős felvétellel, az első év kihelyezett oktatással egy másik iskolában. A német rendőrség állományának másfél-két százaléka főtiszt. Kis létszámuk miatt színvonalasabb a felkészítésük, és a munkájukat nem fecsérlik el, valóban csak vezetési célokra hasznosítják. Állományuk tagjait mind azonos helyen, azonos követelmények alapján készítik fel, ezzel példásan garantálják magasabb szinten az országos

³ Szabó Andrea: A bolognai folyamat és hatása a rendészeti felsőoktatásra az Európai Unióban. PhD-értekezés. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola, Pécs, 2013

⁴ Sallai János: Felsőszintű rendőrségi vezetőképzés a münsteri Rendőr Vezetési Akadémián (PFA) Németországban. Rendvédelmi Füzetek, 2001/3., 1–26. o.

egységességet. A Münsterben található rendőrség német főiskoláját (*Deutsche Hochschule der Polizei; DHPol*) a tartományok és a szövetség közösen finanszírozzák. Akkreditált mesterképzést nyújt a végzés után elérhető magasabb beosztással és anyagi elismeréssel, karrierlehetőséget nyitva az érintett részére.

A rendőrségek az Európai Unió valamennyi tagországából fogadnak jelentkezőket, és az unión kívüli országokból is, ha van letelepedési engedélyük. E személyek felvételi követelményei közé tartozik a német nyelv megbízható ismerete írásban és szóban. A tanulmányi költségeket az állam állja, és garantálják a végzés utáni foglalkoztatást. Különösen nagy figyelmet fordítanak a különböző nemzetiségek (törökök, kelet-európaiak) toborzására. E hosszú távú munka eredményeként már a főtisztek sorában is találhatóak török nemzetiségűek.

Rendfokozat és illetmény

A német rendőrségi rendszerben nincsen kötelező előléptetés. Minden munkakör meghatározott fizetési kategóriához és rendfokozathoz kötött. Akit magasabb beosztásba helyeznek, megkapja az azzal járó magasabb rendfokozatot. A körülmények bemutatásához a szövetségi rendőrség illetménytáblázatát használom (*táblázat*). Minden egyes illetménysávhoz nyolc fizetési fokozat kapcsolódik, két-három évente van oldalirányú ugrás és emelkedés.

A szövetségi rendőrségnél az alábbi kategóriák léteznek:

- Tiszthelyettesek, öt rendfokozat, egy-öt kék csillag, fizetési sáv A7–8–9.
- Tisztek, öt rendfokozat, egy-öt ezüstcsillag, fizetési sáv A9–10–11–12–13.
- Főtisztek, négy rendfokozat egy-négy aranycsillag, fizetési sáv A13–14–15–16.

A 2015. március 1-jétől érvényes illetménytáblázat szerint a tiszthelyettesek kezdő fizetési sávja az A7. Induló összeg a tiszthelyettes iskola elvégzése után, az első beosztásba helyezéskor 2261 euró, ehhez egyéb juttatás, családi pótlék, túlórapénz is kapcsolódhat.

Szakszervezetek

A német rendőrök érdekeit több szakszervezet is képviseli, ezek részben egymással is konkurálnak. A szövetségi rendőrségi szakszervezetet 2011. októ-

A szövetségi rendőrség illetménytáblázata

beosztás	Fokozat							
	1	2	3	4	5	6	7	8
A2	1974,72	2018,71	2063,88	2097,74	2132,74	2167,73	2202,71	2237,70
A3	2050,34	2096,61	2142,88	2180,14	2217,39	2254,62	2291,89	2329,12
A4	2093,25	2148,53	2203,84	2247,86	2291,89	2335,90	2379,91	2420,56
A5	2109,02	2177,87	2233,17	2287,37	2341,56	2396,87	2451,03	2504,08
A6	2154,17	2234,33	2315,58	2377,66	2442,00	2504,08	2572,94	2632,76
A7	2261,41	2332,52	2426,23	2522,14	2615,83	2710,65	2781,76	2852,86
A8	2392,34	2478,13	2598,89	2720,81	2842,70	2927,35	3013,14	3097,80
A9	2581,96	2666,62	2799,82	2935,26	3068,43	3158,96	3253,15	3344,99
A10	2763,68	2879,94	3048,14	3217,08	3389,16	3508,93	3628,66	3748,44
A11	3158,96	3336,85	3513,57	3691,46	3813,53	3935,62	4057,70	4179,79
A12	3386,86	3597,29	3808,89	4019,32	4165,83	4309,99	4455,33	4602,99
A13	3971,66	4169,32	4365,80	4563,45	4699,49	4836,69	4972,70	5106,41
A14	4084,44	4339,05	4594,85	4849,46	5025,01	5201,76	5377,31	5554,05
A15	4992,48	5222,70	5398,24	5573,81	5749,38	5923,78	6098,17	6271,40
A16	5507,53	5774,96	5977,25	6179,56	6380,70	6584,18	6786,48	6986,46

ber 7-én alapították, nagyjából tizenkétezer tagja van. A rendőrszakszervezet a Német Szakszervezeti Szövetséghez tartozik, lényegesen nagyobb az előzőnél, és a saját adatai szerint 174 ezer tagja van. Az 1950-ben alapított szervezet tagjai nemcsak rendőrségi dolgozók, hanem a vám-, a közigazgatás és a tűzoltóság területén foglalkoztatottakat is összefogja.

Az egyes rendőrök jogállását a tartományi és szövetségi alkalmazotti törvények szabályozzák, gyakran eltérő megoldásokat alkalmazva. A nyugdíjkorhatár sem egységes, általában hatvan és hatvanöt év között mozog. Berlinben például állománykategóriánként eltérő, a tiszthelyetteseknél 61, a tiszteknél 62, a főtisztek esetében 63 év.

2009-ben bevezették az egészségügyi biztosítási kötelezettséget. Ez a családtagokat is kötelezi arra, hogy legyen egészségügyi biztosításuk. Eltérő megoldások léteznek: az érintett önállóan fizet egy magánbiztosítási kasszába, amihez a munkáltató is hozzájárul, vagy a rendőrség által fizetett ellátást veszi igénybe.

Különböző pótlékok is léteznek: váltásos szolgálati pótlék, külföldi szolgálat, különleges egységnél dolgozók pótléka, ruhapénz, karácsonyi pótlék (pulykapénz), veszélyességi pótlék. Ezt a mindenkori munkáltató fedezi.

Bérrendezés, (-emelés) legutóbb 2014. márciusban volt, már az interneten van a 2015-ben hatályba lépő táblázat.

Zárógondolatok

Történelme folyamán Németország, mint más országok is, sokat változott. Egy vonatkozásban talán nem: az 1840-es évek óta gazdaságilag, kulturálisan folyamatosan fejlődik, emelkedik. Természetesen ebben a mozgásban voltak megszakítások, fekete foltok, visszaesések. Legyőzte a két világháború pusztító következményeit, mára Európa legerősebb gazdasági hatalmává vált. Múltját „feldolgozta”, az adott napra és a jövőre összpontosít. Az autók nem Nagy-Németország-matricával száguldoznak, és nem téma Szilézia vagy Poroszország elvesztése. A kontinens egyik legjobb rendőrségi rendszere funkcionál a területén. Az állomány kiegyensúlyozott, magabiztos, önérzetes. Az egységes, színvonalas felkészítés minden területen érzékelhető. A főtisztek nem napi problémákkal küszködnek, a szervezet gerince a hosszú ideje szolgáló tiszthelyettes gárda. Egymástól nyolcszáz kilométerre elhelyezkedő igazgatóságokon is a vezető hasonló technikával, felépítéssel tartja a tájékoztatót. Látszik, hogy ugyanazon a rendőregyetemen tanultak.

Milyen titok húzódik meg a háttérben? És egyáltalán vannak-e ott titkok? Mi adja a lakosság széles összefogását, amely egyebek között a jogkövető magatartásban és a rendőrség fokozott elismerésében, állampolgári támogatásában is megnyilvánul? Mit kell tennünk azért, hogy az ezen a téren (is) vitathatatlanul fennálló hátrányunkat ledolgozzuk? Kérdések, amelyeket valakinek majd meg kell válaszolnia, és el kell dönteni, milyen tapasztalatokat vehetünk át és milyen módon.

INTERNETES HIVATKOZÁSOK

A szövetségi rendőrség: http://www.bundespolizei.de/DE/_Homepage/home_node.html
Rendőrségi illetménytáblázat: <http://www.besoldung-polizeibeamte.de/pdf/dienstbezuuge.pdf>
A Bundestag rendőrsége: <http://www.bundestag.de/polizei>
A szövetségi rendőr akadémia: http://www.bundespolizei.de/DE/06Die-Bundespolizei/Organisation/Akademie/akademie_node.html
Az alsó-szászországi rendőrség: <http://www.polizei.niedersachsen.de>
A szövetségi büntügyi hivatal: www.bka.de
A szövetségi belügyminisztérium:
http://de.wikipedia.org/wiki/Bundesministerium_des_Innern
A belügyminiszteri konferencia: <http://www.innenministerkonferenz.de/IMK/DE/homepage/homepage-node.html>
A belügyminiszteri konferencia ismertetője:
<http://de.wikipedia.org/wiki/Innenministerkonferenz>

A bajor rendőrség: <http://www.polizei.bayern.de/>
A bajor rendőrség ismertetése: http://de.wikipedia.org/wiki/Polizei_Bayern
Szász biztonsági őrség: https://www.google.de/?gws_rd=ssl#q=Sicherheitswacht
Önkéntes rendőri szolgálat: http://de.wikipedia.org/wiki/Freiwilliger_Polizeidienst
Szövetségi rendőrség rendfokozati jelzései:
http://de.wikipedia.org/wiki/Amtsbezeichnungen_der_Bundespolizei
Frankfurt városi rendőrség: http://de.wikipedia.org/wiki/Stadtpolizei_Frankfurt
Szász-Anhalt rendőrsége: <http://www.polizei.sachsen-anhalt.de>

KÁNTÁS PÉTER

Szabálysértés – rendes jogorvoslat nélkül?

„A kifogás funkcióját tekintve a tény- és jogkérdés megtámadására egyaránt alkalmas, halasztó hatályú rendes jogorvoslati eszköz, amely lehetőséget ad a szabálysértési hatóságnak arra, hogy »önrevíziót« gyakoroljon: határozatát visszavonhatja, vagy módosíthatja.”

Így szól a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvény (Sztv.) 105. §-ához készült „hivatalos” indokolás. A szöveg gyakorlatilag megismétli a korábbi Sztv. indoklásának szövegét, ami tükrözi az akkori jogalkotói szándékot, azt nevezetesen, hogy a bírói út megnyitása a szabálysértési eljárásban – miközben alanyi jogga teszi azt, hogy végső soron bíróság döntsön, végső soron tárgyalás útján az eljárás alá vont személy felelősségéről – ne okozza a rendes jogorvoslat lehetőségének szűkítését.

Az volt tehát a senki által meg nem kérdőjelezett cél, hogy a *kifogás* a *felelősséget megállapító közigazgatási döntés esetén – ellentétben a közigazgatási hatósági eljárásban biztosított bírói felülvizsgálattal – legyen a fellebbezéssel egyenrangú jogorvoslati eszköz*, amely – indokolási kötelezettség nélkül – nemcsak jogsértés, hanem *érdeksérelem* esetében is adjon lehetőséget a hatóságnak döntésrevízióra, majd ennek – az elkövető szempontjából való – sikertelensége esetén a bírói út megnyitására.

Magyarország Alaptörvénye XXVIII. cikkének (7) bekezdése rögzíti, hogy mindenkinek joga van ahhoz, hogy jogorvoslattal éljen az olyan bírósági, hatósági és más közigazgatási döntés ellen, amely a jogát vagy jogos érdekét sérti. Az Sztv. 35. szakasza ugyancsak rögzíti a szabálysértési eljárásban az általános jogorvoslati jogot. A kifogás részletes szabályainak jelenlegi megfogalmazása ugyanakkor alkotmányos aggályt vet fel amiatt, hogy az Sztv. elveszi a jogos érdek okán történő megtámadás lehetőségét, ezért csak formailag felel meg a rendes jogorvoslati eszköz fogalmának.

Az Sztv. 105. § (3) bekezdése így szól: *„Ha a kifogásban olyan új tény állítanak vagy olyan új bizonyítékra hivatkoznak, amelyet a szabálysértési hatóság a kifogással támadott határozat meghozatala során nem ismert, a szabálysértési hatóság ezen új tényre, illetve bizonyítékra figyelemmel a kifo-*

gás alapján a határozatát visszavonhatja, vagy az eljárás alá vont személy javára megváltoztathatja.”

Mielőtt a kifogás valós jogorvoslati funkcióját szemügyre vennénk, utalni szeretnék arra, hogy 2012 áprilisában, az Sztv. hatálybalépésével a szabálysértés jogági státusa alapvetően megváltozott, nevezetesen – egy általánosabb büntetőpolitikai fordulat részeként – erős fordulatot tett a büntető anyagi és -eljárásjog irányába.¹ Megemelkedtek a bírságtételek, eltűntek a különös részből az úgynevezett közigazgatás-ellenes tényállások, megszűnt a kormány és az önkormányzatok statuuálási jogköre, bővült az „elzárásos” cselekményi kör, lehetővé vált a büntetések egymás melletti kiszabhatósága, a generális bírságmaximumot – egy kivételével – bármely tényállás mellett ki lehet szabni, a helyszíni bírság maximuma a korábbi összeg két és félszeresére emelkedett, stb.

A látványos „büntetőjogiasodás” elvben korrelációt kellene hogy mutasson az eljárás alá vontak számára biztosítandó eljárási garanciák növekedésével. Annál érthetőlenebb, ha mindezt a kifogás alapján történő hatósági és bírsági felülbírálat enyhén szólva szűkített terjedelméhez mérjük. Továbbra is jelen van ugyan az önrevízió (megváltoztatás, visszavonás) lehetősége, de az idézett törvényhely szerint csak akkor, ha nívum kerül a hatóság asztalára. Csakhogy ezzel megszűnik a kifogás korábbi, fellebbezési státusa, merthogy a jogalkotó mintegy perújítási jellegűvé változtatja az eljárás tárgyát képező cselekmény újraelbírálásának jogalapját.²

Jó volna tudni, mi vezette a törvényhozót egy alkotmányos alapjog ilyen mértékű korlátozásában, de indokolást nem találunk ehhez a szabályozáshoz. Ha az alapeljárás egészének átalakulását nézzük, néhány következtetés levonható. Az Sztv. egyik eljárási újdonsága, hogy bevezette a meghallgatás nélküli eljárást: ha tehát a hatóság úgy ítéli meg, hogy a tényállás tisztázott, nincs szükség bizonyításra, tizenöt napon belül kell az érdemi határozatot meghozni. A gyakorlat korábban is ez volt, de annak idején a hatóság mérlegelésére volt bízva, hogy az iratok alapján dönt érdemben, vagy pedig az eljárás alá vont személy meghallgatását követően.

Már a régi Sztv. tizenkét éves időszakában is jól tetten érhető volt a tendencia – amit a feljelentések megalapozottsági szintjének lassú javulása és az igen elterjedt, de törvényi szabályozást a mai napig nem kapó adatlapozási módszer³ is elősegített –, hogy az ügyek döntő többsége meghallgatás nélkül fejeződött be. Az újr szabályozott alapeljárásban a meghallgatás alanyi joggá vált, ami annyit jelent, hogy az eljárás alá vont személy vagy képviselője a felelősségre vonást tartalmazó határozat kézbesítésétől számított nyolc napon belül kérheti, hogy a szabálysértési hatóság hallgassa meg.⁴

A meghallgatás iránti kérelem tehát átszármaztató hatállyal nem rendelkező jogorvoslatként funkcionál, hiszen a hatóságnak a meghallgatást követően új határozatot kell hoznia, azzal a korlátozással, hogy csak új bizonyíték felfedezése esetén lehet a megállapítottnál hátrányosabb rendelkezéseket hozni.

Az eljárás alá vont személy tehát első alkalommal – kivéve, ha a feljelentéshez már csatolt a hatóság érdemi védekezést tartalmazó nyilatkozatot, vagy ennek tartalmát jelentésben rögzítette – ebben a kérelemben jelzi, illetve fejt ki, hogy nem ért egyet a felelősségre vonást tartalmazó döntéssel, vitatja annak megalapozottságát, jogi értékelését, az alkalmazott szankció nemét, mértékét. Lényeg, hogy derüljön ki belőle, mit sérelmez az elkövető, és milyen tartalmú döntést vár a hatóságtól, illetve a bíróságtól. Innentől kezdve azonban a kifogás benyújtásáig gyakorlatilag nincs a hatóság számára nívum, hiszen nagyon ritka az az esetkör, amikor az eljárás tartama alatt születik új bizonyíték, vagy merül fel új, bizonyítást érdemlő körülmény. Minderre ráerősít, hogy – szemben a büntetőeljárással – hiányzik a közigazgatási és a bírói eljárásból a „vád” és a „védelem” vitája, a közigazgatási szakasz pedig még a tárgyalást sem ismeri.⁵

Leggyakrabban azért nyújtottak be kifogást, mert sokallták a pénzbírság összegét, illetve az adott intézkedés (kitiltás, járművezetéstől eltiltás) mértékét. Mindezek alapján a régi Sztv. szerint a hatóság *az indokok jellegére való tekintet nélkül* a határozatát visszavonhatta⁶, vagy – a kifogást tevő javára – módosíthatta. A régi Sztv. idejében a kifogások legnagyobb tömegét alkotó úgynevezett „mértékes”, méltányossági jellegű kérelmek a hatóságok önrevíziója révén le is zárultak, és csak kisebb arányban (általában tíz százalék alatt) került sor bírói, illetve végrehajtási eljárásra. A jelentős szankciószigorodás és az életkörülmények romlásának tükrében alappal állítható, hogy jelenleg is ezek a fajta orvoslási törekvések vannak túlsúlyban.

Jogos a kérdés: ha a hatóság által már ismert tartalmú kifogások a törvény szerint nem kaphatnak felülbírálati lehetőséget a közigazgatási eljárás keretei között, akkor miért nem jelennek meg a korábbiaknál jóval nagyobb számban a bíróságokon, illetve – mivel a bírósági felülbírálat is hasonló módon beszél – a végrehajtási eljárásban?

Eddig senki nem készített joggyakorlat-elemzést a kifogások közigazgatási szakaszban történő sorsát illetően, de a válasz kidolgozásához egy hipotézis mégis megkockáztatható. Egyszerűen arról lehet szó, hogy a hatóságok fenntartják a korábbi önrevíziós gyakorlatot, azaz a kifogásokat – az Sztv. 105. § (3) bekezdésének figyelmen kívül hagyásával – továbbra is az elkövető javára bírálják el még azokban az esetekben is, ahol már ismert számukra az eljárás korábbi szakaszában már előadott védekező argumentum.

A szabálysértési hatóságok ugyanis pontosan tudják, hogy merev elutasítási gyakorlat esetén reálisan számolni kell a méltányossági kérelmek, illetve a végrehajtási eljárások tömegével, tehát az „ügyforgalmi teher” nem lesz kisebb, csak áttolódik az alaki jogerő utáni szakaszra. A legkevésbé sem megnyugtató persze egy ilyenfajta – contra legem típusú – „méltányossági” gyakorlat, hiszen normatív utasítással, vagy más belső szabályozó eszközzel bármikor elrendelhető a törvény idézett rendelkezéséhez való visszatérés.

Az önrevíziós jogkör előbbiekben elemzett beszűkítése formailag nem zárja el a bírói utat, hiszen a hatóságnak – bármi legyen is az álláspontja a kifogásról – az úgynevezett ismételt kifogást át kell tennie a bírósághoz. De mit mond az Sztv. 116. § (1) bekezdése?

„A bíróság a szabálysértési hatóság határozatát végzésében

- a) hatályban tartja, ha a kifogás alaptalan,
- b) *az eljárás alá vont személy javára megváltoztathatja, ha a kifogásban olyan új tényt állítanak vagy olyan új bizonyítékra hivatkoznak, amelyet a szabálysértési hatóság a kifogással támadott határozat meghozatala során nem ismert,*
- c) megváltoztatja, ha a szabálysértési hatóság jogszabályt helytelenül alkalmazott.”

A kör itt bezárul, tehát érdeksérelem okán gyakorlatilag kizárt az eljárás alá vont személy javára történő bírói döntés.⁷ Hiába kerül az ügy bírói szakaszba, az újdonságnak nem minősülő érdeksérelem okán a bírónak sincs felülbírálati jogköre. Itt is fenntartható a közigazgatási szakra elmondott hipotézis: a 116. § (1) bekezdés b) pontja ellenére feltehetően érvényesül – a kifogásban foglaltak keretei között – az érdeksérelem okán történő felülbírálat, függetlenül a kifogás tartalmának „újdonságától”.

A döntés érdemére irányuló egyedi, vagy normatív utasításról a bíróságok vonatkozásában nem beszélhetünk, de a vitatott törvényhely tartalmát az elkövetők számára hátrányosan értelmező kúriai jogegységi határozat megszületését nem lehet kizárni.

Előrelépés a közigazgatási szakaszhoz képest, hogy a c) pont megengedi a jogsértés okán történő változtatást, csakhogy így

- a) a kifogás „visszasüllyed” a hatósági döntések bírói felülvizsgálatának Ket. szerinti szintjére, ezért nem felel meg a rendes jogorvoslat funkciójának;
- b) mivel a kifogások döntő többsége nem a jogalapot (tényállás, minősítés, szankció neve), hanem a szankció mértékét támadja, tartalmi értelemben a

törvény egy nagyon széles elkövetői kör elől vonja el a fair eljárás szerinti bírói felülvizsgálat lehetőségét.

Összefoglalva az összefoglalandókat: *az Sztv. szerint a tisztességes eljárás attribútumát adó bírósági felülbírálat terjedelme attól függ, hogy az adott tény, vagy bizonyíték (a kettő ismeretelméleti értelemben nehezen választható szét egymástól) az eljárás mely szakaszában válik a szabálysértési hatóság számára ismertté. A törvény tehát nemcsak a rendes jogorvoslatot korlátozza anélkül, hogy valamely másik alapjog érvényesülése ezt indokolná, ezáltal gyakorlatilag elvonja a bíró jogát ahhoz, hogy a „védelem” érv- és bizonyítékkészletét – anélkül, hogy jogszerű mérlegelés esettípusairól lenne szó, ahol tilos a felülmérlegelés – a szabálysértési hatóságétól eltérő módon ítélje meg.*

JEGYZETEK

- 1 „A Szabs. tv. alapvetően változtatta meg a szabálysértés intézményének funkcióját, helyét a jogrend-szerben. A korábbi jogi szabályozás – amint arra az Alkotmánybíróság 63/1997. (XII. 12.) AB határozatában rámutatott – „Janus-arcú” jogintézménynek tekintette a szabálysértést. „A szabálysértés »kétarcú« jogintézmény: a szabálysértések egy része ún. közigazgatás-ellenes cselekmény (pl. engedélyköteles tevékenység engedély nélküli végzése), másik része pedig az emberi együttélés általános szabályait sértő magatartás, ún. kriminális cselekmény (pl. tulajdon elleni bűncselekmények értékháttárral elválasztott alakzatai)” (ABH, 1997, 365., 367–368.). Ehhez képest a Szabs. tv. kizárólag a „kriminális cselekmények” elleni fellépés eszközeként szabályozza a szabálysértést. A törvény preambuluma „[a] társadalmi együttélés általánosan elfogadott szabályait sértő vagy veszélyeztető, a bűncselekményként történő büntetni rendeléshez szükséges kockázatokkal és veszélyességgel azonban nem rendelkező kriminális cselekmények elleni hatékony fellépés” biztosításában határozza meg a törvényi szabályozás célját [38/2012. (XI. 14.) AB határozat].
- 2 „Alappal állíthatjuk, hogy a jövőben is ezek a fajta orvoslási törekvések lesznek túlsúlyban, hiszen az életkörülmények romlanak, miközben a szankciók szigorodnak. Ha pedig az ilyen tömeges igények nem kapnak – márpedig az Sztv. szerint nem kapnak – felülbírálati lehetőséget a közigazgatási eljárás keretei között, akkor az eddigieknél jóval nagyobb számban jelennek meg a bíróságokon, majd – mivel a bírósági felülbírálat is hasonló módon beszűkül – a végrehajtási eljárásban, ahol testet öltenek majd a méltányossági kérelmek tömegében, illetve a közérdekű munka – valódi vagy komolytalan szándékkal történő – vállalásában, legvégül pedig a költségvetésnek igen drága elzárások számának növekedésében. Amit tehát a jogalkotó az alapeljárásban, annak tehermentesítése, gyorsítása révén nyerni akart, azt nagy valószínűséggel elveszíti az eljárás későbbi, drága és időrabló fázisában.” Bisztriczki László – Kántás Péter: Az új szabálysértési törvény magyarázata. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2014.
- 3 Az adatlap a régi Sztv. tizenkét éves fennállása alatt tulajdonképpen a Ket. szerinti ügyfélterítésítési funkcióját látta el, ahol a szabálysértési hatóság az eljárás alá vont személyt, jövedelmi helyzetét, személyi körülményeit tudakolta. Az adattalpal kiküldött kísérőlevél (megkeresés) tájékoztatta az eljárás alá vont személyt, hogy mely hatóság mely tények alapján milyen szabálysértés miatt indított eljárást ellene. Az adatlap jelentősége tehát abban állt, hogy a hatóság felvette a kapcsolatot az eljárás alá vont személlyel, és a kb. ötven százalékban visszaküldött adatlapokból információt szerzett a hatóság – nemcsak az eljárás alá vont személy jövedelmi, vagyoni és személyi körülményeiről, ha-

nem – az egész eljárásról való hozzáállásáról (beismerés, tagadás), a tényállás releváns körülményeiről, ami adott esetben azt is előidézhette, hogy további eljárási cselekményre (meghallgatásra, bizonyítási eljárásra) nem volt szükség. Az adatlap kiküldése egyebekben arra is jó volt, hogy kiderüljön, az eljárás alá vont személy a feljelentésben szereplő címen lakik-e. Ha a küldemény „címezett ismeretlen” jelzéssel érkezett vissza a hatósághoz, akkor a lakcímnnyilvántartó rendszerből kellett megállapítani a tartózkodási helyet, hogy a kézbesítés sikeres lehessen. A régi Sztv. szerint ilyenkor a rendőrség nem kutatta fel ugyan az elkövetőt, de legalább ellenőrizte a tartózkodási helyet, és ha nem találta, az eljárást meg lehetett szüntetni. Az adatlapokat visszaküldők – a tapasztalatok alapján – számos esetben gyakorolták is jogukat, például indítványozták bizonyíték beszerzését, meghallgatás megtartását, megtették azokat az észrevételeiket, amelyek gyakran eltértek a feljelentésben szereplő adatoktól, állításoktól. A meghallgatás alanyi joggá tétele feleslegessé tette ugyan az adatlapozást, de a személyes megjelenés időigénye részben elhúzta az eljárást, részben megduplázta a hatóság határozathozatali kötelezettségét.

- 4 Ha az eljárás alá vont személy él ezzel a jogával, akkor a hatóság egy eljárásban akár négy (!) határozatot is hozhat: egyet meghallgatás nélkül, egyet a meghallgatás után, egyet a kifogás benyújtása után, egyet pedig ismételt kifogás esetén, amennyiben az ismételt kifogás a megváltoztatással érintett rendelkezések megváltoztatására irányul.
- 5 A kifogás elbírálásának rendje nem változott a korábbi szabályozáshoz képest, ha a szabálysértési hatóságnak van lehetősége helyt adni a kérelemnek, akkor ezt saját hatáskörben megteheti, ha a kifogás elkészült, vagy nem a jogosult terjesztette elő, akkor elutasító határozatot hoz. Ha a hatóság a kifogásnak nem ad helyt, vagyis határozatát nem változtatja meg, vagy nem vonja vissza, és annak elutasítására sincs ok, akkor felterjeszti a bírósághoz. A régi Sztv. alapján a bíróság érdemi döntése négyféle lehetett: 1) hatályban tarthatta a tárgyalás mellőzésével hozott végzését; 2) a szabálysértési hatóság határozatát hatályban tarthatta; 3) azt megváltoztathatta; 4) hatályon kívül helyezte, és az eljárást megszüntethette.
- 6 A gyakorlatban a visszavonás akkor állt fenn, ha a határozatot teljes egészében hatályon kívül kellett volna helyezni. Olyan esetekben fordult elő, amikor a hatóság olyan szabálysértést bírált el, amelynek elbírálására hatásköre vagy illetékessége nem volt, vagy véletlenül (például igazolvány eltulajdonítása és azzal való visszaélés esetén) nem a szabálysértést elkövetővel szemben hoz felelősséget megállapító határozatot, vagy a kifogás alapján újabb bizonyítási cselekményeket kell lefolytatni, amely alapján a határozat megváltoztatása várható. Ha az eljárás alá vont személy felelősségre vonták, és a kifogásban állítottak alapján vele szemben megszüntető határozatot kellett hozni (például egyértelmű, hogy más követte el a cselekményt), akkor a határozatot szintén vissza kellett vonni.
- 7 Igaz ugyan, hogy az alaphatározathoz képest a terhére sem lehet dönteni, mert az Sztv. megtartotta a korábbi Sztv. „súlyosítási tilalmát”. E szerint a bíróság az eljárás alá vont személy terhére a szabálysértési hatóság határozatában megállapított rendelkezéseknél hátrányosabb rendelkezést akkor hozhat, ha a tárgyaláson új bizonyíték merül fel és ennek alapján a bíróság olyan új tényt állapít meg, amelynek folytán súlyosabb minősítést kell alkalmazni, vagy jelentős mértékben súlyosabb büntetést kell kiszabni. Egyrészt csodával határos elvárni, hogy ilyen közigazgatási előzmények után bírói szakban merül fel bizonyítási értelemben vett újdonság, másrészt nincs „vádoló” a rendszerben (szemben az elzárásos ügyekben folytatott bírói eljárással, ahol a rendőrhatalóság képviselője látja el a korlátozott jogállású „ügyész” szerepét), tehát – mondhatni rendszerszerűen – nincs, aki produkáljon terhelő tartalmú adatokat, bizonyítékokat.

BÁNYÁSZ PÉTER

Egy terrortámadás visszhangja a közösségi médiában

A 2015 januárjában, Párizsban elkövetett terrortámadások természetesen óriási visszhangot keltettek a közösségi média felületein is.

Mint ismeretes, 2015. január 7-én, szerdán egy dzsihadista testvérpáros, *Said Kouachi* és *Chérif Kouachi* behatolt a *Charlie Hebdo* hetilap szerkesztőségébe, és több bent tartózkodót, illetve egy kitérő rendőrt kivégezt. Másnap egy velük kapcsolatban álló dzsihadista, *Amedy Coulibay* lelőtt egy rendőrt, egy másikat megsebesített. A *Charlie Hebdo* ellen elkövetett merénylet után az egész országra kiterjedő embervadászat kezdődött, amely január 9-én dupla túszejtésbe torkollott. A Kouachi fivérek a Seine-et-Marne megyei Dammartin-en-Goële iparterületén egy nyomdába hatoltak be, ahol, mint kiderült, nem volt tudomásuk a benttartózkodókról, míg Coulibay Párizs külterületén egy boltban ejtett túszoikat, ami halálos áldozatokat követelt. Az embervadászatban részt vevő különleges erők végül megrohmozták az épületeket, és mindhárom elkövetőt likvidálták. Az eseményeket csütörtöktől szinte folyamatosan élőben közvetítették a televízióban, az interneten.

Ahogy ez lenni szokott, önjelölt szakértők a tragédiásorozattal egy időben kommentálták az eseményeket, sok esetben a választott politikai oldaluk által hangoztatott gondolatpanelekkel kísérve. A vélemények kinyilatkoztatónak jelentős hányada, noha nem volt birtokában a témával kapcsolatos szakmai vagy tudományos ismereteknek, irigylésre méltó magabiztossággal jelentette ki a szerinte megfellebbezhetetlen „igazságokat”. A diskurzusok alapvetően az elkövetők képzettsége, a terrorelhárító és rendvédelmi szervek munkájának megítélése, az alapvető szabadságjogok egymáshoz való viszonya és a történetek jövőbeli megakadályozása témakörében folytak.

Jelen tanulmányban az ilyesfajta kérdésekre keresem a választ:

- Valóban Európa szeptember tizenegyedikének tekinthető a párizsi terrortámadás-sorozat?
- Profik voltak az elkövetők, vagy amatőrök?
- Hibáztak-e a terrorelhárítók?
- Milyen tartalma volt a szinte egy időben megkezdődő információs hadviselésnek?

– Milyen értelmezési keretek léteznek a terrortámadás következményeit illetően?

A megfogalmazott kérdésekre adandó válaszáért foglalkoznom kell egyebek között a felderítési eljárásokban végbemenő súlypont-eltolódásokkal, a francia nemzetbiztonsági szolgálatok szervezeti rendszerében történt átalakításokkal, a támadók által alkalmazott harceljárással.

Az eset ismertetése

2015-ben nem kellett sokat várni az első, óriási publicitással járó terrortámadásig. Azért tartom szükségesnek hangsúlyozni ezt, mert brutális terrorcselekményeket sajnos szinte nap mint nap elkövetnek egyes régiókban (a Boko Haram Nigériában és a szomszédos államokban, az önmagát Iszlám Államként meghatározó szervezet befolyási övezetében stb.), rendre több áldozatot követelve, mint ahogy ez Párizsban történt január elején. Ezek az esetek azonban nem érik el az átlag hírfogyasztók ingerküszöbét. Az írásom tárgyául szolgáló eseménnyel egy időben az első hírek arról számoltak be, hogy a Boko Haram kétezer embert végzett ki, amely a magyar sajtóban is megjelent ugyan, de a későbbiekben ezt itthon is kétszáz halálos áldozatra módosították.¹ Természetesen a két hír közel sem azonos terjedelemben uralta a világsajtót sem aznap, sem a következő időszakban, annak ellenére, hogy a Boko Haram továbbra is rendszeresen hajtott végre terrorcselekményeket. Vizsgáljuk meg tehát közelebbről a párizsi terrortámadást, hogy kiderüljön, igaznak bizonyultak-e a laikusok által hangoztatott kijelentések. Egy demokratikusan működő államban a választópolgárok körében uralkodó véleményre, közhangulatra a kormányzat akként reagál, hogy annak függvényében határozza meg az adott ügyben követendő szakpolitikát (terrorizmus elleni fellépés, bevándorlás szabályozása stb.).

2015. január 7-én, körülbelül 11.30-kor két fiatalember lépett be a Charlie Hebdo szerkesztőségének épületébe, és Kalasnyikov gépkarabélyokkal és vadászpuskákkal kivégezték a szerkesztőség több tagját.² A baloldali irányult-

¹ Ibrahim Abdulaziz – Haruna Umar: Amnesty: Nigeria massacre deadliest in history of Boko Haram. AP, January 9, 2015. <http://bigstory.ap.org/article/b2d7a0252dd04676b20697bd39356fcc/7-kids-reunite-parents-lost-nigeria-islamic-uprising>

² Az áldozatok: Frédéric Boisseau, karbantartó (az előcsarnokban lőttek le); Stéphane Charbonnier (Charb) karikaturista, a Charlie Hebdo főszerkesztője; Jean Cabut (Cabu), Philippe Honoré, Bernard Verlhac (Tignous), Georges Wolinski karikaturisták; Elsa Cayat, pszichoanalitikus és újságíró, Bernard Maris

ságú folyóirat a merényletig nem volt különösen ismert, a francia sajtótermékek között egyáltalán nem volt jelentősnek, véleményformálónak nevezhető³ annak ellenére, hogy a közreadott képregényekben uralkodó iszlámellenesség több esetben botrányt okozott⁴; a főszerkesztő, *Stéphane Charbonnier* 2013 óta szerepelt az al-Kaida halállistáján⁵; a fenyegetések hatására maga a szerkesztőség is rendőri védelem alatt állt. A rendőri védelem minőségéről a támadás után kemény kritikák fogalmazódtak meg, amiért nem a RAID⁶ nevű, centralizált terrorelhárító egység felelt az objektum védelméért, hanem a „mezei” rendőrség. Az épületből történő menekülés közben kivégezték a helyszínre érkező, szintén muszlim vallású közrendőrt. Az esetről készült amatőr videók szinte azonnal felkerültek a videomegosztó oldalakra, és rendkívül gyorsan terjedtek. A különböző felvételek tanúsága szerint az elkövetők a gépkarabéllyal célzott találatokat adtak le a kikerülő rendőrautóra, illetve hidegvérrel, szabályszerűen kivégezték a földön fekvő sérült rendőrt. Ez után egy gépjárművel elmenekültek a helyszínről, így országos hajtóvadászat kezdődött ellenük. A rendelkezésre álló információkból különösen a laikusok azt a következtetést vonták le, hogy az illetők jól kiképzett, professzionális elkövetők. Ez a támadás után óriási vitává nőtte ki magát, számos érvet felsorakoztatva. A nyomozás folyamán számos új információ látott napvilágot,

szerkesztő, újságíró; Moustapha Ourad szövegíró; Michel Renaud, az értekezlet résztvevője; Franck Brinsolaro rendőr, Charb testőre; Ahmed Merabet rendőr, akit az utcán fejbe lőttek, miután sebestülten feküdt a földön. Az áldozatokról lásd bővebben Michael Martinez – Dominique Debucquoy-Dodley – Ray Sanchez: Vignettes: More about the 17 killed in French terror attacks. CNN, 11 January, 2015. <http://edition.cnn.com/2015/01/10/world/france-paris-who-were-terror-victims/>

3 A merénylet előtt a hatvanezres példányszámban megjelenő folyóiratnak nagyjából hétezer előfizetője volt, de 2014 novemberében csupán huszonnyolcezeret vásároltak meg. Ez a munkatársak fizetésére sem volt elegendő, így adományokat kértek az olvasóktól az újság fenntartása érdekében.

4 Először 2006-ban, amikor átvették a Jyllands-Posten nevű dán lap széles körben felháborodást kiváltó Mohamed-karikatúráit. Ez után több munkatársuk huszonnégy órás rendőrségi védelemre szorult, a lap bombafenyegetést kapott. Másodszor 2011-ben került sor Molotov-koktélos támadásra a szerkesztőség ellen, a szerkesztő huszonnégy órás személyi védelmet kapott. Ekkor a lap Charia Hebdo címen jelent meg (utalva a muszlim törvénykezésre, sariára), vendégszerkesztője pedig személyesen „Mohamed” volt. Harmadszor 2012-ben okozott botrányt, amikor Mohamedet meztelenül ábrázolták, ennek hatására a kormány – az esetleges megtorlásoktól való félelmében – húsz országban ideiglenesen bezárta nagykövetségeit, kulturális intézeteit, iskoláit.

5 Jack Moore: Charlie Hebdo Paris shooting: Al-Qaeda hit list name d cartoonist Stephane Charbonnier. International Business Times, 7 January, 2015. <http://www.ibtimes.co.uk/charlie-hebdo-paris-shooting-al-qaeda-hit-list-named-cartoonist-stephane-charbonnier-1482383>

6 Az 1985-ben alapított szervezet neve eredetileg a „raid” francia szakkifejezésből ered, amely rajtatűst jelent, az évek folyamán rendelték hozzá a Recherche, Assistance, Intervention, Dissuasion, azaz felkutatás, támogatás, beavatkozás, elrettentés szavakat. Bővebben lásd La RAID. Police Nationale, Ministère de L’Intérieur. <http://www.police-nationale.interieur.gouv.fr/Organisation/Entites-rattachees-directement-au-DGPN/RAID>

amelyek azonban sok esetben nem befolyásolták az önjelölt szakértőket, és az első benyomások alapján tovább hangoztatták elméleteiket. Hazánkban *Hajdu János*, a Terrorelhárítási Központ (TEK) főigazgatójának nyilatkozata után, amelyben az elkövetőket amatőröknek nevezte⁷, az erre vonatkozó közbeszédet az efféle vélemények uralták.

A támadás másnapján, 7.10-kor egy ismeretlen személy Kalasnyikovval és maroklófegyverrel Montrouge-ban, Párizs déli elővárosában kivégzett egy szolgálatot teljesítő rendőrnőt⁸, egy másik személyt megsebesített. Időközben egyre több információ látott napvilágot a Charlie Hebdo szerkesztősége elleni merénylet elkövetőiről: egy testvérpár, Saïd Kouachi és Chérif Kouachi ellen indult meg az országos nyomozás. Felvetődött annak a lehetősége, hogy a Kouachi fivérek és a metrónál elkövetett támadás tettese, akit Amedy Coulibayként azonosítottak, nem csupán ismerték egymást, de a tetteiket összehangolták. Mindez a későbbiekben beigazolódott.

Január 9-én Amedy Coulibay behatolt a párizsi Porte de Vincennes-ben található, kóser termékeket forgalmazó boltba, és kivégzett négy embert⁹, illetve túsul ejtett tizenegyet. Elmondása szerint a túsok szabadon bocsátásáért cserébe követelte volna, hogy az időközben a Seine-et-Marne megyei Dammartin-en-Goële iparterületen található nyomdában körülvevett Kouachi fivéreknek menekülési útvonalat biztosítsanak a rendőrök. A többnapos országos hajtóvadászat végül a testvérpár kitörési kísérletével zárult, amelynek során a rendőrök kivégezték őket. Ezzel egy időben, 17.00 órakor a RAID egyik egysége behatolt a kóser boltba, és tűzharcban agyonlőtték Coulibayt.

Valóban Európa szeptember tizenegyedikének tekinthető a párizsi terrortámadás-sorozat?

A támadás után szinte azonnal megjelentek azok a publicisztikák (például *Szily László* írása a Cink.hu-n¹⁰) és vélemények, amelyek a 2001. szeptember

⁷ Hajdu: Semmi jele nincs egy magyarországi terrortámadásnak. Egyenes Beszéd, 2015. január 8. <http://www.atv.hu/videok/video-20150108-hajdu-semmi-jele-nincs-egy-magyarorszag-i-terrortamadasnak>

⁸ Az áldozat Clarissa Jean-Philippe. Lásd Michael Martinez – Dominique Debucquoy-Dodley – Ray Sanchez: i. m.

⁹ Az áldozatok: Yoav Hattab, Yohan Cohen, François-Michel Saada, Philippe Braham. Lásd Michael Martinez – Dominique Debucquoy-Dodley – Ray Sanchez: i. m.

¹⁰ Szily László: Ez volt Európa 9/11-e, innentől már semmi sem lesz ugyanaz. Cink.hu, 2015. január 7. <http://cink.hu/ez-volt-europa-9-11-e-innentol-mar-semmi-sem-lesz-ugya-1677984281>

11-i eseményekhez hasonlították a történeteket. Ezek szerint a szerkesztőség ellen elkövetett merénylettel a nyugati világban és különösen Franciaországban megkérdőjelezhetetlen sajtószabadságot mint alapértéket támadták meg, valamint az európai kormányzatok nagy tesztjeként értelmezték. Az újságírókon és laikusokon kívül tudományos-szakmai rendezvényeken is feltették az alcímben megfogalmazott kérdést, de nem egy esetben adások maradtak a válasszal. Ennek oka természetesen az, hogy az analógia rendkívül komplex kérdéskört foglal magában. Szeptember 11. globális hatásai és az ebből következő új típusú próbatételek napjainkra a biztonságpolitikai gondolkodásban nagyjából olyan szintű közhellyé váltak, mint a bipoláris világrend felbomlása után létrejövő új típusú feladatok.

Megítélésem szerint bár a párizsi események a régióban sokkot okoztak, magának a merényletnek lokális hatásai várhatók.

Profik voltak az elkövetők, vagy amatőrök?

Az egyik legélénkebb és legélesebb vita az elkövetők képzettségéről folyt. Hazánkban azonban, ahogy írtam, hamar új színezetet kapott a diskurzus. A támadás után több mobiltelefonnal készített felvétel került fel a videomegosztó oldalakra, amelyek az ezzel kapcsolatos „elemzések” alapjául szolgáltak. Alapvetően két fő érvet hoztak a profizmus mellett: pont aznapra időzítették a támadást, amikor szerkesztőségi ülést tartottak, tehát felderítés szempontjából is profin szervezték meg az akciót, valamint a videón látottak alapján, amelyen jól kivehető, hogy párban haladtak és hidegvérűen végeztek tevékenységüket, ez pedig magas szintű katonai képzettségre utal.

Ami a felderítés szerepét illeti, napjainkban az internet rendkívül megkönnyíti mindezt. Célpont-kiválasztáskor nem elhanyagolható a terület bejárásának fontossága, még ha nem azok végzik is, akik később elkövetik a támadást, és a Google térképszolgáltatásai, amelyek 360 fokos panorámaképet adnak a műholdas kép mellett, nagyon hasznosak lehetnek. Mindezek ellenére a támadók először a Nicolas Appert utca 6. alatti címen próbálkoztak, kétszámnyira a Charlie Hebdo szerkesztőségétől. Miután konstatálták tévedésüket, lövéseket adtak le, ennek hatására az alkalmazottak megmondták a pontos címet. Egyes híradások arról is beszámoltak, hogy nem ismerték az általuk kivégni kívánt emblematikus karikaturistákat, így mielőtt tüzet nyitottak volna, előbb odarendelték magukhoz őket név szerint. Mindezek fényében megkérdőjelezhető, hogy információjuk lett volt a szerkesztőségi

ülés időpontjáról, és nem csak szerencsájük volt. Ezt később megerősítette az az információ is¹¹, hogy a támadást eredetileg január 6-án szerették volna végrehajtani, de Chérif Kouachi olyan súlyos hasmenést kapott, hogy emiatt egy nappal el kellett halasztaniuk a támadást.¹²

Az elkövetők profizmusa melletti érvként hozták fel, hogy Jemenben kaptak kiképzést.¹³ Ez azonban egy kéthetes képzés volt, ennek során csupán az alapok elsajátítására van lehetőség, mint a fegyverismeret vagy az álló célpontra lövés, de egy valódi, profi katonai képzés több évet vesz igénybe, folyamatos gyakorlással. A katonai képzésnek tulajdonították például a kézjелеk alkalmazását.¹⁴ Csakhogy mindennek két ember esetében, ráadásul egy folyamatban lévő műveletnél¹⁵ nem sok értelme van. További érvként fogalmazták meg az elkövetők fegyvertartását, illetve az alkalmazott, úgynevezett bounding taktikai eljárást. Magyarul a *tűz és mozgásnak* nevezett eljárás a harcászat alapja, lényege, hogy a tűzpár/tűzcsoport/raj egyik és másik fele segíti egymás előrehaladását, az ellenség tüzeléssel való lefogásával. A videóon azonban az látható, hogy míg az egyikük az utca közepén lövöldözött, a társa nem tudott ellőni mellette, ezért inkább felzárkózott mellé. Szintén a katonai képzettség hiányára utal az is, ahogyan a fedezékből tüzeltek, hiszen ez esetben a cél, hogy a lehető legkisebb felület váljon védtelenné, ami a földön fekvő rendőre tüzelés esetében nem valósult meg (fegyvertelenek esetében, akik nem viszozzák a tüzet, ennek nincs jelentősége).

Véleményem szerint nehezen értelmezhetjük a profizmus jeleként, hogy Saïd Kouachi a személyi igazolványát az autóban felejtette, a testvére ujjlenyomatai pedig rajta voltak a járműben hagyott Molotov-koktélon. Itt kell megemlíteni a menekülési terv hiányát. *Wagner Péter* hívta fel a figyelmet az ebben a kérdéskörben meglévő értelmezési nehézségekre.¹⁶ A szerző egyebek

11 A Charlie Hebdo támadója SMS-t írt a lövöldözés előtt a kóser bolti túszejtőnek. Index.hu, 2015. február 19.

http://index.hu/kulfold/2015/02/19/uzenetet_valtott_a_lovoldozes_elott_a_charlie_hebdo_es_a_koser_bolt_tamadoja/

12 A hírek szerint a másnapi támadás idején is rengeteg gyógyszer volt a szervezetében.

13 A jemeni sivatagban képezték ki a Kouachi-fivérek. Index.hu, 2015. január 11. http://index.hu/kulfold/2015/01/11/a_jemeni_sivatagban_kepeztek_ki_a_kouachi-fivereket/

14 Jelen tanulmány szerzője nem szakértője a taktikai eljárásoknak, az írásban szereplő állítások a Wagner Péter blogjában megjelent elemzést veszik alapul. Erről bővebben lásd A „profi” Kouachi testvérek vitához néhány taktikai szempont. Biztonságpolitika és terrorizmus, 2015. január 14. <http://wagnerpeter.blogspot.hu/2015/01/a-profi-kouachi-testverek-vitahoz.html>

15 Hiszen már nyilvánvaló volt, hogy akcióban vannak, irreleváns, hogy hallják-e őket.

16 Profik voltak-e a Kouachi testvérek Párizsban. Biztonságpolitika és terrorizmus, 2015. január 13. <http://wagnerpeter.blogspot.hu/2015/01/profik-voltak-e-vagy-sem-az-kouachi.html>

között a hatvanas–hetvenes évek terroristái, illetve a napjaink dzsihadistái közötti különbséget említi, nevezetesen, hogy míg korábban a terroristák túl akarták élni a támadást, addig a dzsihadisták esetében ez nem jellemző. A menekülési terv hiánya utalhat arra, hogy a Kouachi fivérek is mártírhálalt szándékoztak halni, az a tény azonban, hogy maszkot viseltek, illetve hogy nem várták meg a kiérkező rendőröket, hogy tűzharcba keveredjenek velük és abban az életüket veszítsék, számomra megkérdőjelezi, valóban az volt-e az elsődleges céljuk, hogy akkor és ott meghaljanak. Valószínűbbnek tartom, hogy bár készek lettek volna feláldozni életüket – talán a művelet irányítói¹⁷ is ezt remélték (és ezért nem volt rendesen kidolgozott menekülési terv), hiszen az elkövetők halála megakadályozza, hogy a szálak elvezessenek a ki-tervelékhöz –, de alapvetően abban reménykedtek, hogy megúszhatják. Ha a terroristák célja az áldozatok számának maximalizálása, akkor elképzelhető egy olyan verzió, miszerint tisztában voltak az elkerülhetetlen véggel, és a menekülés közben igyekeztek minél több áldozattal végezni; ezt azonban a terroristák viselkedése egyértelműen cáfolja. Nem csupán a Charlie Hebdo szerkesztőségében végezhetek volna több személlyel, de a menekülés közben is csak rendőrökkel keveredtek tűzpárbajba, mindenki más életét megkímélték (az autó tulajdonosát, akit kényszerítettek a jármű átadására január 8-án, a nyomda tulajdonosát, akit szabadon bocsátottak január 9-én). Továbbá Amedy Coulibay túszejtése, amelynek elsődleges célja a Kouachi fivérek menekülési útvonalának megteremtése volt, bennem azt a feltételezést erősíti, hogy úgy gondolták, élve maradhatnak.

Összegezve az eddigieket, úgy vélem, a felderítés szempontjából egyáltalán nem tekinthetők profinak, utca- és épületharc tekintetében szintén amatőrök voltak. Vitathatatlan, hogy a fegyvereket magabiztosan kezelték, illetve hidegvérűen hajtották végre az akciót, de figyelembe véve a múltjukat – nevelőotthoni nevelkedés, büntetett előélet, szélsőséges dzsihadista csoportozás –, nem értékelhető meglepetésként.

Ahogy említettem, hazánkban az egész profik vs. amatőrök diskurzus mérően új aspektusból jelentkezett Hajdu János interjúja után, amelyben azt állította: „*A profizmustól messze vannak. Nem láttam én akkora profizmust ebben a mozgásban. Egy dologban láttam, sajnós: hidegvérrel öltek. Ehhez érthettek.*”¹⁸ Innentől kezdve a vitákat a TEK-hez fűződő attitűdök irányítot-

¹⁷ Máig tisztázatlan például Amedy Coulibay feleségének, Hayat Boumeddiene-nek a szerepe a terroristátámadásban. A gyanú szerint részt vett az amontrouge-i lövöldözésben. A török titkosszolgálatok információja szerint január 8-án lépte át a török–szír határt.

¹⁸ Hajdu: Semmi jele... i. n.

ták, és (még inkább) háttérbe szorultak a szakmai-tudományos szempontok. Megítélésem szerint a TEK valamelyest politikai szereplőnek tekinthető, ez nem a szervezet működéséből fakad, hanem az állampolgárok ezzel kapcsolatos értékeléséből. Ebből következően minden olyan téma, amelyben a TEK megjelenik, politikai színezetet kap, és az állampolgárok a kormány–ellenzék bináris kód szerint értékelik az eseményeket, ahogy történt ez esetben is.

Hibáztak-e az elhárítók?

Úgy gondolom, a legfontosabb kérdés nem lehet más, mint hogy meg lehetett volna-e előzni a támadást. Minden egyéb ebből következik. Természetesen ennek kapcsán is számos vélemény fogalmazódott meg anélkül, hogy a vitában részt vevőknek mélyebb ismereteik lettek volna. Viszonylag rövid időn belül ismertté vált, hogy a Kouachi fivérek korábban a francia nemzetbiztonsági szolgálatok látókörébe kerültek, egy ideig aktív megfigyelés alatt is álltak, vélhetően a testvérpár mindkét tagjáról vaskos dossziét vezettek: 2004 óta látogatták az egyik leginkább gyűlöletkeltő beszédeiről elhíresült párizsi imám, *Farid Benyettou* előadásait, Saïdról tudták, hogy Jemenben kapott kiképzést, Chérifet három év (ebből tizennyolc hónap letöltendő) börtönbüntetésre elítélték dzsihadista előkészületek vádjával. Mindezek fényében jogosan vetődik fel tehát a kérdés, hogy hibáztak-e az elhárítók, amiért nem voltak képesek megelőzni a támadást. Annál inkább, hiszen az ismert történelmi okokból a francia szolgálatoknak nyugati partnerszervezeteikhez képest erősebb pozícióik voltak mind a Közel-Keleten, mind a muszlim világban, továbbá nem építették le olyan szinten az emberi erők felhasználásával folytatott hírszerző tevékenységet, ahogy például az Egyesült Államokban tették.

A kérdés elemzésekor nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy Franciaországban 2008-ban nagyszabású átalakítás történt a nemzetbiztonsági szolgálatoknál.¹⁹ Az olyan komplex rendszerek esetében, mint a titkosszolgálatok, a reformok mindig nagy kockázatot hordoznak. A 2001. szeptember 11-i terrortámadás után Amerikában is jelentős mértékű centralizációra került sor, egyik indoka az volt, hogy az információk ne vesszenek el az egymással ver-

¹⁹ Börcsök András – Vida Csaba: A nemzetbiztonsági szolgálatok rendszere. Nemzetközi gyakorlat a nemzetbiztonsági rendszer kialakítására. Nemzetbiztonsági Szemle, 2014/1. http://unike.hu/uploads/media/items/borcso-andras-dr_vida-csaba-a-nemzetbiztonsagi-szolgalatok-rendszere-nemzetkozi-gyakorlat-a-nemzetbiztonsagi-rendszer-kialakitasara.original.pdf

sengő szolgálatok között, illetve csökkentsék a rivalizálást. Figyelembe véve, hogy az egyes szervezetek irányítása mekkora presztízs, az ezért folytatott csaták gyengíthetik az adott szervezetek hatékonyságát. Franciaországban ezt tovább bonyolítja a politikai rendszer sajátossága, hiszen egy félpreszidenenciális köztársaság esetén az is előfordulhat, hogy az államfő és a kormányfő más-más politikai oldal képviselőjében szerezte a mandátumát. Efféle presztízsharc kiemelt terepévé vált a belügy irányítása *François Hollande* elnök és *Manuel Valls* miniszterelnök között a 2014-es kormányalakításkor.

De hogyan is zajlott a strukturális reform? A két belső nemzetbiztonsági tevékenységgel foglalkozó szervezet, a terület-ellenőrzési igazgatóság (*Direction de la Surveillance du territoire; DST*), illetve a francia titkosszolgálatok központi igazgatósága (*Direction centrale des Renseignements généraux; DCRG*) összevonásából hozták létre a belső hírszerzés központi igazgatóságát (*Direction centrale du renseignement intérieur; DCRI*). A szervezet-összevonással párhuzamosan kialakították a nemzetbiztonsági struktúra új koordinációs rendszerét is: létrehozták a nemzeti biztonsági és védelmi tanácsot és annak albizottságait, köztük a honvédelmi tanácsot és a nemzeti hírszerzési tanácsot. *Hetesy Zsolt* megfogalmazásában „*a Nemzeti Hírszerzési Tanács (tartalmi elnevezés szerint inkább Nemzetbiztonsági Tanács) többek között meghatározza a nemzetbiztonsági szolgálatok prioritásait, tervezi a humán és technikai feltételek megteremtését, valamint elemzi a nemzetbiztonsági tevékenység jogi kereteit. A szolgálatok napi koordinációjáért ugyanakkor a Nemzeti Hírszerzési Koordinátor felel, aki egyben a szolgálatok és a köztársasági elnök közötti összekötő is. A Koordinátor felel a nemzetbiztonsági célok és a végrehajtásukhoz szükséges eszközök tervezéséért. Előkészíti a Nemzeti Hírszerzési Tanács döntéseit és felügyeli végrehajtásukat. Vezeti a szolgálatok vezetőinek rendszeres üléseit, annak érdekében, hogy meghatározza a hírigényeket és egyeztet a nemzetbiztonsági közösség igényeiről. A Koordinátor vezeti a technikai fejlesztésekkel kapcsolatos tárcaközi bizottság üléseit is.*”²⁰

Szintén nem elhanyagolható a hírszerzési eljárásokban végbe menő súlypontok eltolódása. Míg hosszú időn át az emberi intelligencia, azaz a hírszerző (*Human Intelligence; Humint*) volt a legfontosabb, a technikai eszközök elterjedésével – különösen az Egyesült Államokban – egyre inkább a rádió-elektronikai felderítés (*signals intelligence; Sigint*) vált a meghatározóvá, amely az emberi képességek iránti igény csökkenéséhez vezetett. Az *Edward*

²⁰ Hetesy Zsolt: A titkos felderítés. Doktori (PhD-) értekezés. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola, 2011, 38. o.

Snowden által közzétett információkból közismert, milyen vitathatatlan képességeik vannak a különböző hírszerző szervezeteknek a rádióelektronikai felderítés területén, ennek ellenére a Humint nélkülözése rendkívül káros lehet. Mint említettem, a francia szolgálatokra nem volt jellemző az emberi hírszerzés elhanyagolása, név nélkül nyilatkozó francia nyomozók azonban többször utaltak rá, hogy a 2008-as átszervezések hatására számos informátor tagadta meg a további együttműködést, illetve a bizonytalanság hatására az újak beszerzése is nehezen ment. Nem ennek a dolgozatnak a feladata meghatározni az optimális arányt az egyes hírszerzési eljárások között, így csupán arra kívánom felhívni a figyelmet, hogy ezt a kérdéskört sem szabad elhanyagolni annak vizsgálatakor, hibáztak-e az elhárítók.

A szolgálatok működési sajátossága, hogy csupán a kudarcok kerülnek a nyilvánosság elé, ha száz esetből kilencvenkilencszer sikerrel elhárítják a készülő támadást, míg egy esetben képtelenek megakadályozni, az kap publicitást. Az, hogy miért döntöttek úgy, megszüntetik a Kouachi fivérek megfigyelését, nem ismert. Látni kell azonban, hogy egy szervezetnek sem korlátlanok az erőforrásai, így nem lehet mindenki mellé rendőrt, illetve informátort telepíteni. Márpedig az Iszlám Állam vélhetően növeli a szolgálatok leterheltségét a Közel-Keletre harcolni indulók nagy száma okán, illetve az onnan hazatérők őszinte vagy színlelt megbánása kapcsán. Bár a terrorszervezetek újabbán a második, harmadik generációs bevándorlók között próbálnak beszervezni öngyilkos merénylőket, hiszen nekik van helyismeretük, nem kell fedett okmányokat kiállítani részükre, valamint őket nem kell konspirált módon bejuttatni az országba, ennek ellenére a hazatérők megfigyelése ugyanúgy szükséges.

Mindezek alapján úgy ítélem meg, a rendelkezésünkre álló információk alapján nem meghatározható, hibáztak-e az elhárítók. Nem ismertek azok a szakmai indokok, amelyek alapján nem folytatták a testvérpár megfigyelését. Nem tudhatjuk, hogy a szervezeti átalakítások, a hírszerző eljárásokban végbemenő változások mennyiben befolyásolták az eseményeket. Ha történt ilyen jellegű vizsgálat, annak eredménye valószínűleg nem kerül nyilvánosságra.

Milyen tartalma volt a szinte egy időben megkezdődő információs hadviselésnek?

Az információs hadviselés „... olyan egységes elgondolás alapján végrehajtott tevékenységek rendszere, amely valamely állam részéről egy másik állam

*működési rendjének befolyásolására vagy megtörésére, továbbá a saját állam hatékony működőképességének megőrzésére irányul a saját információs képességek megvédése, fejlesztése és alkalmazása, valamint a másik állam hasonló képességeinek bénítása, zavarása vagy megsemmisítése révén*²¹. Ennek része egyebek között egy idegen állam közvéleményének befolyásolása, propaganda–ellenpropaganda tevékenység folytatása, lélektani műveletek végzése.²² Témám szempontjából elsősorban a propagandának–ellenpropagandának van jelentősége, hiszen rendkívüli mértékben megnövekedett a dzsihádisták propaganda, amelynek segítségével sikeres toborzást folytatnak. A dzsihádisták ideológiát alapvetően interneten terjesztik, de ugyanúgy alkalmazzák a hagyományos módszereket is: harci imámok járják Európát, és mecsetekben próbálják befolyásuk alá vonni a fiatalokat²³, nem csupán annak céljából, hogy a Közel-Keletre utazzanak harcolni, de ahogy említettem, öngyilkos merénylet elkövetésére is a saját országukban. A propaganda a szervezeti lét egyik legfontosabb eleme. Egy terrortámadás célja egyebek között, hogy felhívja a figyelmet a mögötte álló szervezet által vallott eszmékre, legyen szó például a fogyasztói társadalom kritikájáról, egy általuk elnyomás-ként érzékelt élethelyzet elleni küzdeletről stb. Éppen ezért a célpont kiválasztásakor elsőséget kap, hogy a lehető legnagyobb hírértékkel járjon. Ebből következően a propagandának többes rendeltetése van: a terrortámadásról szóló, lehetőleg minél nagyobb médiafelhajtással növelni a szervezet ismertségét, tekintélyét, képviselni a deklarált céljait, félelemkeltés az ellenfélként meghatározott csoportokban, új tagok, támogatók toborzása és információs hadviselés. Napjainkban az Iszlám Állam terrorszervezet paradigmaváltó módon alkalmazza propagandatevékenységére az internetet, azon belül a közösségi médiát. Képes az általa elkövetett borzalmakat olyan módon tálni, amivel eléri a fiatalokat, akik nagy számban csatlakoznak a szervezethez. Eltérően az elődök homályos, VHS-en továbbított, modernnek nem igen mondható kommunikációs stratégiáival, az Iszlám Állam nagy felbontású, profin szerkesztett videókkal, hashtaggel²⁴ ellátott Twitter-kampányokkal

21 Szabó András: Az információs hadviselés és a hadtudomány. Hadtudomány, 1998/4. <http://www.zmne.hu/kulso/mhtt/hadtudomany/1998/ht-1998-4-5.html>

22 Haig Zsolt: Információ – Társadalom – Biztonság. NKE Szolgáltató Kft., Budapest, 2015

23 Haraszti Gyula – Swendt Pál: Magyarországon is átutaznak a dzsihádisták. MNO.hu, 2014. szeptember 13. http://mno.hu/magyar_nemzet_belfoldi_hirei/magyarorszagon-is-ututaznak-a-dzsihadistak-1247560

24 A hashtaget először a Twitter vezette be és terjesztette el más platformokra. Egy olyan egyszerű címkerendszerrel takar, amelyen keresztül az eltérő forrásokat szűrni és kategorizálni lehet, ez könnyed átjárást jelent egy téma szerint a különböző bejegyzésekben. Hashtaget a # szimbólum után lehet elhelyezni.

megragadta a fiatalok figyelmét, és sokkal könnyebb azonosulási pontot kínált számukra. Nem véletlen tehát, hogy az Iszlám Állam toborzói gyakran a fiatalok szempontjából könnyű azonosulási pontokat hangsúlyozzák, ezekkel a szervezetet egy fiatalos, menő csoportként jelenítik meg. Erre talán az egyik legjobb példa, amikor magukat a *Grand Theft Auto* nevű, a fiatalok körében rendkívül népszerű számítógépes játékhoz hasonlítják, mondván, ők a való életben ugyanazt csinálják, mint a nyugati fiatalok a mindennapi játékaik közben.²⁵ A gyerekekre különösen nagy súlyt fektet a szervezet, ahogy ez *Medyan Dairieh Vice* Newsnak készített riportjából kiderül.²⁶

Bár a Kouachi fivérek a jemeni al-Kaidával álltak kapcsolatban, nem az Iszlám Állammal, de a propaganda–ellenpropaganda szempontjából ez irrelevantnak tekinthető, hiszen az elvek azonosak.

Az információs hadviselés szinte egyből a támadás után megkezdődött mind a dzsihádisták, mind a megtámadottak részéről. A merénylet után a meggyilkolt újságírókkal való szolidaritás jelszavává váló *Je suis Charlie* (Charlie vagyok) a szerkesztőség előtt kivégzett muszlim rendőr, *Ahmed Merabet* nevét felhasználva a *Je suis Ahmed* jelszóval bővült: „*En nem Charlie vagyok, én Ahmed vagyok, a halott rendőr. Charlie viccet csinált a hitemből és a kultúrámból, és én azért a jogáért haltam meg, hogy ezt megtehesse.*”²⁷ Az idézet megítélésem szerint a halott rendőr melletti szolidaritás kifejezése mellett ellenpropagandaként is felfogható, amely azt a célt szolgálja, hogy csökkentse a támadás utáni muszlimellenességet.

A propaganda részei a különböző konspirációs teóriák, amelyek számos alternatív magyarázattal szolgálták a támadás hátteréről, nem egy esetben a legelképezetőbb elméletekkel. Magát a támadást azért hajtották végre, hogy felkorbácsolják a muszlimok iránti előítéleteket, destabilizálják a régiót, és eltereljék a figyelmet az ukrajnai eseményekről. A sokszor örült teóriák terjesztése egy nagyon alapvető emberi igényt elégít ki: az embereknek a rendszer iránti bizalmatlanságát, a titkok megismerésének vágyát. Az olyan rejtélyes események, mint a Kouachi fivérek megfigyelésének egy évvel korábbi megszüntetése, *Helric Fredou*, az ügy kivizsgálásával megbízott rendőrnagy január 12-i öngyilkossága, mind olyan momentumok voltak, amelyek táptalajként szolgálták a propagandához.

²⁵ Paul Tassi: ISIS Uses 'GTA 5' In New Teen Recruitment Video. Forbes, 20 Sept, 2014.

<http://www.forbes.com/sites/insertcoin/2014/09/20/isis-uses-gta-5-in-new-teen-recruitment-video/>

²⁶ Medyan Dairieh: The Islamic State (Part 2). <https://news.vice.com/video/the-islamic-state-part-2>

²⁷ Dyab Abou Jahjah Twitter-bejegyzése. 8 January 2015. <https://twitter.com/Aboujahjah/status/553169081424420864>

Az információs hadviselés mindkét fél részéről azonnal megjelent. Az ellenpropaganda célja ez esetben nem csupán a muszlimok elleni indulatok csillapítása, a közhangulat normalizálása, de magában kell hogy foglalja a prevenciót is, amellyel gátat vet a dzsihádisták toborzásának, propagandájának. Ebbe illeszkedik, megítélésem szerint kissé megkésve, a francia kormány által január végén indított sokkoló közösségimédia-kampány, amelynek deklarált célja, hogy elriassza a fiatalokat a terrorista szervezetekhez való csatlakozástól.²⁸ Ebben az időben jelentette be Nagy-Britannia egy dandár szintű egység létrehozását nem szokványos harci tevékenység folytatására, pszichológiai hadviseléssel támogatva a közösségi médiában a harcoló egységeket, befolyásolva a harci cselekmények megítélését.²⁹ Tudjuk, hogy amerikai, kínai, orosz, izraeli hadseregek, szolgálatok évek óta működtetnek ilyen alakulatokat, ezért a francia lépés csupán elkésett cselekvésként értékelhető. Bár tagadhatatlan: jobb későn, mint soha.

Milyen értelmezési keretek léteznek a terrortámadás következményeit illetően?

Zárásként röviden megvizsgálom azokat az értelmezési kereteket, amelyek a közösségi médiában jelentek meg a terrortámadás esetleges következményeiként. Ezek közül leghangsúlyosabbnak a bevándorlással kapcsolatos vitákat nevezhetjük. *Marine Le Pen*, a Francia Nemzeti Front elnöke a támadás után egyből politikai tőkét próbált kovácsolni a bevándorlás-, multikulturalizmus-ellenes nyilatkozatokkal, a schengeni megállapodás felfüggesztését, a nemzeti határok visszaállítását, a rendőrség és a hadsereg megerősítését, a bevándorlókra vonatkozó szigorúbb szabályok bevezetését követelve. A schengeni megállapodás felfüggesztéséről szóló diskurzusok nem új keletűek, rendre visszatérő elemek, különösen választási időszakokban. Nem elképzelhetetlen azonban, hogy egyes tagállamok időnként kihasználják a schengeni határ-ellenőrzési kódex (Európai Parlament és a Tanács 562/2006/EK 2006. március 15-i rendelet) II. fejezetében taglalt *határforgalom ellenőrzésének ideiglenes visszaállítása belső határokon* szabályait.

²⁸ Sokkoló médiakampányt indított a francia kormány a dzsihádról. Híradó.hu, 2015. január 28.

<http://www.hirado.hu/2015/01/28/sokkolo-mediakampanyt-inditott-a-francia-kormany-a-dzsihadrol/>

²⁹ Ewen MacAskill: British army creates team of Facebook warriors. The Guardian, 31 January, 2015.

<http://www.theguardian.com/uk-news/2015/jan/31/british-army-facebook-warriors-77th-brigade>

További következményként prognosztizálták az európai terrorelhárítás szellemiségének az amerikaihoz való közeledését. Jelenleg Európában az adatvédelmi elvek, az egyéni szabadságjogok sokkal nagyobb mértékben érvényesülnek, mint az Egyesült Államokban, de egyfajta európai „Patriot Act” bevezetését vizionálták.³⁰ Megjelentek azok a vélemények, amelyek szintén amerikai mintára, egyfajta „európai FBI”-ként az Europol szervezetének erősítését jósolták. Egy intézkedési jogosultsággal, összeurópai büntüldöző szervként funkcionáló Europol régi vágyuk a neoföderalista elveket valló politikusoknak, de véleményem szerint a közeljövőben nem várható előrelépés ebben a tekintetben, ennek megvalósításához hosszú idő szükséges.

Meglátásom szerint az eset következményeként fokozódni fog a vita a bevándorlásról, multikulturalizmusról, a szabadságjogok egymáshoz való viszonyáról. A *Fukuyama* által vizionált történelem vége nem következik be, vélhetően erősödik a civilizációk összecsapása, ahogy *Huntington* írta. Az információszerepe várhatóan tovább növekszik. Összességében nem tartom valószínűnek, hogy a 2001. szeptember 11-e utánihoz hasonló mértékű hatásokkal, következményekkel kell számolnunk, vagyis szerintem az európai tagállamok nem fogadnak el egy „Patriot Act”-szerű törvényt, az európai terrorelhárítás szellemisége nem közeledik radikálisan az amerikaihoz, nem jönnek létre az amerikaihoz hasonló jogkörökkel felruházott centralizált európai szervezetek. Még ha az unió vezetőiben van is igény ezek megvalósítására, az Európai Unió sajátosságaiból, a tagállamok közös döntéshozatali eljárásából fakadóan nem sok esély van egy ilyen jellegű centralizációra.

IRODALOM

Abdulaziz, Ibrahim – Umar, Haruna: Amnesty: Nigeria massacre deadliest in history of Boko Haram. *AP*, January 9, 2015.

Börcsök András – Vida Csaba: A nemzetbiztonsági szolgálatok rendszere. Nemzetközi gyakorlat a nemzetbiztonsági rendszer kialakítására. *Nemzetbiztonsági Szemle*, 2014/1.

Dairieh, Medyan: The Islamic State (Part 2). <https://news.vice.com/video/the-islamic-state-part-2>

Haig Zsolt: Információ – Társadalom – Biztonság. NKE Szolgáltató Kft., Budapest, 2015

Haraszti Gyula – Swendt Pál: Magyarországon is átutaznak a dzsihádisták. *MNO.hu*, 2014. szeptember 13.

³⁰ Ez eléggé meglepett, ugyanis egy amerikaihoz hasonló globális megfigyelő rendszer kiépítésének szükségességét mértékadó baloldali-liberális újságírók is képviselték.

Hetesy Zsolt: A titkos felderítés. Doktori (PhD-) értekezés. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola, 2011

Levs, Josh-Payne – Ed-Pearson, Michael: A timeline of the Charlie Hebdo terror attack, *CNN*, 10 January, 2015. <http://edition.cnn.com/2015/01/08/europe/charlie-hebdo-attack-timeline/>

MacAskill, Ewen: British army creates team of Facebook warriors. *The Guardian*, 31 January, 2015.

Martinez, Michael – Debucquoy-Dodley, Dominique – Sanchez, Ray: Vignettes: More about the 17 killed in French terror attacks. *CNN*, 11 January, 2015.

Moore, Jack: Charlie Hebdo Paris shooting: Al-Qaeda hit list named cartoonist Stephane Charbonnier. *International Business Times*, 7 January, 2015.

Szabó András: Az információs hadviselés és a hadtudomány. *Hadtudomány*, 1998/4.

Szily László: Ez volt Európa 9/11-e, innentől már semmi sem lesz ugyanaz. *Cink.hu*, 2015. január 7.

Tassi, Paul: ISIS Uses 'GTA 5' In New Teen Recruitment Video. *Forbes*, 20 Sept, 2014.

TOLNAI VILMOS¹A régi büntetőjog néhány nyelvi maradványa²

„A régi igazságszolgáltatás felfogása az volt, hogy a büntetés főfeladata a bűnt megtorolni és másokat a bűntől elrettenteni; innen van a mi szemünkben az az aránytalanság, mely a bűn, s a büntetés közt volt; innen van azonban az a mély hatás is, melyet a köztudatra tett, s mely a nyelvben is erős nyomot hagyott. A nyomozás módjai, a büntetések nevei rettenetességeikkel az igazságszolgáltatás eljárásának műszavait belevitték a köznyelvbe, s emlékei még ma is megvannak [...] Beleborzadunk, ha a főbenjáró vétségekben alkalmazható kínvallatás: tortúra neveit és fokozatait olvassuk, melyek a XVIII. században már nagyon is szelídek az előbbi időkhöz képest. Bodó Mátyás könyvében³ [...] a következőképpen sorolja fel őket [...]: A kínzás fokozatainak rendje és nevei: 1. fok A bíró fenyegetései és ijesztései. 2. fok A hóhér fenyegetései és kegyetlen mozdulatai. 3. fok A levetkőztetett, mezítelen és megkötözött vádlottnak megmutatják, eléje rakják és előkészítik az eszközöket, melyek a kínzás végrehajtására ki vannak szemelve; a tüzet meggyújtják, s az eszközöket szinte már a testéhez értetik. 4. fok A kezek és ujjak ízületeinek szoros zsineggel való összekötése és kemény szorítása. 5. fok A létrán való feszítés, a tagoknak és ízületeknek hirtelen nyújtása és szétvo-

¹ Tolnai Vilmos (1870–1937) nyelvész, irodalomtörténész, a Magyar Tudományos Akadémia levelező (1908), majd rendes tagja (1934), a pécsi Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem professzora (1925).

² E címmel jelent meg a Magyar Nyelv című folyóirat 1913. májusi, júniusi és szeptemberi számaiban a magyar nyelvtudomány jeles alakjának, Tolnai Vilmosnak a tollából egy tanulmány sorozat. Ez olyan kifejezéseket gyűjtött össze és magyarázott, amelyek az emberek életét olykor legmélyebben érintő jogág területéről származtak, s jelentős részük nyelvünkben meggyökeresedve a mai napig használatos anélkül, hogy kimondójuk tudná annak eredeti jelentését. Mivel ez az évszázados munka a mai napig megállja a helyét, így talán nem érdektelen – annak rövidített, a mai írásmód szerinti – újraközlése. A cikket rövidítette és jegyzetekkel ellátta Nánási László.

³ Bodó Mátyás (XVIII. század) Gömör vármegye táblabírája 1751-ben Pozsonyban adta ki a „Jurisprudentia criminalis secundum praxim et constitutiones hungaricas in partes duas divisa. Cujus pars prior, jus et processum criminalem publica delicta et malefactores, modumque contra eos procedendi, in genere; pars posterior, crimina publica et privata eorumque poenam et modum puniendi in specis exponit” (Büntető jogtudomány a magyar eljárás és törvények szerint két részben. Az első rész magyarázza a büntetőjogot és az eljárást, a köztörvényes bűncselekményeket és bűnözőket, és hogy ezek ellen általában hogyan kell eljárni. A második rész pedig a köz- és magánvétségeket, ezek büntetését és a büntetés mikéntjét egyenként magyarázza) című munkát, amely több évtizedig meghatározta a hazai joggyakorlatot.

nása. 6. fok Tüzes vassal való érintés és pörkölés. 7. fok Az ujjak erős szorítása és éles vassal való bökődése vagy szúrása, a körmök alá vagy fölé. 8. fok A test pörkölése égő gyertyával vagy szurokfáklyával, vagy meggyújtott szalmával. 9. fok A hajat a fej búbján leborotváltják, a bőrt is kevésbé felkaparják és lassanként jeges vizet csöpögtetnek rá. 10. fok Égő kénnel vagy szurokkal való pörkölés. (Más források szerint égő kén és szurok csöpögtetése.) 11. fok A lábszárnak szorítása homorú és belül csúcsokkal ellátott készüléssel, melyet közönségesen spanyol csizmának [hívnak] [...]

A bűnnel gyanús embert elfogták, többnyire rögtön vasra verték, s rendszerint hosszabb-rövidebb ideig börtönben tartották, míg végre a kihallgatásra, vallatásra került a sor. Ebből a körből valók a következő kifejezések.

1. Ma egészen közkeletű szó a *lebilincsel*: lebilincselő nyájasság, lebilincselő előadás, a leány szép szeme bilincsbe veri az ifjú szívét. Tulajdonképpen a rabnak kezére vertek bilincset, öt bilincselték le. Jelentésben rokon vele a békó, csak hogy ez csupán a lábra vert vasat jelenti, s valószínű, hogy eredetileg csak a lábas jószág lábára tett nyűgöt jelentette [...] Bilincs és békó együttes neve vas (v. ö. megvasal), s áll a kéz és láb szárára lakatolt vagy szögecselt perecből és láncból, melynek súlyát a bűn foka szerint külön meghatározták: a kétfontostól⁴ a 68 fontosig, sőt még nehezebbel is sújtották az elítéltet; a perecen és láncon kívül kövek és vasgolyók szaporították a súlyt. Természetesen nemcsak az elfogott, de ki nem hallgatott gyanús egyént verték vasba, hanem főképp az elítéltet a börtön-, tömlöcbüntetés súlyosbításául.

2. A *körömszakadtáig tagad* kifejezés [...] a kínvallatás egyik eszközéből, a körömszorítóból [ered] [...] Van még egy hasonló kifejezésünk: körme szakadtáig dolgozik. Ez nem magyarázható innen, hanem abból, hogy aki sok durva kézimunkát végez, annak a körme repedezik, szakadozik [...]. A körömszorítóval való vallatásra vihető vissza ez a kifejezés is: kistrófolni valakiből valamit, minthogy az eszköz srófra⁵ járt, kistrófolni lehet valakiből választ, nyilatkozatot, ígéretet, sőt pénzt is.

3. Ha valaki makacsul tagad vagy valami dologban egyáltalán nem akar nyilatkozni és hallgat, ha a vonakodót cselekvésre akarjuk kényszeríteni, akkor még ma is azzal fenyegetőzünk: *majd verek óntüskét a körme alá*, azaz: kényszerítő érvekkel feleletre, tette szorítom. Ennek az ősrégi vallató módnak még a XVIII. században is megvolt a divatja, amint az előbb idézett [...] fokozatok mutatják.

⁴ A régi Magyarországon használt súlyegység tájánként, városenként eltért, egy font kb. negyven-hatvan dekagramm volt.

⁵ Csavar.

4. Érdekes dolgot *feszült figyelemmel* szoktunk hallgatni; egy kedves népies jókívánság ez: *feszülj meg!* Úgyszintén erős visszautasításképpen gyakran halljuk: ha megfeszülsz, se kapsz belőle. Ezek a Bodó-féle sorozat ötödik fokozatának felelnek meg. A kínzóeszköz régi magyar neve: baksa = bakocskó, fiatal bak [...] A Constitutio Theresiana⁶ szövegben és rajzban pontosan bemutatja az eszközt és a vele való kínzás eljárását [...] A vádlottat egy körülbelül 45 fok ferdeségű létrára fektetik, hátrakötött kezét a létra egyik fokához erősítik, lábát pedig a létra alján lévő motollán⁷ járó kötéllel lassan lefele húzzák úgy, hogy testének minden izma, ize és csuklója nekinyúljon és feszül. Súlyosabb esetben, ha tudniillik ekkor sem vallana, feszítés közben kétoldalt még pörkölték is.

5. Hallgatag, titkolódzó és kevésszavú emberre mondjuk: *fogóval vagy harapófogóval, vagy tüzes fogóval sem veszel ki belőle egy szót is!* [...] Mint vallatóeszközt, a fogót sem a mi XVIII. századi büntetőjogunk, sem a Constitutio Theresiana nem ismeri, csak mint büntetés-súlyosbítást, t. i. a veztőhelyre hurcolt elítéltet útközben többször tüzes fogóval csipdesték [...]

6. Ha az embernek valami nagyon kellemetlen kötelessége van, amittől menekülni egyáltalában nem lehet vagy ha cselekvési szabadságát mindenféle kényszerrel korlátozzák, akkor szoktuk mondani: *ez valósággal spanyol-csizma*. Eredetileg ez a csizma nem is csizma, ahogy az ember a szó után hinné, hanem [...] lábszárborító. Két homorú, belül tompa csúcsokkal kivert csatornaszerű vas, melyet ráillesztettek a vádlott lába szárára, s aztán csavarral lassanként összeszorították úgy, hogy a tompa csúcsok kivált sípcsontját, melyre az ember amúgy is nagyon kényes, ugyancsak megzúzta [...] Az eszköz spanyol jelzője, mely nemzetközi, mutatja, hogy feltalálása a spanyol inquisitio leleményességét dicséri [...]

7. Ha valamit nagyon várunk, akkor *felcsigázott várakozással* nézünk eléje [...] A csigáz igének e ma is mindenütt használatos jelentései szintén a kínzókamrából veszik eredetüket; a csigázás a vattatásnak egyik legerjedtebb módja volt. A vádlott kezét hátrakötötték, horgot akasztottak a zsinogba, mely a kínzókamra mennyezetén lévő csigán át a padlón álló motollának hengerére csavarodott. A motolla forgatásával a zsinog egyre jobban feszült, míg végre a vádlottat hátul kötött kezénél fogva a levegőbe emelte, a test súlya karját a vállcsuklóban kifordította, s ebben a helyzetben kellett a vizsgálóbíró

⁶ Constitutio Criminalis Theresiana: Mária Terézia 1768-ban az osztrák örökös tartományok számára kiadott, büntető anyagi és -eljárás szabályokat meghatározó törvénykönyve. Magyarországon hivatalosan nem lépett hatályba, de rendelkezéseit alkalmazták a bíróságok.

⁷ Forgatható keret.

kérdéseire felelnie. Ha a vádlott nagyon makacs volt, akkor egyet-egyet csavartak a motollán, s összekötött lábára nehezekül még kisebb-nagyobb súlyt is akasztottak [...] Nálunk is nagyon közönséges módja volt a vallatásnak: csigára von, csigán kónoz, csigán sem vall, kicsigázni valakiből valamit, megcsigázni valakit, csigázó és gyertyával csepegtető hóhér [...] A csigáról levett ember természetesen erőtlen, meggyötrött testével semmire sem volt való: el volt csigázva [...]

A vallatást az ítélet, s az ítélet végrehajtása: a felmentés vagy büntetés követte. A büntetésnek főcélja [...] nem az volt, ami ma: elsősorban megelőzés, elhárítás és javítás, hanem megtorlás és elrettentés. Innen a büntetések aránylag kegyetlen kiszabása és a nyilvánosság. A szabadság elvesztése még a legenyhébb fok lett volna, ha nem járult volna hozzá a testnek megfenyítése, de ezt szükségesnek vélték, hisz a test az ördög székhelye és minden gonosz indulat fészke. De fokozta ezt még az erkölcsi büntetés: a nyilvánosság előtt való megszégyenítés, becstelenség, mely főbenjáró bűnök megtorlásakor még a kivégzettnek holttestét is sújtotta.

8. A [...] büntetés súlyosbításának egyik módja: a *böjt*. Az ítéletben kimondották, hogy a börtönbüntetés idejének bizonyos napjain: hetenként egyszer vagy kétszer, a tett elkövetésének évfordulóján [...] a rabot a rendes napi ellátás helyett böjtre fogják; ez pedig abból állott, hogy csak kenyeret és vizet kapott [...] Az, hogy valaki egész büntetését kenyéren és vizen töltse ki, csak az életfogytig tartó börtönnel sújtott bűnösökre állott [...] például egy 1786-i ítélet úgy rendelkezik, hogy a rab »életfogytáig vizet és egy font kenyeret kapjon« napjában [...] A csak bizonyos számú esztendőre elítéltnak rendszerint módjában állott saját pénzéből, rabmunkájának keresményéből javítani a börtönnel nem nagyon választékos étlapján [...] Aztán meg néha a börtönőrök és porkolábok⁸ is hozzáférhetők voltak, s egy kis »jó szóért« maguk is hoztak egyet-mást a szomszédos szatócstól [...]

9. A testi fenytékek közt első helyen állott a botozás; az elítéltet megcsapták, férfit bottal, pálcával, nőt korbáccsal. Ma is mondjuk: *botozni való, csapni való rossz*. Annak idején igen hamar kijárt ez a fenytés, még pedig bizonyos mértékek szerint [...] Az 1791:XLIII. törvénycikk 3. §-a szerint egyszerre elszenvendő 100 bot azonos volt a halálbüntetéssel; az 1786. évi július 10-i rendelet szerint 50 bot annyi mint háromévi fogság. Mint súlyosbítás, a botozás a fogházbüntetéshez is járulhatott, s akkor rendszeren egy esztendőre 100 botot szabtak, melyet negyedévi 25 bottal »törlesztettek«

⁸ Rabokat őrző személy.

(1836:XVII. törvénycikk); ilyen negyedévi 25 bot volt szokásban Pest megye területén, ahol ez a szám volt az egyszeri sornak legnagyobb mértéke [...] Innen van ma is az a jámbor óhajítás: *huszonötöt kéne rá vágni* [...] A huszonöt különben igen régi lehetett mint egy sor, mert már a XVII. században több megyében a káromkodást úgy büntették, hogy első ízben 25, másodszor 50, harmadszor 100, negyedszer 300 botot róttak ki, s »ha azon sem tanulna: halállal bünhődjék«.

10. Bár nem tartozik a büntetések nemei közé, itt emlitem a *meglazsnakol*, *megsákol*, *megpokrócoz* szavakat, melyek szintén megverést jelentenek [...] Mind a három szóban [...] valamilyen durva szövet az alapszó. Hogy miképpen történik a vele való megverés, azt katonai szolgálatom idejéből tudom. Ha valamelyik föllebvaló, káplár⁹, szakaszvezető, nagyon kegyetlenül bánt embe-reivel, akkor a bakák összebeszélve rálestek este, váratlanul pokrócot dobtak a fejére, hogy ne védekezhessék és meg se ismerhessen senkit, aztán Isten igazá-ban elverték; ezt mondták megpokrócozásnak, amelyből kijutott néha még tisztnek is. Ilyennek képzelem a meglazsnakolást és megsákolást is.

11. A botbüntetés végrehajtása rendszerint egy arra szolgáló padon, a de- resen történt, melyen arra való készülék, kapcsok vagy szíjak lefogták az el- ítélt kezét, lábát és nyakát, hogy ne hánykolódjék [...] Innen régibb nyelv-ünkben több szólás: *ráhúzták a deresre*; *komor mint akit a deresre húztak*. A deres szó eredete kétségtelenül tréfás átvitel a deres lóról. A megszegyeni-tő büntetésnek egyik neme tudniillik egészen a XVIII. század derekáig az is volt, hogy akit káromkodáson vagy más hasonló tiszteletlenségen értek, azt egy-két óra hosszat fából készült lóra vagy számarra ültették, aztán pedig ugyanazon a falovon derekasan meg is csapták [...] Hogy már ezt a falovat is deresnek nevezték, bizonyítja ez a szólás: *megültették vele a derest* [...] Így könnyű volt az átmenet a lóról a padra [...]

Boton kívül lapáttal, lapockával, lapickával, azaz egy külön e célra szolgáló, sokszor díszesen kifaragott, lapátalakú eszközzel is büntettek [...] Így már érthetjük ezt a szólást: »deresen arcul fekve eljárja a lapockás táncot«. A lapocka úgy látszik, a kézműves céheknek volt büntető eszköze. Hasonló szerszám volt a piricsk, pincsik [...] ütésre szolgáló, fogantyúján keskeny, vége felé szélesedő lapos lécs, mellyel pricskeltek, pricskoltak, föl-, megpi-ricskeltek. A piricsk később a farsangi bohóc kezébe került, majd az élclapok bölcs bolondjainak volt fegyvere [...] és a gúnynak, szatírának jelképévé lett [...] A deres körébe tartozik még ez a szólás is: lekapták vagy lehúzták a hús

⁹ Tizedes.

körméről, tudniillik kezét-lábát a deres befogta úgy, hogy védekezni nem tudott [...]

12. Ha sorfalat álló emberek közt kell végigmennünk, akik mind kíváncsi szemmel néznek vagy [...] valamely gyűlésben valakinek sorjában végig kell hallgatnia valamennyi jelenlévő megrovó véleményét, akkor szoktuk mondani: ez valóságos *vesszőfutás* volt, vesszőfutást kellett kiállanom. A vesszőfutás a régi katonai büntetések közé tartozik. Eredetileg lándzsafutás volt a lanzknechtek¹⁰ csapataiban. Az elítéltnak végig kellett mennie két sor lándzsás közt, akik egyenként beléje dőfték lándzsájukat, míg holtan össze nem rogyott [...]. A lándzsát később vessző helyettesítette. A büntetés akkor is legtöbbször halálos véggel járt; a legszigorúbb esetben az elítéltnak két sorba állított 300 ember közt kellett tízszer föl, s alá futnia, helyesebben mennie. A fejére nemezsüveget tettek, kezét előre kötték, szájába ólomgolyót vett, hogy fájdalmát »elharaphassa«, így kellett lassú lépéssel a sorok közt végigmennie, miközben a dobok peregtek, hogy jajkiáltása ne hallják [...].

13. Ha az embert ártatlanul gyanúba keverik, nyilvánosan becsületébe gázolnak, anélkül hogy védekezhetnék ellene, akkor mondjuk: *meghurcolják, sok meghurcoltatás éri*. Ez a meghurcolás, régiebb szóval meghordozás, igen régi megszégyenítő büntetés. Megvolt keleten, a görögöknél, rómaiaknál, szokott büntetés a középkorban, benne van Szent László törvényében [...] A mai napig is előfordul, mint népies igazságszolgáltatás, s a közmegejtés kifejezője. Annak idején különösen a tolvajok és a feslett erkölcsűek büntetése volt. A lopott holmit a nyakába kötték, s úgy hajtották végig a helységen; mögötte az éjjeliőr fújta a kürtöt vagy a kisbíró, hajdú verte a dobot, néha még hegedűszóval is kísérték. Előfordult, hogy ez útja közben több, előre megállapított, népes helyen meg is vesszőzték, sőt neki magának is nagy fennszóval kiáltania kellett »így jár az, aki ezt meg ezt teszi!«. A meghurcolás, meghordozás sokszor más, súlyosabb büntetés járuléka is volt, például megelőzte a városból való kiűzetést, meg a kivégzést is [...].

14. A meghurcoláshoz hasonló, s vele gyakran egybekapcsolt megszégyenítő büntetés volt a *pellengérré állítás, a kipellengérezés*, mely ma is a közszégyennek, közmegejtésnek való átadás kifejezéséül szolgál. A pellengér, szégyenfa, szégyenoszlop [...] rendszerint a helység legforgalmasabb helyén állott: a piacon, a községháza előtt vagy az udvarán, a templom kapuja mellett, a cinteremben, t. i. a fallal körülvevett templom udvarán, mely temetőül is szolgált [...] Ehhez kötték, jobban mondva kapcsolták nyakvassal, bilincsel

¹⁰ Landsknecht: a német gyalogos katona elnevezése a XVI. századtól.

csel az elítéltet; nyakába vagy a bűnjelet [...] vagy a szegyéntáblát [...], vagy a szegyenkövet, koloncot akasztották; úgy állott ott a *világ csúfjára*, kitették csúfnak, lett világnak csúfja, község csúfja, azaz céltáblája a köréje gyúlt sokaságnak, ácsorgó gyerekseregnek, amely szabadon gúnyolhatta, mocskolhatta. A vétkesnek nyakába akasztott bűnjel vagy szegyéntábla, melyre az elkövetett vétség föl volt írva, sokszor rajzolva (például a lopott jószág képe vagy kinyújtott nyelv a szájjasság jelképéül [...]), ez a tábla a cégér; innen van a régiségben, s a nép nyelvében a *cégéres lator és gonosz, cégéres vétség és bűn kifejezés*, azaz olyan vétkes vagy vétség, melynek büntetése a kicégérezés, t. i. a büntérggyal vagy a jelképes szegyéntáblával való pellengetésre állítás [...] Egyéb büntetést: botozást, vesszőzést, sőt kivégzést is gyakran a pellengér alatt vagy előtt hajtottak végre, s ennek akkor becsületvesztő jelentése volt.

15. Aki valamely gyanú alól nem tudja tisztázni magát, arra könnyen rá-sütik, hogy bűnös; ha vétkesnek bizonyul, akkor *megbélyegzett ember*; akinek nincs helye a társaságban. Mind a két szó szintén egy régi megbecstelenítő eljárás emléke. A bibliai Kain-bélyegtől kezdve [...] szinte a mai napig élő módja a vétkes vagy a rabszolga örökkévaló megjelölésének. Görögországban és Rómában a szökött, s megint elfogott rabszolgákat, valamint a nagy gonosztevéket bélyeggel, stigmával jelölték meg [...] A megbélyegzés régebben csakugyan tüzesvassal való sütés útján történt: homlokra, szemöldökre, mind a két orcára; midőn pedig nem éppen megbecstelenítésül, hanem csak állandó ismertetőjelül szolgált: hátra és combra. Szent István törvénye [...] a templom kulcsával keresztforma bélyeget süttet a boszorkányoknak homlokára, mellére és válla közé; Kálmán király törvénye szerint [...] a tüzesvaspróbán vétkesnek talált arcára keresztforma jegyet égetnek vassal; II. Ulászló decretuma szerint [...] azoknak, kik hamis leveleket pecsételnek, homlokukra, s mindkét orcájukra süssék a tüzes pecsét bélyegét [...]; az orgazda, s a tolvaj homlokára az akasztófa jelét sűtik [...]; a XVII. század végén gályarabságra küldött protestáns papok hátát G betűvel bélyegezték meg [...] Egy 1678-i Túróc megyei rendtartás meghagyja, hogy a feslett életű nőket „ősi szokás szerint a megye pecsétjével bélyegezzék meg” [...] Debrecenben magát a hamis pénzt sütötte a hóhér a hamis pénz csináló homlokára, s mindkét arcára [...] Később a sütés helyébe az az eljárás lépett, hogy a bélyeg jelét valami éles eszközzel belekarcolták a bőrze, s a friss sebet puska-porral bedörzsölték [...], szakasztottan úgy, ahogy a katonák még ma is tetoválni szokták magukat; a Constitutio Theresiana [...] pontosan megkülönbözteti a sütést, [...] s a bekarcolást, [...] s elrendeli, hogy az örö-

kös tartományok külön-külön jelt használjanak a bűnös illetőségének megállapíthatására. Mindezek az adatok azt mutatják, hogy a megbélyegzés eljárása nagyon gyakori volt, s ezért nem csoda, ha nyoma, bár csak átvitt értelemben is, annyira megmaradt.

16. A rossz diákok hivatalos nyelven szólva eltanácsolják, kizárják, kitiltják az iskolából, diáknyelven azonban *kicsapják*; a hivatalból *elcsapják* a vétkes tisztviselőt; a rangjáról *lecsapják* a méltatlant. Mindezek a csapások ma rendszerint írásban történnek; régen ez nem ment olyan simán, hanem kelő szertartással meg is adták a módját. A kicsapás eredetileg nem is iskolai, hanem polgári büntetés volt, mellyel azt sújtották, akit nem tartottak méltónak arra, hogy valamely község, város lakosságának tagja legyen, mert viselkedésével közbotrányt okozott vagy kárt tett polgártársaiban; úgyszintén a méltatlan katonát is kicsapták, elcsapták ezredéből [...] A kicsapás voltaképpen a száműzetésnek becsületfosztással súlyosított alakja volt. A vétkest övig meztelenül a piacra vitték, ott a pellengér alatt megcsapták, megvesszőzték, megseprűzték [...] és tudtára adták, hogy a város területéről ki van tiltva; vagy pedig végigvitték a piacon, az utcákon a város kapujáig, közben a hóhér váltott, azaz egyre friss vesszővel, vesszőnyalábbal vagy korbáccsal az egész úton kegyetlenül csapkodta. A vessző közé gyakran drótot is fontak, sőt csupán drótból álló seprűről is tudnak az adatok [...] Ez volt a kicsapás, kivesszőzés, kiseprűzés, melyben mindig lényeges, hogy a büntetést a hóhér hajtsa végre, mert csak így volt megbecstelenítő, meggyalázó. Az iskolai kicsapás szertartása benne volt az iskolai törvényekben és »mindenki másnak például és eljlesztésük« szokott kiszabati. A nagyenyedi kollégiumban például a következő módon ment végbe: Az egész ifjúság kivonult a kúriára, vagis udvarra. Az ítéletet ünnepélyesen kihirdették. Az elítéltet nyilvánosan megcsapták, 12 vesszőütést mérvén rá. Meghúzták mind a két csöngettyűt és a delinquens¹¹ az ifjúság kettős sorfala között, a növendékek szidalmától kísérvé és ütlegetése közben kiűzetett a kollégiumból. A két kurzor¹² – vessző a kezében – kikísérte a város végéig. A XIX. század hatvanas éveiben történt Enyeden az utolsó ilyen kicsapás [...]

Elérkeztünk volna a halálos büntetések fejezetéhez, mely szintén sok anyagot szolgáltatott a nyelvnek.

17. Bevezetésül álljon itt ez a szólás: *pálcát tör valaki felett*, amely ma annyit jelent, mint kedvezőtlen véleményt, lesújtó ítéletet mondani valakiről.

¹¹ Bűnös, elkövető, tettes.

¹² Felügyelő.

A pálcatorés azonban eredetileg nem az ítéletet, hanem a halálos ítélet kimondása után a bírói ténykedés megszűnését jelenti, melyre már csak a végrehajtás, a hóhér következik. A pálca, az ősi pásztorélet alapján a rendelkezés, igazgatás, hatalom jelvényévé lett a főpapok, fejedelmek és bírák kezében. Midőn tehát a bíró utoljára felolvasta az ítéletet, s aztán egy pálcát két, némelek szerint három darabba törve az elítélt lába elé vetette e szavakkal: »Segítsen Isten, én nem segíthetek rajtad!«, akkor jelképesen kifejezte azt, hogy az ő bírói működése és hatalma véget ért, s az elítéltet kiszolgáltatta a hóhérnak, hogy tegyen úgy vele, mint a bíró a pálcával [...] Úgy látszik, hogy a szertartás V. Károly császár büntető perrendtartásában¹³ van először hivatalosan kimondva [...] Mind a szertartás, mind a szólás valószínűleg német eredetű, mert a németen kívül tudtommal csak a hollandusban van meg, a román nyelvekben pedig nem fordul elő. A Constitutio Theresiana szerint [...] a bíró el is távozhatik, s helyettest hagyhat, aki az ítélet végrehajtásáról jelentést tesz; ugyanitt olvassuk, hogy ez a szertartás nem volt általánosan kötelező, hanem csak egyes helyek hagyománya [...] Minálunk a polgári törvénykezésben a pálcatorés szertartásának nem találtam nyomára; a katonai bírászkodásban azonban nálunk is előkerül. Egy XVIII. század eleji huszár rendtartás egész részletességgel mondja el [...]

A pálcatoréshez nagyon hasonlított a méltatlan katonának az ezredből való kicsapása abban, hogy kardját, fegyverét feje fölött összetörték. Egy 1739-ből származó dragonyos¹⁴ rendtartás ezt mondja: Ha valakit infamiával¹⁵ csapnak el, a hóhér úgy teljesíti tisztét, hogy oldalfegyverét, melyet a porzó¹⁶ megelőző este preparál, hogy könnyen el lehessen törni és a hóhérnak átadja, ez feje fölött eltöri és lábához dobja, hátulról lábával megrúgja őt, mondván: »Takarodj, becstelen gazfi!« Az ellenség előtt gyáva katona kivégzése is az oldalfegyver eltörésével járt [...]

18. A nagyon pusztító járványról mondjuk, hogy *megtizedeli* az embereket. Ez is katonai büntetés emléke. Az előbb említett dragonyos rendtartás [...] a gyáva csapatról így ítélkezik: »Minden tizediket, kit a sorsvetés arra praedestinál, a szabad mezőn és az országút mellett fákra föl kell akasztani, oldalfegyverét elébb a hóhér törje el és verje vele arcul« [...] A megtizedelés tehát az egész csapat büntetése, melyet az egész helyett minden tizedik le-

¹³ Constitutio Criminalis Carolina: V. Károly német-római császár által 1532-ben kiadott, a büntető anyagi és -eljárási szabályokról szóló törvénykönyv.

¹⁴ Középsúlyos lovas katona.

¹⁵ Becsületvesztés.

¹⁶ Törvényszolga, altiszt.

gény szenved el testileg. A nemesi fölkelésről szóló 1808:XI. törvénycikk 8. §-a is elrendeli a tizedelést: »Ha egész csapat, század vagy zászlóalj az ellenség előtt engedetlenkedik és [...] szégyenletesen hátat fordít: a tiszték [...] életüket veszítik; a közlegények közül pedig minden tizedik halálbüntetéssel lakol«.

19. Hosszú utazás után úgy érezzük magunkat, *mintha kerékbe törtek volna*; aki nem tökéletes valamely nyelvben, *az törí vagy kerékbe törí a nyelvet* [...] Ez a szólás a legkegyetlenebb büntetések egyikének nyelvi emléke. A kerékkel való kivégzésnek két főmódja volt: az egyik, a korábbi, midőn az elítélt vízszintesen fekvő kerékre kötötték és vasbottal, furkóval vagy csonttörő tuskóval törték bele az elítélt tagjait a kerék küllői közé, ez a mód az, amelyet a kerékbe tör, kerékbetörés szó kifejez. A másik a későbbi mód; ekkor az elítéltet szétterjesztett tagokkal a csupaszföldre vagy fahasábokra, vagy X alakú keresztre fektették és tagjait súlyos kerékkel, melynek talpa egy vagy két helyen pengeszerűen meg volt vasalva, összetörték. A kerékbetörés sorrendje szerint enyhébb vagy szigorúbb volt, aszerint, hogy felülről, azaz a nyakszirten kezdték, s így az első csapással az elítélt elalélt, vagy alulról, azaz lábán kezdték, s így rettenetes kínokat kellett szenvednie, míg végre a mellkas vagy nyakszirt összezúzásával meg nem halt. Az összetört bűnöst aztán egy másik kerékre fonták, s vízszintesen egy magas karóra tűzték az égi madarak étkéül [...] Hazánkban az utolsó kerékbetörést 1785-ben hajtották végre Gyulafehérvárt Horián és Kloskán¹⁷, temérdek sokaság jelenlétében. Németországban 1837-ben volt az utolsó kerékbetörés Berlinben!

20. Sokszor halljuk ezt a fenyegetést [...] »szíjat hasítok a hátadból!«. A szertelen türelem kifejezésére is hasonlólt mondunk: »Olyan jámbor, hogy szíjat lehetne hasítani a hátából.« Továbbá: ordít, mintha szíjat hasítanának a hátából. A szíjhasítás, a tüzesfogóval való csipkedéssel, lófarkon való hurcolással, s más egybekkel együtt rendszerint nem önálló büntetés, hanem a halálos büntetés súlyosbításai közé tartozott. Két körmöcbányai ítéletünk van 1614-ből és 1629-ből, amely szerint a gonosztévők testéből a városban lévő pellengernél három-három szíj hasították, s úgy vigyék ki a vesztőhelyre [...] A Constitutio Theresiana is így rendelkezik [...] A dolog úgy történt, hogy az elítélt hátán két hosszú, párhuzamos bemetszést tettek, s a köztük lévő bőrt hirtelen lerántották. Elképzelhető, mily rettenetes kínokat okozott ez.

21. Ösmeretes szólások továbbá ezek: *ordít, mintha nyársra vonnák*, karóba húznák, felnyársálnák. Ez a borzalmas kivégzés abban állott, hogy az el-

¹⁷ Vasile Nicula Horea és Ion Closca, az 1784-es erdélyi parasztfelkelés vezetői.

ítélt derekának hosszában, alulról fölfelé, hegyesvégű karót, nyársat döftek keresztül, a karót aztán függőlegesen fölállították, s úgy hagyták, míg a test le nem mállott róla vagy a ragadozó madarak meg nem ették, ha ugyan a hozzátartozók valamiképen módját nem ejtették, hogy eltakaríthassák [...]

22. Fazekas Mihály Ludas Matyijában mondja Döbrögi Matyira, hogy *négyelni való* [...] A négyelést, felnégyelést a Constitutio Theresiana [...] főképpen felségárulás esetében szabja ki büntetésül. A bűnösnek négy részre vágott holttestét külön-külön bitófán a helység négy főutcáján fölakasztották, ezenfelül még a fejét, jobb kezét, szívét együttesen még más helyen is kitéték. Nálunk a fölnégyelés igen régi büntetés lehetett, mert már Szent Istvánról írják a krónikák, hogy a legyőzött [...] Koppány testét fölnégyeltette, s a darabokat elküldte Esztergomba, Veszprémbe, Győrbe és Gyulafehérvárra, ahol közszemlére kitéték [...]

23. Végül az *akasztófáról* is kell szólni e helyt; nemcsak azért, mert mindenütt és minden időben a kivégzésnek leggyorsabb, legkevesebb készülettel járó és legáltalánosabb módja volt, s ezért minden nyelvben igen sok kifejezésnek és szólásnak forrásává lett [...], hanem azért is, mivel az irodalomban sem ritka, s gyakran nem értik jól az illető helyet. Petőfinek Zöld Marci című költeménye így kezdődik: »Négyágú épület, amely be sincs fedve, Mely akasztófának vagyon keresztelve [...]«, a vége pedig így szól: »Négyágú épület volt halálos ágya S temetési dala varjak károga [...]«

Az akasztófának legrégebb fajtája okvetlenül élőfa volt, melynek egyik kinyúló ága alkalmas volt a halálbüntetés végrehajtására [...] A mesterséges akasztófák: egy-, két-, három-, négyágúak, s a modern oszlopakasztófa vagy bitó. Az ág itt a függőleges oszlopot jelenti; tehát az egyágú: egy földbevert oszlop, melynek tetejére vízszintes gerenda van erősítve [...]; a kétágú: két oszlop, melynek tetejét vízszintes gerenda köti össze, ezért háromfa is a neve [...] A három- és négyágúnak oszlopai rendszerint már nem voltak fából, hanem kőből, téglából épültek (»négyágú épület«), s ágaikat fa- vagy vasrudak kötötték össze. A két-, három-, négyágú akasztófa tömeges kivégzésre szolgált, s rendszerint nem alkalmilag állították fel, hanem állandó volt. A XIX. század derekáig szinte minden város, sőt falu szélén is az út mellé akasztófát kellett állítani, részben intésül és elrettentésül, részben az ítéletek gyors végrehajthatása végett. Megjegyzendő, hogy az akasztófa nem csak akasztásra szolgált, hanem hasonlóan a pellengérhez, színhelye lehetett más halálos vagy fenytő és különösen becstelenítő büntetésnek is [...] A Constitutio Theresiana [...] is kötelességévé teszi mindenkinek, akinek pallosjoga van, hogy jogának nyilvános jeléül »illendő helyen« akasztófát emeljen,

egyszersmind meghagyja, gondoskodjanak karbantartásáról, hogy bármikor készen álljon. Így a vesztőhely, akasztóhely szinte hozzátartozott a városok, helységek képéhez, s ma is még igen sok helyen megmaradt az akasztódomb, akasztóhegy neve. Az állandó, kőből épült akasztófákat 1850 körül bontatta le az abszolút kormány [...]

Petőfi verseiben előforduló akasztófák arra mutatnak, hogy akkoriban leggyakoribb alakjuk a négyágú volt; Panyó Panni című versében is az ördög négyágú villájának nevezi. Hogy költeményeiben és prózai műveiben is nem ritkák az akasztófáról és akasztott emberről vett képei, bizonyára onnan van, mert vándorlásai közben elégszer lehetett alkalma látni [...] A három- és négyágú akasztófa ugyanis valóságos épület volt. Amint a fennmaradt vagy egykorúak elbeszélése után rajzolt képek mutatják, az alja háromszög vagy négyzet alapon embernyi vagy még magasabb fal, a város felőli oldalán kapu; három vagy négy sarkán kő- vagy téglaszlop, melyeknek tetejét gerenda vagy rúd fogja össze; a gerendákon csigák, kampók és láncon lógó horgok, melyekkel a kivégzés után a hullát megerősítették, hogy elrettentő például minél tovább lógjon rajtuk; innen ezek a kifejezések: *akasztófa címere, bimbaja, virága, gyümölcse* [...] Ma kivégzésül a minden keresztgerenda nélkül való; embernél nem sokkal magasabb oszlopakasztó fa, bitó szolgál, melyet a régi, magas »vármegyei« akasztófával szemben »katonai« akasztófának is neveztek, mert katonáék kezdték használni [...] Oszlopon végezte életét a szabadság vértanúinak legtöbbször is [...]

Íme, néhány nyelvi emléke régi igazságszolgáltatásunknak; számukat régi törvényeink, büntető rendtartásaink, följegyzéseink sárgult leveleiből még jóval meg lehetne sokasítani.”

BENEDEK ZOLTÁN

A DNS-vizsgálatok validitása

Napjainkban, a média révén is, a köznapi emberek egyre közelebb kerülnek a bűncselekményekhez, hiszen a gazdasági és politikai események mellett e területnek van az egyik legnagyobb hírértéke. Ennél fogva egyre jobban átláthatják a büntetőeljárás menetét, az eljárásban részt vevő személyek jogait és kötelezettségeit, valamint azokat a körülményeket, amelyek adott esetben bizonyítják vagy éppen cáfolják a bűncselekmény megtörténtét, vagy éppen azt, hogy az adott cselekményt a büntetőeljárás alá vont személy követte volna el. Dolgozatom középpontjába magát a bizonyítékot, a bizonyítási eljárást kívánom helyezni, amely a jogtörténet során jelentős változáson ment keresztül.

A rendi korszakban a büntetőeljárás során találkozhattunk olyan, akkoriban elfogadott, gyanúsított-kihallgatási módszerekkel, amelyek a mai modern jogrendszerekben elfogadhatatlannak és büntetendőnek minősülnek. Ilyen volt a kínvallatás (tortúra), amelynek lényege az volt, hogy a vádlott ilyen módon való kihallgatása akkor volt megalapozott, ha voltak olyan gyanúokok (*indicia*), amelyek alapján feltételezhető volt, hogy a vádlott halálbüntetéssel sújtandó bűncselekményt követett el, de tagadása miatt nem állt rendelkezésre elegendő bizonyíték az elítéléséhez. Azonban az ilyen eljárás mellett léteztek olyan egyéb eszközök is, amelyek a vádlott bűnösségét bizonyíthatták. Például már a középkorban is tartottak szemlét, hallgattak ki tanúkat, szembesítést tartottak, szakértőt (orvos) is bevontak az eljárásba, léteztek bizonyító erejű okiratok, sőt esküvel és istenítélettel (forró- és hidegvíz-próba, tüzesvas-próba) is bizonyíthatta ártatlanságát a vádlott.¹

A jogtörténet fejlődése folyamán sorra jelentek meg a korabeli (akkuzátorius vagy kontradiktórus, illetve inkvizitórius) eljárásokat felváltó új eljárásjogi szabályozások (például a bűnvádi perrendtartásról szóló törvény 1900. január 1-jén lépett hatályba), valamint a rendelkezésre álló bizonyítékokat is új nézőpontból mérlegelték (*in dubio pro reo* elve), illetve további bizonyítékszerzési módszerek alakultak ki. A változások háttérben egyrészt a szellemi irányzatok átalakulása, másrészt a tudomány fejlődése állt,

¹ Béli Gábor: Magyar jogtörténet. A tradicionális jog. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2000

ezek eredménye között megemlíthetjük a modern büntetőjogi, büntetőeljárás-jogi kódexeket, valamint az orvostudomány által elért eredményeket.²

A hagyományosnak mondható bizonyítékszerzési módok mellett a XX. század közepe táján fejlődtek ki a bűnüldözésben is jól alkalmazható technológiák, mint például az ujjlenyomat- és írásminta-vizsgálatok, vagy a vegyészet által elért eredmények, azonban megemlíthető az egyik legnagyobb úttörő genetikai eredmény, a DNS felfedezése. Jelen tanulmány ezzel a bizonyítási eszközzel foglalkozik.

A biológiai anyag-maradvány rögzítése

Az eszközök bemutatásánál először is azt kell tisztáznunk, hogy milyen anyagmaradványt és honnan kívánunk rögzíteni, mivel nem mindegy, hogy a bűnügyi nyilvántartásba vétel során szükséges szájnyalakhártya-törletet rögzíteni, vagy esetleg a helyszíni szemlén akarunk mintát biztosítani egy vérgyanús szennyeződésből. Nem minden esetben kell ragaszkodnunk a különböző eszközök igénybevételéhez, mivel vannak olyan anyagmaradványok, amelyek olyan kis mennyiségben találhatók meg egy nyomhordozó tárgyon, hogy a különböző eszközök igénybevétele nem feltétlenül célravezető. Adott esetben nincs második lehetőség, a minta megsemmisülhet a szakszerűtlen rögzítési folyamat következtében. Példának okáért előfordulhat az is, hogy egy anyagmaradvány olyan kis mennyiségben van jelen egy tárgyon (például egy ajtókilincsen), hogy célszerűbb az adott tárgyat eredetben rögzíteni, és úgy küldeni szakértői vizsgálatra, mint hogy valamilyen eszközzel/eljárással megpróbáljunk biztosítani az anyagmaradványt a tárgy felszínéről. Az eredetben való rögzítés (például egy elszívott cigarettacsikk) különösen azért javallott egyes tárgyak esetében, mivel az azon való nyomkutatótást a laboratóriumban, sterilebb környezetben, eszközökkel és nagyobb szakértelemmel felvértezett szakértők tudják végrehajtani, mint egy helyszíni szemlén egy bűnügyi technikus.

A következőkben bemutatom azt az eszközt, amelyet a bűnügyi technikuskok a bűnügyi nyilvántartásba vételkor használnak az említett szájnyalakhártya-törlet rögzítése céljából.

² Kajtár István – Herger Csabáné: Egyetemes állam- és jogtörténet. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2013

A bűnügyi nyilvántartásba vételkor a terhelttől DNS-profil-nyilvántartás számára a biológiai mintát az e célra kialakított egységcsomag használatával kell rögzíteni.

Az egységcsomag a következőket tartalmazza:

- egy vonalkóddal ellátott, fekete színű boríték;
- egy használati útmutató;
- egy személyazonosító lap;
- egy pár egyszer használatos kesztyű;
- egy vonalkóddal ellátott, szájnyalvákahártya-törlet vételére alkalmas eszköz;
- négy, vonalkóddal ellátott, öntapadós matrica a mintavételi eszköz csomagolásán;
- egy piros színű, öntapadós zárócímke.

Az eszköz kizárólag a személytől rögzítendő mintavételre alkalmas, vagyis a helyszíni szemlén nem alkalmazható. Az eszközön rögzített mintát a Bűnügyi Szakértői és Kutatóintézet veszi nyilvántartásba közösen a Közigazgatási és Elektronikus Közszolgáltatások Központi Hivatalával. Az eszköz alkalmazását a következő alfejezetben mutatom be.

A biológiai anyag-maradványok rögzítését az esetek túlnyomó többségében a helyszíni tevékenység során hajtják végre a bűnügyi technikusok, ezért indokolttá vált kimondottan ehhez a tevékenységhez használatos eszköz kifejlesztése. A helyszíni szemlén a MGM-01.3V DNS helyszíniminta-vételi egységcsomagban lévő COPAN FLOQswabs mintavételi pálcát ajánlott használni.

Az egységcsomag tartalma:

- egy steril DNS-minta-vevő pálca;
- egy pár egyszer használatos, púdermentes vizsgálókesztyű;
- egy ampulla (5 ml) desztillált víz;
- egy fertőzésveszélyre utaló szimbólummal ellátott matrica;
- egy tartalomjegyzék, használati útmutató.

Az ezen az eszközön (mint napjainkban minden más eszközön és tárgyon) lévő anyagmaradványt is a Bűnügyi Szakértői és Kutatóintézet vizsgálja meg és veszi nyilvántartásba. Az eszköz részletes alkalmazási kívánalmait a helyszíniminta-vételezésnél mutatom be.

Az előbbieken kívül adódnak olyan helyzetek, amikor szükségessé válik a helyszínen, vagy személytől rögzített anyagmaradvány összehasonlító vizsgálata, erre egy harmadik eszköz szolgál: a SWAB APPLICATOR. Az eszközön

rögzített anyagmaradvány kizárólag összehasonlítás célját szolgálja, a rajta lévő DNS-profil nem kerül nyilvántartásba, a megfelelő csomagolást (bűnjelzacskó) követően szakértői vizsgálatra küldik meg a nyomozó hatóságok.

Alapvetően tehát az említett három eszköz alkalmazásával lehet biztonságosan rögzíteni a kívánt anyagmaradványt, az eredetben való rögzítésen kívül. Nagyon fontos megemlíteni, hogy csak a szakszerű mintavételezés, a steril, erre kifejlesztett eszközök nyújthatnak garanciát a megbízható/hiteles szakértői vélemény elkészítéséhez. Ha ugyanis nem megfelelő eszközt használunk, vagy esetleg nem megfelelően, akkor megnő a nyomkereszteződés veszélye, sőt adott esetben akár a minta megsemmisülése is bekövetkezhet. Az ilyen esetekben hiába várunk megoldást a DNS-vizsgálattól, a szennyezett minta használhatatlan lesz.

A DNS-profil bűnügyi nyilvántartásba vétele

A biológiai anyag-maradvány rögzítése nemcsak a helyszíni szemle idején lehetséges, hanem egy már folyamatban lévő nyomozáskor is sor kerülhet rá (hivatalos helyiségben). Ennek azért is van nagy jelentősége, mert a helyszínen található, ismeretlen eredetű biológiai anyag-maradványt össze lehet vetni a nyilvántartásban szereplő DNS-profilokkal, az egyezés pedig előrendítheti a felderítési, bizonyítási eljárást. A nyilvántartásba vételi eseteket jogszabályok határozzák meg, amelyek egyfajta kötelességként nehezednek a nyomozó hatóságokra, ezen felül nagyon lényeges technikai, adatszolgáltatási és adatrögzítési kívánalmak említhetők meg, amelyek nagyfokú odafigyelést és precizitást követelnek. Ez azért is különösen jelentős, mert a hiányos vagy nem megfelelő rögzítési tevékenység a minták összekeveredését okozhatja, ez pedig a legsúlyosabb esetben azt is jelentheti, hogy egy helyszínen rögzített anyagmaradvány nem köthető össze a nyilvántartásba már korábban bekerülő személlyel. Például az elkövetőtől korábban önbíráskodás büntette miatt rögzítettek DNS-profilját, és azt nem megfelelő adattartalommal, hiányosan, azonosíthatatlanul és szakszerűtlenül tették, ha később az ő mintáját találják meg egy újabb súlyos bűncselekmény helyszínén, akkor előfordulhat, hogy a két minta egymással (a hiányos adattartalom miatt) összevetetetlen lesz, és addig nem hoz pozitív találatot, amíg nem történik meg az adatok korrigálása.

A nyilvántartásba vétel jogi szabályozásakor meg kell említenünk, hogy a bűnügyi nyilvántartás legfontosabb feladata, hogy a gyanúsított személyek-

ről adatokat tároljanak és azokat a jogosulttal közöljék, ezzel segítve a bűnüldözést. A büntügyi nyilvántartásból való információszerzés lehetőség és kötelezettség is egyben.

A büntügyi és rendészeti biometrikus adatok nyilvántartása daktiloszkópiái és DNS-profil-nyilvántartásból áll.³ A DNS-profil- (a dezoxiribonukleinsav-molekula meghatározott szakaszainak vizsgálata alapján képzett alfanumerikus adatsor) nyilvántartás célja a helyszínen és a bűncselekmény elkövetésének nyomait hordozó tárgyon rögzített biológiai anyag-maradvány alapján a bűncselekmény elkövetésével összefüggésbe nem hozható, a bűncselekményt elkövető személy azonosítása.⁴ A szájnyalakahártya-törlet levételének célja a DNS-elemzés, ami tulajdonképpen a DNS-profil meghatározásának folyamata.

A DNS-profilát a szakértői nyilvántartó szerv a nyilvántartásba vételt megelőzően összehasonlítja a nyilvántartásokban kezelt DNS-profilokkal. Ha az összehasonlítás a DNS-profilok azonosságát hozza, az azonosság tényét, valamint azt a tényt, hogy mely nyilvántartásban található DNS-profillal azonos, a nyilvántartó szerv haladéktalanul közli, így segítve a bűnüldözői munkát.⁵

A gyanúsított személyek DNS-profiljainak nyilvántartásában annak az adatait kell nyilvántartani, akivel szemben ötévi vagy ennél súlyosabb szabadságvesztéssel büntetendő szándékos bűncselekmény, három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény, üzletszerűen vagy bűnszövetségben elkövetett, illetve három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény miatt indítottak büntetőeljárását. A nyilvántartott adatokat többnyire a bűncselekmény elévüléséig, el nem évülő bűncselekmények esetén pedig hús évig kell megőrizni. A büntügyi nyilvántartási rendszerben kezelt adatok tudományos kutatási célra – személyazonosításra nem alkalmas módon – átadhatók és felhasználhatók.⁶

A jogi szabályozás ismertetése után tárgyalnunk kell a mintavétel módját is. A gyakorlatban elfordulhat olyan eset is, hogy a mintavételre kötelezett személy nem hajlandó együttműködni a hatósággal, ekkor testi kényszer (megfogás, lefogás, valamint testi erővel valamely cselekvés, magatartás abahagyására vagy a mintavétel tūrésére kényszerítés) alkalmazható vele szemben. Az ezzel kapcsolatos tájékoztatást még a mintavétel előtt meg kell

³ 2009. évi XLVII. törvény 35. §

⁴ Uo. 52. §

⁵ Uo. 54. §

⁶ Uo. 58–59. §

adni a kötelezett részére. A mintavétellel kapcsolatban jogorvoslati lehetőség kizárt.⁷

Szakszerűségi kívánalom, hogy a nyilvántartásba vételt csak az arra jogosult személy (aki az ORFK Dunakeszi Oktatási Központ által kiadott igazolás alapján arcképmás rögzítésére, ujj- és tenyérnyomat vételre és DNS-minta-vételre jogosult) végezheti el, miután meggyőződött a rögzítésen megjelenő egyén személyazonosságáról. A mintavételt továbbá kizárólag olyan személy végezheti, aki a munkaköri leírásában rögzített munkaköre keretében a nyilvántartásba vételi tevékenység végzésére jogosult, és képzésben részesült. A mintavételről a megalapozott gyanú közlését követően haladéktalanul gondoskodni kell.⁸

Az előbbieket követően (jogszabályi engedély, a mintavételt végző jogosultsága) lehet megkezdeni a mintavételt a korábban bemutatott egységcsomag felhasználásával. A mintavételt abban az esetben lehet megkezdeni, ha az azt megelőző húsz percen belül nem dohányzott, illetve sem ételt, sem italt nem fogyasztott. A mintavételt végző személy köteles kesztyűt viselni a mintavételi eljárás egész ideje alatt. A szájnyalvételre történő vételére szolgáló eszköz mintavevő felületével a terhelt szájüregének oldalfalát határozott mozdulatokkal négyszer-öttször át kell törölni.

Ha a mintavevő eszköz szájnyalvételre történő biztosítására szolgáló felülete a mintavétel során a terhelt szájüregén kívül más felülettel is érintkezik, a mintavételt meg kell szakítani, az egységcsomagot ezt követően nem lehet felhasználni. A mintavétel közben a mintavevő nem beszélhet, így annak az esélye is kizárható, hogy esetleg idegen nyál kerüljön a mintavevő felületre. A művelet után az eszközt vissza kell csúsztatni, majd a mintavételre kötelezett személy jelenlétében a tasakot le kell zárni. A tasakban található adatlapot ezt követően pontosan ki kell tölteni, majd a csomagot le kell zárni, és vissza kell küldeni a Bűnügyi Szakértői és Kutatóintézetnek.

A mintavételt követően a rögzített mintát átirattal kell megküldeni a Bűnügyi Szakértői és Kutatóintézetnek, valamint a Robotzsaru NEO rendszerben is el kell végezni az adatok frissítését. Továbbá ki kell tölteni az 1-es számú adatlapot is, az ebben közölt adatoknak egyezniük kell az egységcsomagban található DNS-adatlappal. A mintavételi egységcsomag a Bűnügyi Szakértői és Kutatóintézethez kerül, de az informatikai rendszerben történő adatrögzítés elektronikusán a Közigazgatási és Elektronikus Közszolgáltatások Köz-

⁷ Uo. 2. §

⁸ 17/2011. (IX. 23.) ORFK utasítás 2. §

ponti Hivatalához kerül, amely nyilvántartásba veszi az adatokat. Nagyon fontos hangsúlyozni, mennyire lényeges, hogy a két szervhez továbbított adatok adattartalma megfelelő és pontos legyen, ellenkező esetben – a szakszerű rögzítés ellenére – a nyilvántartásba nem kerül be az illető DNS-profilja.⁹

Az előbbi adatbázisok alkalmasak lehetnek arra, hogy bizonyos típusú, akár sorozat-bűncselekmények esetén megkönnyítsék a felderítést. Az elkövető DNS-profilját akár már a legelső bűncselekményekor rögzíthetik, így ha újabb bűncselekményt követne el, akkor az adatbázis alapján azonosíthatóvá válik. Hogyha az elkövető folyamatosan változtatja a bűncselekmény helyszínét (úgynevezett displacement típusú elkövetők), az idejét és a módszert, akkor a DNS-profil-nyilvántartás segítségével a helyszínek és a tettesek összekapcsolásával több bűncselekményt róhat a nyomozó hatóság az elkövető terhére. Mivel napjainkban számos olyan eset kerül napvilágra, hogy egy bűnöző egy másik országban folytatja bűnözői tevékenységét, a tervek között szerepel a nemzetközi adatbázisok hatékony összekapcsolása is. Ezen adatbázisok létrehozása sok kérdést vet fel, egyebek között a hatékony adatszerezés, vizsgálatok összehasonlíthatóságát, és az adatbázisokból történő adatok szolgáltatásának időszerűségét. Ilyen típusú adatbázis van például az Egyesült Királyságban. Itthon a Bűnügyi Szakértői és Kutatóintézetnek van DNS-adatbázisa, de az csak a belföldön elkövetett bűncselekményekhez kapcsolódik.¹⁰

Az Interpol egy olyan nemzetközi adatbázis felállítását tervezi, amelyben megtalálhatók az ismert és ismeretlen forrásból származó DNS-profilok, és ezekhez a tagországok szabadon hozzáférhetnének. Fontos kritérium, hogy a transzfer- és keresőfolyamatok összhangban legyenek a tagországokban hatályos törvényekkel. Ebben az adatbázisban jelenleg a 190 Interpol-tagállam közül 69 országtól származó száznegyvenezer DNS-profil található.¹¹

A helyszíni szemle

A jelen dolgozatban tárgyalt biológiai anyag-maradvány rögzítése a helyszíni szemlén is lehetséges, hiszen a helyszín rengeteg fontos információt rejt.

⁹ Margitics István: A DNS nyilvántartások büntetőjogi vetületei. Jogiforum.hu, 2013. december 12. <http://www.jogiforum.hu/publikaciok/549/>

¹⁰ Woller János: Kriminálisztikai célú DNS-vizsgálatok és DNS-adatbázisok. Belügyi Szemle, 1997/12.

¹¹ A DNS-vizsgálatok rendőrségi felhasználása. In: Oktatófüzet. Közép-Európai Rendőrákadémia Magyar Nemzeti Iroda, Budapest, 2008

A szemle jogi szabályozásában megtalálhatjuk azt a szakszerűségi kívánalmat, hogy a bizonyítás szempontjából lényeges körülményeket megfelelő módon, alaposan és kellő részletességgel kell dokumentálni. Továbbá minden lehetséges bizonyítékot össze kell gyűjteni, és azokat megfelelő módon, a helyszíneszemle-jegyzőkönyvben szükséges rögzíteni, illetve azokról fényképfelvételt kell készíteni. A szemlén szakértő is jelen lehet, szaktudását fel lehet használni.¹² A szemle kriminalisztikai meghatározása abban áll, hogy „*a helyszíni szemle eljárásjogi alakításához kötött nyomozási cselekmény, amelynek során megfigyelik és rögzítik a helyszínen talált állapotot, helyzetet, körülményeket; továbbá felkutatják, megvizsgálják és olyan módon rögzítik a nyomokat, anyagmaradványokat, nyomhordozókat, egyéb elváltozásokat és mindezek összefüggéseit, hogy a szemle során feltárt és rögzített tények támpontot nyújtsanak a nyomozáshoz, és az eljárás során bizonyítékként felhasználhatók legyenek*”¹³.

A szemle két részének vizsgálatakor kiemelhetjük a statikus (tárgyak térbeli elhelyezkedését írja le) és a dinamikus szakaszt (konkrét nyomkutatás, tárgyak vizsgálata). Az anyagmaradvány felkutatása és rögzítése a dinamikus részben történik. A szemléről jegyzőkönyvet kell készíteni, ennek kapcsán alapvető a kellő részletettség, a könnyen értelmezhetőség, és az összhang a lefoglalt tárgyakkal és a fényképfelvételekkel, valamint hogy az eljárás bármely szakaszában visszaellenőrizhető és megmásíthatatlan legyen.¹⁴

A bűncselekmények helyszínén fontos továbbá a gondolati rekonstrukció, ez abban áll, hogy gondolatban beleéljük magunkat az elkövető cselekményébe, és megkíséreljük azokon a tárgyakon elvégezni a nyomkutatást, amikkel az elkövető kapcsolatba léphetett. Példaként említhető, hogy az elkövetőnek valahol be kellett jutnia az épületbe. Valahol meg kellett közelítenie a szobát, ott fel kellett kapcsolnia a villanyt, és kutatnia kellett a szekrényben. Nagyban befolyásolja a nyomkutatást, ha van információnk arról, mi történhetett, hiszen nem mindegy, hogy egy szexuális erőszak helyszínén végzünk nyomkutatást (ruhanemük tételes átvizsgálása), vagy egy betöréses lopás (ujjnyom keresése a tárgyakon) helyszínén végzünk helyszíni szemlét.

¹² 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról 119. §

¹³ Kriminalisztikai alapismeretek jegyzet. Rendőrtisztai Főiskola Kriminalisztikai Tanszék, Budapest, 2005

¹⁴ Kátai Rafael: Taktikai ajánlások a helyszíni szemléhez. Belügyi Szemle, 2012/1.

A biológiai anyag-maradvány felkutatása és rögzítése

Mint említettem, a DNS-profil-meghatározás, -azonosítás kizárólag biológiai anyag-maradványokból (vér és vérfoltok, ondó és ondófoltok, szövetmaradványok, csontok és szervek, valamint hajhagymás hajszálak) lehetséges. Fontos követelmény azonban, hogy csak akkor végezhető ezen anyagokból DNS-profil-meghatározás, ha a felkutatás, a rögzítés és a csomagolás szigorú szabályait követjük. A biológiai anyag-maradványok keletkezésénél két jól elkülöníthető keletkezési módot említhetünk: az egyik a direkt, a másik az indirekt mód.

Direkt módról akkor beszélünk, ha a biológiai anyag-maradványok közvetlenül kerülnek az egyén testére vagy az elkövetés helyszínére. Direkt keletkezési módról például akkor beszélünk, ha a gyanúsított DNS-e közvetlenül rákerül a sértett testére, vagy valamelyik elkövetési tárgyra. Megfordítva is igaz lehet, ugyanis olykor éppen a sértett biológiai anyag-maradványát találjuk meg az elkövető testén, ruházatán.

Indirekt keletkezési módról pedig akkor beszélünk, ha a biológiai anyag-maradvány valamilyen közvetítőn keresztül kerül az egyénre. Ilyenkor nincs közvetlen kapcsolat a forrás és a feltalálási hely között. Például az elkövető hajszála rákerül a sértettre, majd onnan egy másik tárgyra (akár egy szék), majd végül onnan rögzíthető. E keletkezési mód során nehéz bizonyítani a gyanúsított és a sértett tényleges kapcsolatát.¹⁵

A biológiai anyag-maradványok több csoportba sorolhatók. Megkülönböztethetjük őket forrásuk [természetes (élőlények), mesterséges (szerves és szervetlen)] és állapotuk (amorf testek, szabályos tárgyak, folyadékok, képlékeny anyagok, gázok) szerint is, és közülük jó néhányal találkozhatunk a helyszíni szemlén. Dolgozatomban az emberi eredetű biológiai anyag-maradványokkal foglalkozom, amelyeknek kiemelt jelentőségük van a személyazonosításban, mivel a cselekmény elkövetésekor a személyek és a tárgyak egymással kölcsönhatásba kerülhetnek. Ennek következtében e tárgyokról, illetve személyekről különféle méretű, szabad szemmel látható és nem látható darabkák válhatnak le. A leválás után bizonyos kedvezőtlen környezeti hatások (hőmérséklet, páratartalom) következtében az anyagok bomlásnak indulhatnak, és részlegesen vagy akár teljesen tönkretelhetnek a biológiai

¹⁵ Füzster Erzsébet – Nyilasi Tibor: Útmutató a DNS-vizsgálatok végzésére alkalmas anyagmaradványok felkutatásához és rögzítéséhez. Főiskolai Figyelő, 1994/4.

mintában található DNS-t. Fontos e minták rögzítése, csomagolása, valamint a tárolása, mivel nagyon könnyen megsemmisülhetnek.

A következőkben bemutatom azokat a biológiai mintákat, amelyekből sejtmagi DNS-vizsgálat végezhető. Elsőként megemlíthető a vér (folyékony és beszáradt is), az ondó, a hüvelyváladék, az orrváladék, a nyál, a csont, a fog, a szövetek, a körömkaparek, valamint a hajhagymás hajszálak. Ezek mellett megemlíthetők azok az anyagok, amelyek nem alkalmasak sejtmagi DNS-vizsgálatra. Ilyen például a vérsavósejtes elemek nélkül a veríték, a könny, hajhagyma nélküli hajszál, a korpa, valamint a vizelet, az ürülék és a hányadék.¹⁶

A biológiai anyag-maradványok felkutatását az adott cselekmény körülményei határozzák meg, mivel nagyobb sikerrel kutathatunk az anyagok után, ha tudjuk, hogy milyen típusú bűncselekmény látszik megállapíthatónak (szexuális erőszak vagy lopás), ahogy már említettem. Első lépésként nagyon fontos, hogy elegendő minta álljon rendelkezésre, szakszerűséget követel maga a felkutatás is, a rögzítés, a dokumentálás és a csomagolás. Az előbbi feltételek együttes megléte szükséges ahhoz, hogy a DNS-vizsgálat eredményét az eljárásban fel lehessen használni, ha ugyanis hiba csúszik a gépezetbe, akkor a minta megkérdőjelezhetővé válik, és veszít a bizonyító erejéből.

Az eljárási jogi dokumentálás keretében beszélhetünk a helyszínen és a laboratóriumban történő dokumentálásról. A következőkben a helyszínen történő dokumentálást kívánom ismertetni. A legfontosabb, hogy a biológiai anyag-maradvány fajtája, állapota, jellege határozza meg, hogy a minta felkutatására, rögzítésére és csomagolására milyen módon kerüljön sor.

Az anyagmaradványok rögzítése mindig az erre a célra rendszeresített mintavételi pálcával kell hogy történjen. Ha a minta nagy melegnek van kitéve, fagyasztással előzhetjük meg a bomlást, illetve a károsodást. Előfordul, hogy a minta gáz halmazállapotú, de ez sem akadály a rögzítésnek. Ilyen esetekben a minta speciális kezelést, csomagolást igényel (gázmintavevő). Szakszerűségi és biztonságossági kívánalom, hogy a minta rögzítését végző büntügyi technikus védőruházatot, illetve kesztyűt viseljen. Ha több helyről, illetve különböző fajtájú biológiai anyag-maradvány rögzítése válik szükségessé, akkor – a szennyeződések és a mintakereszteződés megelőzése érdekében – a technikusnak rögzítésenként cserélnie kell a gumikesztyűjét.

A helyszíni szemlén az anyagmaradványok dokumentálásához elengedhetetlenül szükséges a fényképezés, amelynek még az előtt meg kell történnie,

¹⁶ Gárdonyi Gergely (szerk.): Módszertani útmutató 1. büntügyi technikusok részére. Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar, Budapest, 2014

hogy az adott mintával bármit is tennék. Hogyha rendelkezésre áll a megfelelő technika, akkor videofelvételt és rajzot is készíthetünk a bűnjel feltalálási helyéről, elfoglalt pozíciójáról. Természetesen ezek mellett fontos a jegyzőkönyvben pontosan vezetni a bűnügyi technikus munkáját a bűnjellel, és a rögzített bűnjelet számozással is el kell látni, majd szakszerűen csomagolni kell.¹⁷

A csomagolás során különös gondot kell fordítani arra, hogy hűtött, száraz állapotban kell őket biztosítani, mivel ezen anyagok bomlása nulla Celsius-fok felett megindul. Ez alól kivételnek számítanak azok az anyagmaradványok, amelyek rögzítésére az erre rendszeresített mintavevő pálcán kerül sor, mivel ezek speciális bomlás elleni védelemmel bírnak (MGM-01.3V helyszíni DNS-minta-vételi egységcsomag).

A bűnjelek tárolásakor két szakaszt különíthetünk el. Az első a bűnjelként való csomagolás és tárolás, a másik pedig a szakértő általi tartós tárolás. A folyékony mintákat (vizelet) hűteni szükséges, míg a szárazakat légáteresztő, de zárt csomagolásban kell tárolni.

A Baranya Megyei Rendőr-főkapitányságon folyamatban lévő bűnügyben a helyszíni szemle kiváló példa a gondolati rekonstrukciót követő nyomkeresésre. A bűnügyi technikuson gumikesztyű volt, számozást is alkalmaztak, a mintát a rendelkezésre álló megfelelő eszközzel rögzítették, továbbá fényképfelvételt készítettek róla, valamint a nyomrögzítést pontosan vezették a jegyzőkönyvben. *G. Józsefné* feljelentést tett ismeretlen tettesek ellen, akik betörték a családi házába, majd készpénz és ékszerek átadására szólították fel, ezután megkötötték, és az arany ékszereit eltulajdonítva távoztak a helyszínről. A helyszíni szemle folyamán előkerült a sértett kezzeit rögzítő gyorskötöző, amelyet a szemle idején eredetben rögzítettek, és szakértői vizsgálatra küldték a Bűnügyi Szakértői és Kutatóintézetbe.

A szakértő véleményében kimondta, hogy a gyorskötözőn egy ismeretlen férfi DNS-mintája található, aki a nyilvántartásban nem szerepel ugyan, de az egyik rokona nagy valószínűséggel igen, mivel a DNS-minta hasonlóságot mutat egy már korábban nyilvántartásba vett személyével. Az ez után következő elszámoltatás – a DNS-profil-összehasonlításnak hála – eredményes volt.

A továbbiakban az emberi eredetű biológiai anyag-maradványok közül a főként a szexuális jellegű bűncselekmények esetén releváns ondó, illetve körömkaparek rögzítésének szakszerűségi kívánalmait kívánom bemutatni.

A DNS-minta felkutatása közben előfordulhat, hogy a sértett vagy a gyanúsított körme alatti körömkaparekban (akár lábköröm is) megtalálhatók olyan

¹⁷ 23/2003. (VI. 24.) BM-IM együttes rendelet 35. §

anyagmaradványok, amelyek alapján eredményesen végezhető el a DNS-vizsgálat. Ilyen anyagmaradvány lehet a vér, a haj vagy akár valamilyen hámszövet, amelyek akár dulakodás közben megtapadhatnak a köröm alatt, illetve annak a felszínén. A mikroméretű anyagmaradványok szabad szemmel nem is láthatók, rögzítéstük, összegyűjtésük steril eszközzel történik, egy papírtasakba vagy nem sztatikus gyűjtőedénybe. A mikroméretű anyagmaradványokat (például elemi szál) rögzítő szalaggal kell letapogatni, ennek során a körömszél alatti területet végig kell simítani, és a szennyeződéseket ily módon kell leemelni. Ezen kívül sor kerülhet steril ollóval végzett körömvágásra is, de előfordulhat az is (például rövid körömnél), hogy a körömágyak szabadon álló felszínét steril eszközzel meg kell nedvesíteni, és steril mintavevő pálcával át kell törölni. Ha körömmaradványokat, letörtött körmöt találunk, azokat steril csipesszel össze kell gyűjteni, és külön-külön kell csomagolni, majd a bűnjelzacsót megfelelő felirattal el kell látni (hely, idő, megnevezés, sorszám, bűncselekmény, sértett neve, rögzítő személy). Természetesen ennél a rögzítési eljárásnál is fontos a gumikesztyű viselete; kábítószerek esetén nem lehet hintőporozott, púderezett kesztyű, mivel az ilyen kesztyűk zavarják a későbbi szerves analitikai vizsgálatot.¹⁸

A körömkaparék rögzítésénél meg kell említeni, hogy arra mind a helyszínen (helyszíni halottszemle, bonctermi halottszemle), mind az igazságügyi boncolás keretén belül is sor kerülhet (gyakori az utóbbi). Hogyha a körömkaparék rögzítése nem a helyszínen történik, akkor az elhaltról készített fényképfelvételek után a kezeket izolálni kell (például steril bűnjelzacsót ráhúzni, és rögzíteni) annak érdekében, hogy a szemle során (például forgatáskor) vagy a szállítás közben ne kerüljön idegen anyag a körömrre. A körömdarabokat nem ujjanként, hanem kezenként kell külön csomagolni, és minden egyes körömből mintát kell venni.

A spermának és a hüvelyváladéknak nagyon magas bizonyító ereje lehet, hiszen mindkettő kiválóan alkalmas a DNS-vizsgálatok elvégzésére. E minták felkutatása nagyon nehéz, hiszen olykor nehezen láthatók, vagy egyáltalán nem észlelhetők. Az észlelést megkönnyítő eszközök (UV-lámpa, Handscope stb.) használata sikerrel járhat. Az ilyen típusú anyagmaradványok mind a sértetten, mind az elkövetőn egyaránt megtalálhatók (testen, felső-alsó ruházaton, övszeren, tamponon stb.), olykor a helyszínen (ágyneműn, autótülésen, törülközőzön, övszer külső és belső felületén stb.) lelhetjük fel őket. A helyszíni szemlén az anyagmaradvány felkutatási körülményeit is pontosan kell dokumentálni, majd a nem nedvszívó felületről történő rögzítés esetén desztil-

¹⁸ Gárdonyi Gergely (szerk.): i. m.

lált vízzel nedvesített steril mintavételi pálcát kell alkalmazni. Ha nedvszívó a hordozófelület, akkor magát a hordozófelületet kell rögzíteni (akár kivágással), majd papír csomagolótasakba kell elhelyezni. Előfordulhat, hogy magát a gumióvszert kell rögzíteni. Ilyenkor is a steril mintavevő pálcá használata ajánlatos, majd az óvszert mínusz húsz Celsius-fokon kell tárolni. Itt még egy fontos kritérium van, hiszen a külső és a belső felületen lévő biológiai anyag-maradványok elkülönítése is nagyon lényeges, ezért meg kell akadályozni, hogy keresztveződjenek. Ilyenkor az óvszert a nyílással felfelé kell tárolni. A sértettől a mintavételek során szájüregtörletet és hüvelytörletet kell biztosítani, ezeket papírzacsokba kell csomagolni, és a hűtőben kell elhelyezni. A szexuális erőszak bizonyításánál szükséges a hüvely környezetéből, annak belső faláról, a méhnyak környékéről is mintát venni, amelyet csak (bűnügyi) orvos végezhet. A mintát kettő és nyolc Celsius-fok között kell tárolni. Nemcsak a sértettet lehet vizsgálat alá venni, hanem a gyanúsítottat is, ennek során egy-két csepp higított izotópos oldattal átitatott mintavevő pálcával a nemi szerve felületét át kell törölni, majd a már említett módon rögzíteni kell.¹⁹

Fontos követelmény, hogy a sértett vizsgálatát csak (rendőr) orvos végezheti el (itt utalok a büntetőeljárásról szóló törvény 150. §-a szerinti motozásra), ennek során a hüvelyből, a végbélből, illetve adott esetben a szájából kell levenni a mintát. A hüvelyvizsgálathoz kenet és mosófolyadék szükséges. Ha a minta száraz állapotban található a sértett testén, fiziológias konyhasóoldattal átitatott gézlap használata kötelező. A minta rögzítése után fontos a pontos dokumentálás, a fénycépezés és a számozás.²⁰

Ha az anyagmaradvány kis mennyiségben áll rendelkezésre, akkor a nyomhordozó tárgy (jelen esetben egy pulóver) eredetben való rögzítése a legcélravezetőbb, mivel nem indokolt a szövetdarab kivágása és a rendelkezésre álló eszközökkel való próbálkozás. A biológiai mintát az igazságügyi szakértői vizsgálaton a szakértő szakszerűbben és nagyobb hozzáértéssel tudja kinyerni az anyagból.

A nyomelőhívás

A bemutatott rögzítési technikákon és eszközökön kívül megemlíthetők azok az anyagok, amelyek a szabad szemmel nem látható biológiai anyag-marad-

¹⁹ Gárdonyi Gergely (szerk.): i. m.

²⁰ Fűszter Erzsébet – Nyilasi Tibor: i. m.

ványokat jeleníthetik meg, vagy akár egy adott anyagmaradványról igazolhatják, hogy az a nyomkutató szempontjából releváns. Ezek egyfajta tesztek, amelyek egy bizonyos anyaggal való érintkezés esetén színváltozást indukálnak. Például a sperma és vér azonosítására alkalmas Phosphatesmo KM vezetű termék említhető meg ennél a témakörnél. A benne lévő speciális textillapot egy spermafóhoz érintve pár másodperc után lila színre vált. Másik típusa a vérgyanús szennyeződéssel való érintkezés esetén pedig sötét színre változtatja a textillapot. Ezek a termékek nagymértékben segítik a helyszíni szemle folyamán történő nyomkutatót, és meghatározhatják annak irányát is, mivel szinte azonnal tudni lehet, hogy biológiai anyag-maradványról van-e szó, vagy sem. Természetesen ennek a tesznek is vannak hibái, arra a kérdésre ugyanis nem adnak választ, hogy a minta emberi eredetű-e.

A biológiai anyag-maradványok felkutatását segítő eszköz a Bluestar vezetű luminos oldat, amit arra a felületre kell rápermetezni, ahol nyomkutatót kívánunk végezni. Ennek az anyagnak a segítségével a vérgyanús szennyeződések a sötétben kéken felvillannak, majd pár másodperc múlva eltűnnek, de ez elegendő ahhoz, hogy megtudjuk, hogy mely területen érdemes nyomot kutatnunk. Teljes sötétségre nincs szükség, többször megismételhető az eljárás. Ennek a terméknek is van hátránya, mert bizonyos tisztítószer (például gépjárműben kárpittisztító) bevarhatnak, de ettől függetlenül kiválóan alkalmazható az anyagmaradványok felkutatása érdekében, még akkor is, ha esetleg az elkövető megpróbálta eltüntetni a cselekménye nyomait.

KÖNYVISMERTETÉS

Ibolya Tibor: Kriminálisztikatörténeti tanulmányok

Patrocinium, Budapest, 2015, 174 oldal

A hazai kriminálisztika nagy korszakát követő átmeneti csendet napjainkra a nyomozástani szakirodalom újabb „aranykora” váltotta fel.

Az a lendület, amely *Kertész Imre*, *Katona Géza*, *Vargha László*, *Lontainé Santora Zsófia*, *Déri Pál* és mások munkásságának köszönhetően a hetvenes és a nyolcvanas éveket jellemezte, a rendszerváltozás tájkán csendesedni látszott, noha a korábbi Rendőrtiszti Főiskola kriminálisztikai tanszéke 1990 után a tankönyvek és jegyzetek dolgában kiváló teljesítményt nyújtott.¹ Az oktatást szolgáló írásos tananyagok elkészítésében élen járt a *Fenyvesi Csaba* és *Tremmel Flórián* nevével fémjelzett pécsi műhely.² A monográfiák és kézikönyvek azonban még váratnak magukra.

Az apály végét a *Bócz Endre* szerkesztette kétkötetes munka jelentette.³ Később készült el a *Kriminálisztika joghallgatóknak* című oktatási anyag.⁴ A Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara 2010-ben jelentetett meg kriminálisztika jegyzetet.⁵ Az igazságügyi szakértői területek teljességére törekvő kiadvány a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának vállalkozása *Tóth Éva* és *Belovics Ervin* szerkesztésében.⁶ Hosszú évtizedek után az első igazán átfogó és elmélyült kutatómunka eredményeként született mű Fenyvesi Csaba monográfiája a kriminálisztika tendenciáiról.⁷

A büntügyi tudományok népszerűsítésében nélkülözhetetlen az elméleti igényességgel megírt, de közérthető és a laikus közönség érdeklődését felkel-
tő ismeretterjesztő irodalom. A kriminálisztika körében Katona Géza és Kertész Imre 1979-ben kiadott közös alkotása tekinthető ilyennek.⁸ Ez a műfaj

¹ Illár Sándor (szerk.): *Krimáltaktika I.* Rejtjel Kiadó, Budapest, 1998

² Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba: *Kriminálisztika Tankönyv és atlasz.* Dialog Campus, Budapest–Pécs, 1998

³ Bócz Endre (szerk.): *Kriminálisztika I–II.* BM Kiadó, Budapest, 2004

⁴ Bócz Endre – Finszter Géza: *Kriminálisztika joghallgatóknak.* Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008

⁵ Bíró Gyula: *Kriminálisztika.* Lícium-ART Könyvkiadó Kft., Debrecen, 2010

⁶ Tóth Éva – Belovics Ervin (szerk.): *A büntetőeljárás segédtudományai I–II.* Pázmány Press, Budapest, 2015

⁷ Fenyvesi Csaba: *A kriminálisztika tendenciái. A büntügyi nyomozás múltja, jelene és jövője.* Dialog Campus, Budapest–Pécs, 2014

⁸ Katona Géza – Kertész Imre: *A bűn nyomában. Fejezetek a kriminálisztika történetéből.* RTV–Minerva, Budapest, 1979

KÖNYVISMERTETÉS

azonban eltűnően volt. *Molnár József* professzor, aki évtizedekig a tantárgy oktatójaként és kutatójaként egyaránt rangot szerzett magának, egy tanulmányában hívta fel a figyelmet arra, hogy a *François Gayot de Pitaval* francia büntetőjogász által még a XVIII. század közepén feltalált módszer nélkülözhetetlen az általános jogi kultúra növelésében, és a megelőzésre fogékony társadalmi magatartás erősítésében.⁹

A most ismertető könyv szerzője, *Ibolya Tibor* mintha meghallgatta volna néhai Molnár tanár úr tanácsát. A kriminalisztika tudománya és annak története iránt különös érdeklődést mutató szerző már számos publikációjában bizonyította jártasságát. Most azonban ezzel a kötettel azt igazolta, hogy a tudományos marketing fogásait is jól ismeri. A tetoválásról írt első fejezet telitalálat azért, mert azonnal képes felkelteni az olvasó figyelmét, vitát provokál (mit keres itt ez a téma), majd pedig meggyőző érvekkel igazolja, hogy amiről ír, az csakugyan a kriminalisztika territórium. Idézi *Lombroso* következő gondolatát: „...szerintem bizonyítást nyert, hogy ez a szokás teljesen barbár; és azok között is csak ritkán tapasztalható, akik elbuktak a mi becsületes társadalmunkban”. Az olasz kriminálantropológus a tetoválás szokásában érvet vélt felfedezni saját született bűnözőről szóló elméletéhez. *Ibolya* nem mulasztja el idézni a nyomozástan két jeles szerzőjének, *Ridegh Rajmond*nak és *Olciváry-Milvius Attilán*ak jóval megfontoltabb álláspontját, miszerint a tetoválás „világot vethet viselőjének jellemére, gondolatvilágára, elárulhatja szokásait, valamely közösséghez való tartozását, stb. Ilyen értelemben a tűszúrásos rajzok és írások beszélő hegeknek tekinthetők.” A manapság újra divatba jött jelenség kriminalisztikai vonatkozásai mellett kultúr-történeti ismereteink is gyarapodnak – *Horthy Miklóstól Göncz Árpádig* terjedő példákkal – a szerző színes előadásában.

A következő fejezetben megismerkedhetünk *Endrődy Géza* csendőr főhadnaggyal, az első magyar kriminalisztikai tankönyv szerzőjével és az ő jeles munkájával. *Endrődy* sokat merített a grazi jogtanár *Hans Gross* – akit ő csak Grósz Jánosként emleget – vizsgálóbíróknak szóló kézikönyvéből. Idézzük a tankönyv egyik tanácsát, ami arra a gondolkodásbéli hibára mutat rá, amely napjainkban is a kudarcos nyomozások egyik fő oka: „A nyomozás kimenetelére leghátrányosabb az, hogy a tettest egy bizonyos emberben véljük, és ha egyedül ez irányban haladunk mindaddig, míg kétséget kizárólag bebi-

⁹ Molnár József: A kriminalisztika tudománya II. Irk Ferenc (szerk.): Kriminológiai és kriminalisztikai tanulmányok 33. Országos Kriminológiai és Kriminalisztikai Intézet, Budapest, 1996

zonyítatik, hogy a vélt egyén nem tettes.” Joggal zárja a szerző ezt a fejezetet a következő megjegyzéssel: „*Ugye, hogy nincs új a nap alatt?*”

Ibolya Tibor következő hőse *dr. Gábor Béla*, a hazai daktiloszkópia megalapozója, a kiváló kriminalista, a felkészült büntetőjogász, a külföldi tapasztalatok iránt nyitott szakember, a lelkiismeretes igazságügyi szakértő. Pályafutásának drámai pillanata lehetett szakértői közreműködése az 1907-ben történt és négy halálos áldozatot követelő dánosi rablógyilkosság elkövetőinek leleplezésében. Gábornak elévülhetetlen érdemei voltak a büntügyi nyilvántartás megalapításában, ami egyúttal a jeles magyar krimináltechnika és a későbbi büntügyi technikai intézet forrásvidéke is. Személyes sorsa arra is példa, hogy a múlt század elején sem volt könnyű dolog értelmiséginek lenni a rendőrségen. Gábor Béla viszonylag fiatalon szakított a rendőri pályával, amiben valószínűleg közrejátszhatott az is, hogy nem volt elégedett a szakmai előmenetelével. El kell fogadnunk Ibolya Tibor kritikáját, amelyben hiányérzetének ad hangot azért, mert a bevezetőben már említett, 2004-ben megjelent kétkötetes Kriminálisztika kézikönyv elmulasztotta felvillantani Gábor Béla munkásságát. Valóban, minden szakmának jobban kellene ügyelnie a maga hagyományaira. Nekem azonban Gábor életpályáját követve más valami is eszembe jutott. Remélhetően ezt a tanulmánykötetet a rendészettudományi kar oktatási programjaiért felelős szakemberek is forgatni fogják. Tegyük is, de közben gondolkodjanak el azon, hogy az általuk jelenleg követett képzési filozófia megfelel-e annak az elvnek, miszerint a rendészeti pedagógia akkor lehet sikeres, ha megalapozza a rendészeti szakmák gyakorlásához nélkülözhetetlen képességek, tudás és gyakorlati készségek fejlesztését, megszerzését és kialakítását.

A kriminálisztika története iránt különös érdeklődést mutató szerző devenc témája a már említett dánosi rablógyilkosság bűnügyének tanulmányozása. Azt hiszem, erről a legpontosabb részleteket ebből a tanulmánykötetből ismerheti meg az olvasó. A gyilkosság elkövetői cigány emberek voltak, ezért elkerülhetetlen tanulmányozni a hazai cigányság száz év előtti helyzetét, az akkori közvéleményt eluráló előítéletesség okait, a nyomozási eljárásokban előforduló és semmivel nem menthető kegyetlenkedést. (Utóbbival kapcsolatban a magas ügyészségi beosztást betöltő szerzőtől elvártam volna határozottabb elutasítást, különös tekintettel arra, hogy a rendőri brutalitás napjainkban sem tűnt el hatóságaink gyakorlatából.) Amiben azonban a kötet dokumentációja maradéktalanul értékes, az annak igazolása, hogy a korabeli jogtudomány képviselői milyen bölcsességgel utasították el a faji előítéletesség minden megnyilvánulását, és milyen indulattal hívták fel a közpolitikát

KÖNYVISMERTETÉS

kötelességét arra, hogy egy hátrányos helyzetű népcsoport felemelkedéséhez nem akasztófákra, hanem a cigány gyermekeket befogadó iskolákra van szükség. Ami pedig a bűnösök elítélését illeti, álljon itt a kötetnek az a passzusa, amely a *Jogtudományi Közöny* 1908. évi 209. számának a szavait idézi. Világosabban ma sem lehetne érvelni a mostanság mind riasztóbb populista kriminálpolitikai törekvések ellen: „...elfelejtik, hogy az igazságszolgáltatásnak nem a rettegő nyárspolgárok megnyugtatósa a végső célja, hanem az igazság, ezt pedig nem a példastatuálás, hanem a tettes egyéniségéhez, a véghezvitelből egy-egy tettesre jutó részhez igazodó büntetés által lehet elérni. Jogpolitikai szempontból lehet törvényeket alkotni, intézményeket szervezni, de jogpolitikai szempontból ítéletet hozni nem szabad. Az így létrejött ítélet alapja soha nem az objektív igazság. A példastatuálás sokszor könnyelmű ítéletekre, még többször pedig igazágtalan, túlságosan súlyos büntetésekre vihet.”¹⁰

Ibolya könyve valódi pitaval. (A francia jogtudós neve ugyanis időközben mindenhol a világon a bűnügyi almanachok megnevezése lett.) Ez a szakirodalom a tudományos következtetések mellett igényli a bűnesetek fordulat bemutatását is. A *Kriminalisztikatörténeti tanulmányok* két hírhedt jogesetet ismertet a XX. század elejéről, egy bankrablást és egy gyilkosságot, ami annak idején széles körű érdeklődést váltott ki, mint a *Mágnás Elza* sérelmére elkövetett emberölés. A könyvet záró fejezet a dánosi rablógyilkosok egyikének fordulat rabéletét ábrázolja, a börtönből való szökéstől az ismételt elfogáson át egészen a Don-kanyarig vezető végállomásig, ahol *Lakatos Balog Lászlónak* 1942-ben nyoma veszett.

Ibolya Tibor fővárosi főügyész, a kriminalisztika történetének avatott kutatója egy eltűnőben lévő műfajt, a bűnügyi ismeretterjesztést elevenítette fel. Könyvét haszonnal tanulmányozhatják lapunk szakértő olvasói, de az érdeemes a szélesebb közönség figyelmére is.

Készítette: Finszter Géza

¹⁰ Ibolya Tibor: i. m. 78. o.

KÖNYVISMERTETÉS

Rendőrség a demokráciában – demokrácia a rendőrségben?¹

A kötet a *Csang Kaj-sek* vezette Kínai Köztársaság Tajvan szigetén a második világháború után kialakult rendszerének átalakulását, azon belül a rendőrség változó szerepét, társadalmi-politikai helyzetét elemzi elsődlegesen politológiai, közpolitikai szempontok alapján, egy új, a demokrácia feltételeinek megfelelő rendőrségmodell kialakulásának szempontjai szerint. A Magyarországon is jól ismert *Peter K. Manning* rendőrségkutató – aki jelenleg az egyik hongkongi egyetemen tanít, és akire a kötet többször hivatkozik – állapítja meg, hogy az a *democratic policing*, amelyre a kötet szerzői annyiszor hivatkoznak, egy nehezen és csak nagy általánosságban definiálható fogalom az eltérő rendőrségi kultúráktól elvonatkoztatva, nemzetközi összehasonlításban. Tajvanon az átmenet erőszakmentesen zajlott, és ebben szerepe volt a rendőrségnek, amely a központi politikai akaratot addig is, és ebben is híven követte. Az egyetlen uralkodó párt, a *Kuomintang* (KMT) által a rendőrség az uralkodó politika eszközevé lett (1945–1988). Majd épp ezzel a politikai kontrollal az új posztautoriter rendszerbe zökkenőmentesen illeszkedik be a rendőrség *Csiang Csiang-kuo*, Csang fiának és örökösének a halála után². Manning megemlíti a neokonfuciusus hagyományt is, ami szintén a kötet elemzéseinek

¹ Liqin Cao – Lanying Huang – Ivan Y. Sun: *Policing in Taiwan*. From Authoritarianism to Democracy. Routledge, London–New York, 2014. Ennek az írásnak a megszületését a Soochow Egyetem (Tajvan, Tajpei) Politikatudományi Intézetének Emberi Jogi Központjánál töltött vendégtanári félév 2015. tavaszi/nyári szemesztere tette lehetővé a Tajvani Nemzeti Tudományos Alap támogatásával. Köszönettel tartozom az intézet és centrum munkatársainak, valamint az ELTE Állam- és Jogtudományi Kar Politikatudományi Intézetében azoknak a kollégáimnak, akik helyettesítettek a kutatói félév során. Tajvanon 2014-ben a diákok hetekig megszállva tartották a parlamentet, ennek egyéves évfordulóján a *Taiwan Association of Human Rights* és a Soochow Egyetem közös szervezésében rövid szemináriumot tartottam tajvani diákoknak és kollégáknak a rendőrség tüntetésekkel kapcsolatos munkájáról, és a magyarországi ombudsmani vizsgálatokról összevetve a Tajvanon zajlott folyamatokkal. Az ismertetés forrásai között vannak a félév során politológusokkal, politikai elemzőkkel, civil aktivistákkal, diákokkal a szeminárium keretében folytatott beszélgetések, és a tajvani angol nyelvű média hírei is. Előzőleg 2014 második fél évében az ISES, Közszeg New Central Europe ösztöndíjasaként kutathattam az Institute of Advanced Studies keretében az európai, főként a közép-európai emberi jogi kultúrát, ami előkészítette a vendégtanári munkát az NKKIH-EU Social Fund támogatásával. (A2-NCE-TKÖ-14-0010 sz. Project Title: *The Role of Global, Regional, National and Civic Agencies and Actors within the Construction of a New Human Rights Culture in the V 4 countries. Comparative Aspects.*)

² Jordán Gyula: *Tajvan története*. Kossuth Kiadó, Budapest, 2005

egyik vezérfonala: ez mennyiben akadály, vagy épp elősegítője a jogállami átmenetnek? Erre nem adható egységes pozitív vagy negatív válasz. Ebben a régióban Vietnam mai, mondhatni kései, de legalábbis a szerzők szerint előrehaladó jogállami átmenetét is a neokonfucianus hagyomány segíti, másutt, mint Kínában, pedig talán éppen ellene hat (148–150. o.).

Az elemzés lezárása két évszám, a 2000 és a 2008, mint az autoriter rendszer utáni állapot kijelölői. A magyar olvasónak ez némi magyarázatot igényel Tajvan politikai rendszeréről, amit ez a kötet is megad (4–10. o.). Az első „igazi” kormány- és pártváltásra 2000-ben került sor, amikor is a „sofliner” KMT-elit vezette az erőszakmentes változást menedzselő szerepet betöltő Kuomintang pártot („kékek”) először váltotta a *Demokratikus Haladás Pártja* (DPP, a „zöldek”) a kormányon. Majd a DPP két kormányzati és elnöki periódusa után, 2008-ban ismét a KMT győzött. Újabb kormányzása és elnöklése *Ma Jing-csiu* elnökkel 2016 januárjában a parlamenti és elnökválasztásokon méretik meg ismét szintén két törvényhozási/kormányzati/elnöki periódus után. Most, 2015 nyarán mindenki a „kékek” viszsztatérését tartja valószínűnek. A DPP-t inkább a közepes és az alacsonyabb jövedelmű rétegek támogatják, s dominánsan hagyományosan a fő sziget, Tajvan – emellett még több lakott sziget tartozik az állami területhez – középső és déli részein van jelen 1986-os megalakulása óta. Más, kisebb pártok is vannak a parlamentben, mint a néhány képviselőt a soraiban tudó radikális függetlenségpárti *Tajvani Szolidaritási Unió*, amelyet az idős politikus, a demokratikus átmenetet sikeresen „levezenylő” *Lee Teng-hui*, az első szabadon és közvetlenül megválasztott köztársasági elnök vezet. A pártok duális rendszere azonban alapjaiban határozza meg a pártversenyt³. A konfliktus a „kékek tábora” (a Kuomintang, a nacionalista párt, KMT) és a „zöldek tábora” (ez a DPP színe, itt nem az ökológiát jelenti, mint Európában) mint pólusok köré vonzza a kisebb pártokat, társadalmi-politikai szervezeteket. A helyi szóhasználat szerint vagy a „kék tábor” („*pan-blue*”) avagy a „zöld tábor” („*pan-green*”), azaz a KMT- vagy DPP-közeli pozíciókra kényszeríti őket a választási rendszer és a pártrendszer a többségi orientációjú, ötszázalékos kűszöbű parlamenti, helyi és elnökválasztások kampányaiban.

A KMT öt évtizedes dominanciáját felváltó DPP kormányzása (2000–2008) súlyos gazdasági problémákkal és korrupciós botrányokkal ért véget: a volt elnök, *Csen Suj-bien* ma is hosszú börtönbüntetését tölti, beteg-

³ Ping-lung Jiang – Wen-cheng Wu: „The Changing Role of the KMT”. Cheng Tun-jen – Stephan Haggard (eds.): *Political Change in Taiwan*. Lynne Rienner, Boulder, 1992, pp. 75–95.; Alexander Yali Lu: „The Development of DPP”. In: Cheng Tun-jen – Stephan Haggard (eds.): i. m. 121–149. o.

sége miatt már házi őrizetben.⁴ A KMT 2008-ban és 2012-ben Ma Jing-csiu elnökkel újrázott, aki a 2016. januári országgyűlési választásokig vezetheti az országot. Kezdetben nagyon népszerű volt, és sokan támogatták. De például a „DPP-biznisszel” szemben meghirdetett, jól induló korrupcióellenes kampánya, amelyről ebben a folyóiratban két éve írtam⁵, szintén megbukott – ezt még a Lonely Planet 2014-es új útikönyve is megemlíti.

A jelen kötet fő kérdésfeltevése az, hogy megtörtént-e Tajvanon a békés rendszerváltás alatt és annak következményeként a rendőrség megfelelő átalakulása, vagy fennmaradtak-e a posztautoriter rendszereket jellemző problémák a rendőrség stílusában, kultúrájában, működésében. Megelőlegezve és összefoglalva – és lerövidítve a 157. oldalon adott választ –, igen, megtörtént, de vannak súlyos autoriter maradványok, és sok olyan új, vagy olyan régi-új probléma, mint a rendőrségi korrupció vagy a marginalizált csoportokkal való kapcsolat (a bennszülött törzsek maradványai, illetve a bevándorlók, vendégmunkások, prostitúáltak), amelyekben még sok a tennivaló.

Ha ebből a kötetből átfogó képet szeretnénk kapni a tajvani rendőrség mai és közelmúltbeli szerepéről, akkor csalódnunk kell. Véleményem szerint ugyanis nem lehet a bűnüldözési szereptől oly mértékben elvonatkoztatva elvégezni a rendőrség akár politológiai szempontú elemzését sem, mint ahogy ez a kötet teszi. Tajvanon régiós, sőt talán globális összehasonlításban is alacsony a bűnözés (35–36.; 54–55., 119. o.), de a kriminológiai statisztikák szerint a demokratikus átmenet kezdete óta 1988-ig a bűnözés megduplázódott. Nem lehet, hogy a később tárgyalt korrupció és a szervezett bűnözéssel való összefonódás révén a bűnözés jelentős szelete valahogy kiesik a statisztikák látóköréből? Ennek árnyaltabb megközelítésére, elemzésére pedig szükség van az olyan absztraktnan elemzett kérdéskörök esetében, mint például a rendőrség társadalmi elfogadottsága, presztízse, jövedelme, vagy akár a létszámának, illetve korrupciós fertőzöttségének a megváltozása.

A másik oldalon, a demokratizálódás előtti szakasz elemzésében pedig hiányzik a rendőrség akkor oly nagy jelentőségű politikai szerepének érzékelése mellett a politikai rendőrség, a belső és a külső hírszerzés, a szélesebb értelemben vett belügy, a rendőrség mint végrehajtó szerv szempontjából re-

⁴ Házi őrizetének bejelentése 2015-ben a kínai újév környékén börtönlázadást váltott ki az egyik, a szervezett bűnözőket, gengsztereket őrző szigorított börtönben, akik ugyanezt kívánták elérni tízszázik engedése fejében, majd a vállalkozás kivitelezhetlenségét tapasztalva a halálbüntetés elkerülésére kollektív öngyilkosságot követtek el. Az ügy kivizsgálása még tart a helyi ombudsmani intézmény, a Control Yuan által.

⁵ Szabó Máté: Korrupcióellenes intézmények és eljárások Délkelet-Ázsiában – az ombudsman szemével. Belügyi Szemle, 2013/7–8., 5–16. o.

leváns munkájának bemutatása. Így, ha képet kapunk a képzés, a létszám, a szervezet vagy a politikai rendszer és azon belül a rendőrségre vonatkozó politikai követelmények és jogszabályok változásáról, akkor azt csak a politológiai keretben látjuk értelmezve. Aligha kell e folyóirat olvasóinak hosszan magyaráznom, hogy ez a történet részben rólunk is szól, és más vonatkozásban is tapasztalhattam, hogy a nagyon jelentős kulturális, gazdasági és politikai különbségek mellett a posztkommunista demokráciák és a posztautoriter tajvani vagy dél-koreai stb. demokráciák között sok a hasonlóság.

A kötet a helyi szakértők szerint az első átfogó angol nyelvű monográfia a tajvani rendőrségről. Szerzői elsődlegesen az Egyesült Államokkal vetik össze Tajvant, ami annyiban helytálló, hogy már a Csang- és a Csiang-féle autoriter rendszerben is Amerikában képezték a rendőrségi felső vezetők jó részét, és a kezdeti szakaszban erős belügyi kapcsolatok álltak fenn az Egyesült Államokkal. Azonban az ennek a nyilvánvalóan máig fennálló szoros kapcsolatrendszernek a létezése mellett hangsúlyozni kell, hogy Tajvanon a japán gyarmati korszakban (1895–1945) a japán rendőrség volt az első igazi rendőri szervezet, amely kontinentális, német–francia mintára felépült centralizált és egységes rendszer volt. Tajvanon többnyire ma is működnek az akkor a sziget egészén kialakított, egységes építészeti stílusú japán rendőri állomások (*koban*), hacsak nem műemlék lett belőlük, mint sok más központi és helyi japán gyarmati-közigazgatási épületből. Manning is hangsúlyozza a kötet bevezetőjében, hogy jóllehet Amerika a demokrácia kialakulását segítő tevékenysége során olyan országokban, mint Irak vagy Afganisztán, az egyesült államokbeli rendőrségi modellek átültetését finanszírozza és forszírozza, de azért ez a modell nagyon is Amerika különleges sajátosságainak (*American exceptionalism*) köszönhetően alakult ki. Ezért szerinte nem alkalmas a demokratikus rendőrség globális mintájának.⁶

Számomra nagyon meglepő volt a „kapcsolatunk” Tajvannal a szovjet kommunista rendőrállam mintájának közvetítésével. Csang és a fia, *Csiang Csing-kuo* ugyanis a kínai polgárháború és a japánok elleni küzdelem időszakában, *Mao Ce-tung* kommunistáihoz hasonlóan, egy ideig a szovjet rendszerben keresték a kulcsot Kína újraélesztéséhez. Az analógia nyilvánvaló: az Orosz Birodalomból, illetve bukásából a szovjetek erős, egységes államot hoztak ki, miért ne tudnánk ezt mi is lemásolni a kínai sajátosságok figyelem-

⁶ Annál is kevésbé, mert 2014–2015-ben az Egyesült Államokban az úgynevezett *police riotok*, a színes bőrű gyanúsítottak halálát követően, a globális média rendszeres hírei közé kerültek, és a fekete közösségek és a rendőrség viszonyának súlyos válságára utalnak.

⁷ http://en.wikipedia.org/wiki/Chiang_Ching-kuo

bevételével? Ez a kapcsolat az amerikai szövetség teljes vállalásáig élt, és élette azt a japánok elleni közös front létrehozása a Távol-Keleten. Majd Mao és Csang addig a japánok ellen kooperáló erői szembefordultak egymással, és a szovjet-orosz orientáció a kommunista oldalon maradt fenn. Csiang Csiang-kuo, Csang fia és kései trónörököse, pedig tizenkét évet (1925–1937) töltött a sztálini Szovjetunióban, orosz neve, belorusz felesége volt, és *Karl Radek*, a trockisták jeles gondolkodója volt a mentora, a pártba kérte a felvételét, de nem érte el.

A kötet szerzői állítják, hogy Csang és a Tajvanon történt berendezkedés után a főként a belüggyel foglalkozó, 1977 és 1988 között az apja örökébe lépő fiú rengeteg hatalmi technikát sajátított el a sztálini Szovjetunióból. Így a belügy politikai tisztekkel, komisszárokkal való irányítását, a minden demokráciát mellőző centralizmust, a kényszer, a terror korlátlan és gátlástalan felhasználását, a rendőrség militarizálását, a vetélytársakkal és ellenfelekkel szembeni felhasználását stb. Orosz importcikkek, akárcsak Magyarországon.

A kötetnek ebből a szempontból azonban fogyatékosága, hogy teljesen mellőzi a politikai rendőrség, a belső és külső elhárítás és hírszerzés összefüggésében való elemzését (21. o.). Azt hiszem, hogy ezek a területek a külföldön élő tajvaniak számára is érinthetetlenek, vagy nehezen megközelíthetők. A tajvani politikai kultúrában az autoriter rendszer hagyományainak feldolgozásában, benyomásaim szerint, messze nem jutottak el még arra a pontra sem, ahol ma Magyarországon tartunk. Csang Kaj-sek nevét ma még minden településen az egyik fő utca őrzi, a *Szun Jat-szen*ről elnevezett mellett. Állnak még a szobrai, bár jó részük egy vidéki szoborparkban van, nem messze a sírjától.

A kötet szerzői hangsúlyozzák, hogy szerintük 2000 a rendszerváltás lezárásának éve, mert addig minden kizárólag KMT-vezetéssel, a párt belső átalakulása után megy végbe.⁸ A KMT egykori óriási vagyonának igen jelentős részével ma még a folyamatosságot őrző, megkerülhetetlen politikai erő, amelynek egyik erőssége ma már éppen a Kínával való nagyon jó kapcsolata. Így tehát érthető az, hogy a belügyi rendszerváltás még nem járt együtt a múlt feldolgozásával, az archívumok nagy részének hozzáférhetőségével, és ennek akadálya épp a KMT domináns politikai szerepe, ami az autoriter múlt feldolgozásával kapcsolatos közéleti vitákban is világosan megfogalmazódik. A nagy ellenzéki párt, a DPP pedig – az egykori magyarországi SZDSZ-hez hasonlóan – az ellenzékiek, a disszidensek hagyományait folytatja, és tö-

⁸ Gondoljunk csak bele, mi lett volna, ha az MSZMP 2000-ig egyedül kormányoz!

rekszik Csang szobrainak eltávolítására, a nevét viselő intézmények átkeresztelésére – ez történt a főváros, Tajpej nemzetközi repülőterével is –, az ő képevel ellátott pénzek kivonására a forgalomból (a 200 új tajvani dolláros bankjegy bár még érvényes, de már nem is látható a forgalomban, csak gyűjtőként lehet beszerezni speciális ajándékboltokban).

Tehát a japán–kínai–szovjet–oroszt mintákra épülő tajvani rendőrség ugyanakkor elit szinten amerikai kapcsolatrendszert tartott fenn, ami az autoriter rendszer liberalizálásával, majd demokratizálódásával alapjaiban átalakult, részben az Egyesült Államokbeli, illetve más nyugat-európai minták alapján (13–43. o.). A képzésben azonban az Egyesült Államokban tanulás, vagy az Amerikából ideküldött szakértőkkel való együttműködés dominál, és persze ezzel párhuzamosan a délkelet-ázsiai régióval, sőt ma már a kontinentális Kínával való együttműködés. Főként az Amerika–Kína-viszony átalakulásával, az „egy Kína” elv igen következetes amerikai érvényesülésével párhuzamosan, az Egyesült Államok Tajvanra gyakorolt direkt befolyása ezen, akárcsak más belügyi és katonai területeken, a Kínával való együttműködés fenntartása és fejlesztése érdekében nagymértékben átalakult és csökkent.

A szerzők különböző részterületekkel foglalkozó elemzései azt mutatják, hogy Tajvan rendőrségében ma több modell, hagyomány él együtt:

- A japánok által több generáción át kiépített koloniális típusú, a gyarmati modernizálódást szolgáló, a mindennapi élet helyi közösségeibe szervesen beépülő, ám idegenek által irányított, erősen preventív, az ellenőrzött területekről folyamatosan és mélyen informált rendőrség.
- Csang Kaj-sek militarizált belügyi komplexuma, részben sztálini alapokon, ennek a rendőrség az egyik, nagy létszámú része, és ugyancsak idegenekkel, a kontinentális Kínából érkezett kínai hadsereg és bevándorlók többmillió csoportjából, a nem Tajvanon született népességéből verbuválva, katonai szellemben. Az alkotmány hatályát a háborús és a belső fenyegetés miatt 1988-ig felfüggesztik, Csang és Csiang átmeneti rendelkezések, a különleges állapot szabályai szerint kormányoz, így működik a belügy, vele a rendőrség is.
- Megjelenik az új elit, nem csupán a rendőrségnél, hanem általában is, ennek tagjai már Tajvanon születtek, az Egyesült Államokban tanultak, amerikanizált fogyasztási és életmódmodelleket kaptak mintaként, részben közvetlenül, részben ismét Japán, vagy később Dél-Korea közvetítésével. Csiang Csiang-kuo modernizáló reformjai elősegítik ezt a nyitást, növelik a professzionalizmust a rendőrségben (28., 145–148. o.), sőt egyengetik a demokratizálódás útját is, bár a politikai rendőrség aktív szerepe fennmarad,

ezt mutatják a hetvenes évek belső és az emigrációban élő disszidenseivel szembeni hatósági fellépések brutális incidensei.

- Csiang Csing-kuo 1988-as halála után a diáktüntetések, a külföld, főleg Amerika elvárásai, a régióban (Dél-Korea, Fülöp-szigetek) zajló demokratizálódás hatására megkezdődik a jogállami átmenet folyamata (31–32. o.), a rendőrség munkáját szabályozó alkotmányos keretek kialakítása, amit 2000-ig a KMT mint kormányzó párt vezet, mondhatni, kesztyűs kézzel.
- A 2000–2008 közötti ellentmondásos szakasz, amelyre a kötet csak részben tekint ki – talán épp ezért –, azonban egyértelmű visszalépésként értelmezi a DPP uralmát (153–154. o.). Direkt politikai, személyügyi beavatkozások történnek a rendőri felső vezetésben – párhuzamosan több, a kötet alapján nem mindig a legsikeresebb rendőrségi reformkísérlettel –, a kedvezményezettek azután a választások idején visszafizetik a szívességet. A szerzők szerint ebben az időszakban mérhetően nőtt az általános és a rendőri korrupció és csökkent az intézményekbe, így a rendőrségbe vetett állampolgári bizalom indexe (137–139. o.). Jóllehet a DPP az autoriter rendszerrel szembeni demokratikus, emberi jogi ellenzék hagyományait hordozza, egyúttal az ázsiai-tajvani korrupciós hagyományt is. Kormányzata a kötet szerint a politikai-gazdasági hálózatokat nagy intenzitással építette-mozgatta a belügyi és egyéb területeken egyaránt. A kívülállónak nehéz megértenie Tajvan mai politikai történetét, annyira polarizáltak a vélemények és az érzelmek erre az időszakra vonatkozóan⁹, de talán mégsem teljesen véletlen, hogy a volt miniszterelnököt súlyos korrupciós ügyek és hatalmi visszaélések miatt bebörtönözték, és még sok tisztázatlan ügyet tartanak nyilván ebből az időszakból.

S hogy milyen kihívásokat, demokratikus deficiteket látnak a szerzők a mai Tajvan rendőrsége előtt az új demokráciában (153–158. o.)?

- A demokratikus rendszerek nyíltságuk következtében több komplexitást és konfliktust termelnek. Társadalmi egyenlőtlenség, elégedetlenség, korrupció, a rendőrség iránti bizalmatlanság származik ebből, főként ha a jól rendezett társadalom neokonfuciusus ideálját tartjuk a szem előtt.
- A békés átmenet következtében a rendőrségen belül különféle autoriter jelenségek maradhatnak fenn, mint például a szerzők szerint a rendőrnők helyzete.

⁹ A DPP-kormányzat és az elnök Kína-politikája és belpolitikája 2004-re még Amerikát is nehéz helyzetbe hozta a két partnerre közötti egyensúlyozásban, nem beszélve a belpolitikai hatásairól. Yun-han Chu: Taiwan's Year of Stress. *Journal of Democracy*, vol. 16, no. 2, 2005, pp. 43–57.

KÖNYVISMERTETÉS

- Nem alakult ki a civil kontroll intézményesített rendszere sem.
- A rendőrségi képzés zárt, nem követi a civil oktatás mintáit, újratermeli kivételes helyzetét, és nem átlátható kívülről.
- A rendőrség helyzetének, a rendőrök jövedelmének relatív meggyengülése az autoriter rendszerben elfoglalt helyükhöz képest a demokratizálódás következtében és a demokratikus ellenőrzés hiányában újratermelheti, felerősítheti a korrupciós veszélyeztetettséget, és a szervezett bűnözéssel fenntartott kapcsolatokat is megerősítheti.
- A rendőrség továbbra is fennálló centralizált szerkezete segítheti ezeknek a problémáknak az elrejtését a civil nyilvánosság elől, amely független és kritikai szemléletű kutatások hiányában csak a média ellentmondásos rendőrségképre és a saját, illetve mikrokörnyezete mindennapi tapasztalataira támaszkodhat.

Az egyik nagy jogvédő civilszervezetnél (*Taiwan Association for Human Rights*) tartott szemináriumon annak munkatársai elmondták nekem, hogy a rendőrség szerintük szisztematikusan figyelni a gyanús személyeket és szervezeteket. *Kémszofjverek* révén azonnal tudomást szerez arról, hogy a tüntetők csoportjai hová és mikorra kérnek a civil szervezettől jogi segítséget. Ilyenkor „meglátogatják” őket, és kérdéseket tesznek fel „informálisan” a készülő eseményről. A civil aktivisták úgy vélik, hogy a tüntetéseken tanúsított rendőri szabálytalanságokat, az esetenkénti brutális fellépést a politikai elit nem engedi kivizsgálni. A két egymás ellen fellépő politikai párt egymást kioltó hatása miatt (amit az egyik akar, azt a másik biztos nem) nem jönnek létre olyan parlamenti vagy szakmai vizsgálóbizottságok sem, mint amilyenek 2006 után Magyarországon működtek, az ombudsmani tüntetésprojekthez hasonló vizsgálatok pedig itt teljesen ismeretlenek¹⁰. Tehát azt mondhatjuk, hogy a rendőrség nyeregben érzi magát az ott őt avantgárdnak számító módon ellenőrizni kívánó civilekkel szemben. Összességében gyenge helyzetben van a jogvédő civil szektor, mert a duális pártfüggőség tapasztalatai alapján a tajvani társadalom nem bíz meg semmilyen civilszervezet, ombudsman vagy média pártatlanságában, azt egész egyszerűen nem tartja valószínűnek. Ez szinte abszurd helyzetekhez vezet, az *Amnesty International* 2014-ről adott jelentése¹¹ szerint is vannak súlyos problémák, visszassá-

¹⁰ Vö. Szabó Máté könyvismertetése Hajas Barnabás: Utcák, terek szabadsága. *Belügyi Szemle*, 2014/7–8., 207–202. o.

¹¹ Az Amnesty International 2014–2015 *Taiwan Report* szerint, 2014. március 23-án „A rendőrség széles körben erőszakot alkalmazott a tömegszállításnál” a miniszterelnökség visszafoglalása során. „Ez

gok, jogsértések a tüntetéseket érintő rendőri munkában, a kormánypárti értelmiségiek, jogászok pedig erre azt állítják, hogy azokat csupán az ellenzéki média manipulálta, „rendezte meg”.

Plurális nyilvánosság, médiademokrácia¹², új feladatok formálták az új, demokratikus rendőrség arculatát Tajvanon (33–37. o.). Meg persze a korlátok: a kisebb állományi létszám, a csökkenő kedvezményezettség, presztízs, a relative nem túl magas fizetés, emellett folyamatos továbbképzés, emelkedő követelmények, és teljesítménymérés ISO-technikákkal stb. Nem csoda, hogy erős a fluktuáció, és a belső migráció, a kiábrándulás és a cinizmus is a rendőri állomány körében. Érdekes, és bizonyos fókig ésszerű, hogy az átlagrendőr kifejezetten preferálja a nem fővárosi, hanem kisebb – magyar méretekben ezek is nagyok – városokban, akár a vidéken végzett munkát. Nincs annyi biztosított objektum, nincs olyan mérvű közlekedés, nincs – szerencsés esetben, mert a fejlesztések helyi konfliktusokat, ellenállást szíthatnak – annyi tüntetés, felvonulás, és a vallási rendezvények, szabad téri felvonulások, amelyeket a helyiek örömmel látogatnak, kisebb méretűek, kevésbé veszélyesek, nincs annyi külföldi, és akkora médiafigyelem. A rendőrök „menekülnek” Tajpejből vidékre, mármint az alsó beosztásúak, de az elit nagyon is szeret itt lenni. Azonban a területen dolgozó rendőr vidéken jobban be tud épülni a társadalomba, és talán több hasznot húz a helyi ismertségből, mint a nagyvárosban. Prostitúció, szerencsejáték, embercsempészet, illegális gazdasági tevékenységek, környezetszennyezés – kevésbé ellenőrzött, jobban takart környezetben több esély van a korrupciós és politikailag motivált nyilvános vádaskodás elkerülésére. Utóbbi a fővárosban sokkal esélyesebb. Nagy változás ez, mert korábban a főváros bizonyos elit kerületei tartoztak a karrier csúcsaihoz, ez most is így van a vezetőknél, itt vagy valamelyik központilag preferált fontos részterületen (belső ellenőrzés, kábítószer elleni küzdelem, tengeri csempészet és orvhalászat) nagyobb az esély a magas posztokra. A közép- és az alsó kategóriákban azonban jobban „megélnék” a rendőrök vi-

időig nem volt ezzel kapcsolatban semmiféle független vizsgálat a rendőrség magatartásával kapcsolatban [...] Legalább 46 ember, aki sérüléseket szenvedett a tiltakozás során, magánvádas bűncselekményként eljárást indított a miniszterelnök és a magas rangú rendőri vezetők ellen. 2014 végéig azonban a bíróságok csak két eset tárgyalásával kapcsolatban hoztak elutasító döntést azzal az indoklással, hogy túlságosan hasonlók egy már tárgyalás alatt álló ügyhöz.” www.amnesty.org/en/countries/asia-and-the-pacific/taiwan/report-taiwan

12 A Freedom House 2014-ről készült szabadsajtó-elemzése szerint Délkelet-Ázsiában talán a legmagasabb fokban szabad itt a média, bár Tajvan náluk egy fokozatot visszaesett az előző évhez képest, ennek egyik okaként Kína indirekt befolyásgyakorlását is megemlíti. Freedom of the Press. Map of Press Freedom https://freedomhouse.org/report/freedom-press/freedom-press-2015#_VUjKvntmko

KÖNYVISMERTETÉS

déken és a kisebb városokban. A rendőri létszám és a minőség fejlesztése ma is napirenden van, a 2014-es nagy tüntetések idején a túlórapénz nélkül dolgozni kényszerülő rendőri állománnyal kapcsolatos tapasztalatok felmelegítették a választások előtt népszerű szlogent: több rendőrt az utcára! Személyes benyomásom szerint sokan vannak, és sokkal gyakrabban láthatók, mint bárhol, ahol jártam a világon. Tajvanon magas az életszínvonal, a biztonságigény, a polgárok elvárják, hogy a rendőrség jól teljesítsen.

Ennek dacára, az intézményekkel általában és nagyban elégedettséget mutató tajvani társadalomban a megkérdozettek több mint fele elégedetlen a rendőrség munkájával és bizalmatlan az intézménnyel (132–139. o.). A szerzők szerint ezt nem támasztják alá a bűnözés helyzetének aktuális mérőszámai, szerintük inkább a rendőrségi korrupció és a szervezett bűnözéssel való összefonódás elidegenítő hatásai állhatnak a háttérben (86–101. o.), amelyek csökkentették a hajlandóságot a polgárok körében a szabálysértések és a bűncselekmények bejelentésére, és ebben súlyos és megfontolásra érdemes problémát látnak (138–144. o.).

Az amerikai ihletésű preventív *community policing* nem túl magas fokú civil kontrollal, de civil részvétellel itt nagy hagyományokra tekinthet vissza (38–41. o.). A kínaiak, akár a japánok is, imádják az egyenruhás önkéntességet a rendvédelem, katasztrófavédelem és a szociális ellátás területén egyaránt¹³. Így az önkéntes rendőrködés is (*volunteer police*) divik¹⁴.

Szerintem fogyatékosága ennek a kötetnek az is, ha már átfogó képet várnánk a rendőrködés újabb képletéről Tajvanon, hogy hogyan alakult a liberalizálódással és a demokratizálódással a magánbiztonsági cégek forrásainak és létszámának a rendőrséghez viszonyított aránya. Szerintem ahogyan csökkent a központosított állami erőszakszervezet, úgy nőtt meg a magánbiztonsági cégek piaca, de sajnos ez a fontos aspektus még említést sem kapott a kötetben.

Az új jogszabályi környezet megnövelte/lehetővé tette a rendőrség bizonyos fokú kontrollját a helyi politikai-közigazgatási egységek szintjén egészen a helyi rendőrfőnök kinevezéséhez való önkormányzati hozzájárulásig. A kötet szerzői szerint a civil kontroll és a közösségi kontroll nem kapott ilyen szintű stabil jogi intézményeket (41–42. o.).

Ha a civil kontrollt informálisan megerősödni véljük is, de ellene van a régi-új intenzív informális cserehálózatokkal a korrupció és a szervezett bűn-

13 Kákai László: Nonprofit szektor Ázsia „zöld szívében”. *Civil Szemle*, 2014/3., 69–83. o.

14 Jeff Martin: Volunteer Police and the Production of Social Order in a Taiwanese Village. *Taiwan in Comparative Perspective*, vol. 3, March 2011, pp. 33–49.

zessel való összefonódás (*heijin*, avagy „fekete arany” a szép helyi kifejezés, 156. o.). Utóbbi hagyományosan jelen van mind a japán, mind a kínai kultúrában, és ebben a régióban főként a tengeri kalózkodás, mindenféle csempészet, a szexipar és a prostitúció, meg a tiltott szerencsejáték hagyományos iparágak tekinthető. Embercsempészet és prostitúció a külföldi partnerekkel sajnálatos gyakorlat, amelyet jogszabályok és intézkedések sokasága, kampányok, civilszervezetek, médiafigyelem követ, de nem képesek visszaszorítani (124–132. o.). Ez összefügg a rendőrnőkkel kapcsolatos elutasító *macsó* szervezeti állásponttal, a többször meghirdetett antidiszkriminációs politikák ellenére is a nők ellen irányuló intézményesített diszkrimináció fenntartásával (113–118. o.).

Egy másik, sajnálatosan helyi és egyben általános posztkolonialista rendőrségi probléma a rendőrség – udvariasan fogalmazva „patriarchális” – viszonya a bennszülöttekhez, a ma már nem domináns tradicionális őslakos népcsoportokhoz. Számuk ma már nagyon csekély, tizennégy elismert törzs, a kb. huszonhárommillióssá összlakosság kb. két százalékáé¹⁵. Számarányuk a rendőrség állományában különösen alacsony, a nekik kedvező jogi és politikai eszköztár ellenére is. A japánok óta hagyományuk van a velük való rendőri összeütközéseknek. Sajátos kultúrájuk, a *han* kínai többségtől eltérő közrend- és családfelfogásuk miatt, és összességében az uralkodó rendszernek való kiszolgáltatottságuk következtében célpontjai a mindenkor hatalomnak és erőszakszervezeteinek. A XVII. századtól a szigetre telepedő dél-kínai bevándorlók különféle módokon, de a hegyekbe szorítják vissza az őslakos ausztronéz népséget. Ott viszont azt csinálnak, amit akarnak, a kínai közöség vagyon- és személyvédelmén túl a kínai hatalom békén hagyja őket hegyi településeiken. A japánok kezdik el őket úgymond „civilizálni” és ellenőrizni, épp a mindenhol jelen lévő rendőrök révén. A japánokkal folytatott háborúk és csetepaték, amelyeknek végül a bennszülöttek isszák meg a levét, sokszor épp a rendőrökkel való összeütközésekkel kezdődtek. Az 1947 és 1949 között a szárazföldről Tajvan szigeteire visszavonuló Csang Kaj-sek-rendszer igényli az egész terület teljes ellenőrzését, és igen durva módon lép fel a helyi kínaiak és különösen a bennszülöttek nyelvhasználata és sajátos szokásai, sőt egész kultúrája ellen. A demokratizálódással a kisebbségvédő és kompenzáló jogintézmények és önrendelkezés széles repertoárját hozzák létre a megmaradt kis közösségek, törzsek identitásának megőrzésére, de marginalizált társadalmi helyzetük, vele az alacsony képzettség, kis, szétszórt te-

¹⁵ Taiwan. The Republic of China at a Glance. Ministry of Foreign Affairs, 2014, pp. 8–11.

lepülési életmód, a munkahelyek nehéz elérhetősége megannyi társadalmi csapdát állít az alkoholizmus, a prostitúció, a családon/törzsen belüli egyéni és kollektív erőszak, orvvadászat, -halászat stb. területén. Ezekon a pontokon a rendőrség még ma is gyakran lép fel a korábban korlátlan hatalmi szerepét idéző, jogsértő módokon az egyének és közösségeik ellen, őket megalázó jelleggel (121–124. o.).

A menekültkérdés itt is létezik, de Tajvanon nem olyan kemény most, mint a régió más országaiban, vagy éppen Európában. A kontinenssel való szembenállás idején ugyanis nagyon hatékony területvédelem alakult ki a tengeren, a légi közlekedést pedig könnyen ellenőrzik. Ennek dacára Kína liberalizálódásának időszakában több ezer gazdasági menekült vette célba Tajvant, azonban a KNK-val kialakított szerződéses kapcsolatrendszerben ezt is rendezték, és nem fogadják be, visszatoloncolják az onnan érkező menekülteket. Vendégmunkások, bevándorlók persze máshonnan is jönnek, az idegenrendészet és a határőrizet itt sem hibátlan, de jelenleg nem annyira túlerhelt, mint Európában.

Ugyancsak kevésbé problémás az *LMBTQ*, az alternatív szexuális identitást vállaló társadalmi csoport helyzete. Az Amnesty International idézett jelentése lát ugyan problémákat az azonos neműek házassága kapcsán, és a jogvédők is találnak bíráltnivalót (például hogy az állam az egyik nemről a másikra történő anyakönyvi átíráshoz megköveteli a másodlagos nemi jegyek irreverzibilis átoperálását), azonban például a tajpeji *Gay Pride* Ázsia egyik legnagyobb és legbékésebb rendezvénye, amelyet minden év október 24-én rendeznek meg. Persze azért itt is van ellentűntetés, a fundamentalista egyházi, főként keresztény, de más csoportok is igyekeznek az eseményt megzavarni, de ennek nincsen szélsőjobbaldali politikai háttere, mint Európában. Sőt, ahogy a jogvédők beszámoltak róla, az LMBTQ-aktivisták pedig ezeknek a vallási csoportoknak a vallási rendezvényein szoktak zavart kelteni, a kölcsönös megértéshez vezető párbeszéd kialakítása érdekében, e miatt azután ismét a rendőrséget hívják a szervezők. Az LMBTQ-hovatartozás a rendőrök körében a kötet szerzői szerint „még” nem okozott problémákat (117. o.).

Összegzés

Összességében tehát a kötet alapján azt állapíthatjuk meg, a szerzők végkövetkeztetéseivel egyetértve, igen, a rendőrség demokratikus átalakulása megtörtént, és régiós összehasonlításban bizonyosan sokkal jobb az emberi jogok

KÖNYVISMERTETÉS

helyzete, mint némelyik délkelet-ázsiai országban¹⁶. A szerzők gyakran veszik elő a KNK példáját, de ezt a kulturális, történeti, nyelvi közösség ellenére félrevezetőnek tartom, hiszen ott egyáltalán nem beszélhetünk semmiféle jogállami demokráciáról. Érdekes, hogy Japán a történeti rész után nem jelenik meg összehasonlítási alapként, pedig nagyon sok a közös vonás, és ott a második világháború befejezése óta tart a demokrácia és jogállam időszaka. Igazán adekvát összehasonlítási alapokat a Fülöp-szigetek és Dél-Korea jelenthetne, bár az utóbbi esetben Észak háborús fenyegetése hatással lehet a rendőrség működésére is. A régió belül létezik a rendőri együttműködés számos formája, már a KNK-val is, de ezeket a kötet csupán megemlíti, nem foglalkozik velük, pedig ezt is fontos lenne megismerni. Európához képest Tajvanon, és valószínűleg a régió más országaiban és más területeken is feltűnő az integráció uniós típusú hiánya, az a *network governance*, amely a rendvédelmet ma már oly sok szállal összeköti Európában – a fontos közös, de ugyanakkor elválasztó problémák mellett, mint amilyen ma a menekültkérdés, ennek van sok eredménye is, amelyek innét talán jobban látszanak, mint a hazai mindennapokban.

Készítette: Szabó Máté

¹⁶ Uo. 23. o.